

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Jan Andrlík

**Postavení polské menšiny
v současné Litvě**

Diplomová práce

Praha 2010

Autor práce: **Bc. Jan Andrlík**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Bořivoj Hnízdo**

Datum obhajoby: 2010

Bibliografický záznam

ANDRLÍK, Jan (2010). *Postavení polské menšiny v současné Litvě*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. 119 s. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Bořivoj Hnízdo.

Anotace

Diplomová práce se zabývá politickými aspekty postavení polské menšiny v současné Litevské republice. Ve vzájemné provázanosti jsou postupně analyzovány východiska a praxe litevské národnostní a jazykové politiky, relevantní sociodemografické charakteristiky polské menšiny a jejich interakce v politickém systému, manifestovaná ve vzorcích procesů polské menšinové mobilizace a reprezentace v politických strukturách státu. Rozbor politického rozměru vztahu litevských Poláků a mateřského polského státu a stručné srovnání jejich postavení s příbuznými polskými menšinami v Bělorusku a na Ukrajině zasazují analýzu do mezinárodního kontextu. Práce konkrétními způsoby dokládá, že navzdory komparativně velmi dobrým endogenním zdrojům a formálně nediskriminační politice litevského státu, je polská menšina v politickém systému Litevské republiky v důsledku charakteru struktur politické příležitosti soustavně podreprezentována. Ačkoli agregace a artikulace polských menšinových zájmů v současné Litvě plně odpovídají konvenčním vzorcům v institucionalizovaných demokraciích, poznatky práce vyvracejí předpoklad oslabování litevsko-polského etnického dělení v politickém systému a naopak přinášejí důkazy probíhající monoetnicizace soupeřících politických subjektů.

Klíčová slova

Litva, etnicita, etnické menšiny, Poláci, národnostní politika, jazyková politika.

Abstract

The thesis deals with political aspects of the situation of the Polish minority in the contemporary Republic of Lithuania. Basis and practice of the Lithuanian ethnic and language policy, relevant sociodemographic features of the Polish minority, and their interaction within the political system, as manifested by the patterns of Polish minority mobilization and representation in the political structures, are successively analyzed in mutual cohesion. A study of the political dimension of the Lithuanian Poles' and the Polish kin-state's interrelationship together with a brief comparison of their situation with kin minorities in Belarus and Ukraine contextualize the analysis. In spite of both comparatively very good endogenous resources and the formally non-discriminatory political practice of the Lithuanian state, the thesis documents Polish minority's underrepresentation within the political system, as caused by the political opportunity structures. Aggregation and articulation of Polish minority interests in contemporary Lithuania fully comply with conventional patterns in institutionalized democracies. However, the findings of the thesis contradict the presumption of eventual weakening of the Lithuanian-Polish ethnic cleavage within the political system, and, more to the contrary, point to proofs of actual monoethnicization of rival political subjects.

Keywords

Lithuania, ethnicity, ethnic minorities, Poles, ethnic policy, language policy.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 16. 12. 2009

Jan Andrlík

Za laskavou pomoc a cenné připomínky v průběhu zpracování diplomové práce děkuji řediteli Institutu politologických studií FSV UK Doc. PhDr. Bořivoji Hnízdoovi.

Obsah

ÚVOD.....	9
1 TEORETICKÉ VYMEZENÍ PROBLEMATIKY MENŠINOVÉ ETNICITY... 14	
1.1 ZÁKLADNÍ POJMY TEORIE ETNICITY A NACIONALISMU	14
1.1.1 <i>Etnicita, etnická skupina, etnické společenství</i>	14
1.1.2 <i>Vztah etnicity a národa v evropském národním státě</i>	16
1.2 KONCEPCE A TYPOLOGIE NÁRODNOSTNÍCH A ETNICKÝCH MENŠIN.....	19
1.2.1 <i>Diskuse pojmu národnostní a etnické menšiny</i>	19
1.2.2 <i>Typologie evropských národnostních a etnických menšin</i>	22
1.3 ETNOPOLITICKÉ VZTAHY MEZI STÁTEM A MENŠINAMI	25
1.3.1 <i>Národnostní a jazyková politika státu</i>	25
1.3.1.1 <i>Typologie národnostní politiky</i>	25
1.3.1.2 <i>Jazyková politika</i>	27
1.3.2 <i>Etnická mobilizace menšin</i>	28
1.3.2.1 <i>Vnitřní zdroje</i>	28
1.3.2.2 <i>„Strádání“</i>	29
1.3.2.3 <i>Politická příležitost</i>	30
2 POSTAVENÍ POLSKÉ MENŠINY V LITEVSKÉ REPUBLICE	32
2.1 NÁRODNOSTNÍ A JAZYKOVÁ POLITIKA LITEVSKÉ REPUBLIKY	32
2.1.1 <i>Etnická skladba obyvatelstva</i>	32
2.1.2 <i>Ideová východiska politicko-občanské integrace etnických menšin</i>	35
2.1.3 <i>Legislativní rámec a praxe národnostní a jazykové politiky</i>	37
2.1.3.1 <i>Koncepce ochrany etnických menšin</i>	37
2.1.3.2 <i>Menšinová média a školství</i>	38
2.1.3.3 <i>Jazyková politika ve vztahu k etnickým menšinám</i>	40
2.2 SOCIODEMOGRAFICKÉ CHARAKTERISTIKY POLSKÉ MENŠINY NA LITVĚ	44
2.2.1 <i>Základní demografické charakteristiky</i>	44
2.2.2 <i>Jazykové charakteristiky</i>	47
2.2.3 <i>Vzdělanostní charakteristiky a menšinové školství</i>	49
2.2.4 <i>Socioekonomické charakteristiky</i>	52
2.3 POLITICKÁ MOBILIZACE, PARTICIPACE A REPREZENTACE POLSKÉ MENŠINY NA LITVĚ	54
2.3.1 <i>Vzorce agregace a artikulace polských menšinových zájmů</i>	54
2.3.2 <i>Polské politické strany</i>	56
2.3.2.1 <i>Volební akce Poláků na Litvě</i>	56
2.3.2.2 <i>Jiné polské politické strany</i>	61
2.3.3 <i>Aspekty politické reprezentace polské menšiny</i>	62
2.3.3.1 <i>Polská reprezentace v parlamentních volbách</i>	62
2.3.3.2 <i>Úroveň volební účasti polské menšiny</i>	68
2.3.3.3 <i>Volební preference polské menšiny</i>	70
2.3.3.4 <i>Polské strany v okresních samosprávách</i>	71
2.3.3.5 <i>Polská reprezentace ve státní exekutivě</i>	74

3 POLSKÁ MENŠINA NA LITVĚ V MEZINÁRODNÍM KONTEXTU.....	76
3.1 VZTAH POLSKA A POLSKÉ MENŠINY NA LITVĚ	76
3.1.1 <i>Východiska polské politiky ve vztahu k polské menšině na Litvě.....</i>	76
3.1.2 <i>Polské právní akty směřující k ochraně polské menšiny na Litvě.....</i>	77
3.1.2.1 <i>Smlouva mezi Polskou republikou a Litevskou republikou o přátelských vztazích a sousedské spolupráci.....</i>	77
3.1.2.2 <i>Karta Poláka.....</i>	78
3.1.3 <i>Institucionalizace přeshraniční spolupráce a hodnocení úrovně práv polské menšiny na Litvě .....</i>	81
3.1.4 <i>Vazba litevských Poláků k mateřskému národnímu státu .....</i>	84
3.2 SROVNÁNÍ POSTAVENÍ POLÁKŮ NA LITVĚ SE SITUACÍ POLSKÝCH MENŠIN V BĚLORUSKU A NA UKRAJINĚ.....	86
3.2.1 <i>Příbuznost sociodemografických charakteristik.....</i>	86
3.2.2 <i>Národnostní a jazyková politika domovských států.....</i>	88
3.2.3 <i>Etnická mobilizace a reprezentace polských menšin.....</i>	90
ZÁVĚR.....	92
SUMMARY	97
SEZNAM ZKRATEK	101
SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK.....	102
POUŽITÁ LITERATURA.....	103
SEZNAM PŘÍLOH.....	115
PŘÍLOHY	116

Úvod

Počátek moderní vlny zaujetí evropských politologů menšinovou etnicitou od 60. let 20. století se klade do souvislosti s měnícími se formami etnické migrace v západoevropských státech a s rozvojem tamních etnoregionalistických hnutí. Ve východní části kontinentu s jeho nedemokratickou strukturou kanálů agregace a artikulace skupinových zájmů však zůstával politicky mobilizační potenciál etnicity až na výjimky nadále poněkud upozaděn. Razance, se kterou se etnicita dostala na sklonku 80. let 20. století do popředí mezi faktory určující dynamiku procesů politických změn ve střední a východní Evropě, proto přirozeně vzbudila náhlou pozornost odborné veřejnosti. Tematická a prostorová distribuce zájmu nicméně byla v nepřeborném množství následně vzniklých studií značně nerovnoměrná.

Následující práce se v této souvislosti zaměří na etnopolitické téma, prostorově zasazené do regionu Pobaltí, které zůstává v mezinárodním i českém povědomí do značné míry skryto ve stínu výrazně rozsáhleji diskutovaných práv ruskojazyčných menšin, a to na otázku postavení polské menšiny v Litevské republice po znovunabytí státní nezávislosti. Ačkoli se téma polské menšiny v současné Litvě v odborné sociálněvědní literatuře posledních dvou desetiletí nejeví jako vyloženě zanedbávané, stav dosavadního politologického výzkumu je charakteristický dvěma limitujícími rysy:

Za prvé, naprostá většina dosavadních prací, které se k tématu vztahují, pochází od polských nebo litevských autorů. V litevských pracích¹ je otázka postavení Poláků na Litvě nejčastěji zmiňována jako pouhá součást širěji pojaté problematiky tamních etnických menšin, mezi částí litevských autorů je však přítomná i občasná tendence problém záměrně zneviditelňovat. Práce polských autorů jsou o poznání četnější a většinu z nich lze považovat za součást obsahem rozmanitého rámce studií o Polácích na bývalých východních polských územích. K původu autorů se pojí skutečnost, že i navzdory proklamované snaze o nezaujatý výzkum ve svých odborných textech většina z nich v menší [Eberhardt 1997; Kasatkina 2003; Kasatkina et al. 2006; Kaubrys 2004; Kurcz 2005] nebo větší míře [Bobryk 2006; Srebrakowski 2000] v interpretaci

---

¹ Autor při zpracování diplomové práce až na výjimky vychází z prací litevských autorů v nelitevskojazyčném znění a z překladů, které jsou z důvodu omezeného rozšíření znalosti litevštiny činěny v mnohem větší šíři než v případě prací polských. Charakteristika litevské literatury se však na tomto místě ve stejné míře vztahuje i na díla litevskojazyčná.

polsko-litevských vztahů mimoděčně přejímá některé prvky národně stereotypizujícího diskursu. Vyvážené práce bez implicitně apologetických motivů ve vztahu k jedné či druhé straně [Adamczuk, Doktór et al. 1995; Beresnevičiūtė 2003; Białek 2008; Kasatkina, Beresnevičiūtė 2004; Valionis et al. 1998; Źołędowski 2003] nejsou převažujícím jevem. Neutrálně situovaných nepolských či nelitevských autorů, kteří se ve svých pracích ve větší míře věnují politickým aspektům postavení polské menšiny v současné Litvě, je jen velmi málo [Burant 1996; Popovski 2000; Moser 2005; Snyder 2003] a tristní stav v podobě jediné stručné studie [Kopeček 2000] v tomto ohledu charakterizuje i českou politologii.

Za druhé, mezi sociálněvědními studii vztahujícími se k polské etnické skupině na Litvě zřetelně převažují práce historiků [Ciesielski, Srebrakowski 2000; Kappeler 2001; Kaubrys 2004; Kiaupa et al. 2007; Lane 2001; Potašenko 2002; Snyder 2003; Srebrakowski 2000; Staliunas 2004; Weeks 1996]. O problematice současnosti obvykle pojednávají práce demografické [Adamczuk, Doktór et al. 1995; Eberhardt 1997; Juodpusis 1996], právní [Białek 2008; Resler 1997], sociolingvistické [Hogan-Brun, Ramonienė 2005], či deskriptivně synkretizující [Bobryk 2006]. Explicitně politická rovina se nicméně v souvislosti se současnou polskou menšinou na Litvě významněji vyskytuje především v sociologických studiích [Beresnevičiūtė 2003; Kasatkina 2003; Kasatkina, Beresnevičiūtė 2004; Leončikas, Kasatkina 2002], v pracích zabývajících se politizací etnicity v Pobaltí a stavem občansko-politických práv tamních menšin [Barrington 1995; Lottman 2008; Popovski 2000], v rozbořech vývoje bilaterálních vztahů Polska a Litvy [Burant 1996; Valionis et al. 1998; Zubek 1993], v regionálně komparativních studiích [Źołędowski 2003], či v pouhých dílčích tematických příspěvcích [Kopeček 2000; Moser 2005], zatímco širší monotematická politologická studie ve výčtu absentuje.

Ambicí předkládané diplomové práce je kompenzovat obě zmíněná omezení dosavadního výzkumu a zpracovat komplexní analýzu politických aspektů postavení polské menšiny v současné Litvě z pozice autora s neutrálním postavením mimo polskou i litevskou národnostní komunitu, avšak díky absolvovanému studijnímu pobytu na Institutu mezinárodních vztahů a politických věd Vilniuské univerzity se znalostní vazbou na tamní realie.

Rámcem práce je konstruován stanovením následujících okruhů cílů:

za prvé, analyzovat východiska a praxi národnostní a jazykové politiky Litevské republiky se zřetelem na dopady na polskou menšinu a charakterizovat je pomocí obecných politologických kategorií;

za druhé, provést analýzu vlastního postavení polské menšiny na Litvě studiem interakce jejích etnodemografických specifik s politickými institucemi Litevské republiky v rovině procesů etnické mobilizace a institucionalizované participace v politickém systému;

za třetí, interpretovat postavení polské menšiny na Litvě v mezinárodním kontextu pomocí rozboru vzájemných vztahů a přeshraniční spolupráce s mateřskou národně státní jednotkou a stručné komparace s polskými menšinami v bývalých východních polských oblastech v současném Bělorusku a na Ukrajině.

Za základní metodu při zpracování práce bude sloužit kritická analýza primárních zdrojů, mezi nimi zejména právních aktů a mezinárodních závazků relevantních pro národnostní politiku Litvy, statistických a kartografických materiálů, dokumentů litevských vládních i nevládních organizací a mezinárodních organizací činných v oblasti menšinové problematiky, programových dokumentů politických stran, statistických údajů litevské Ústřední volební komise aj. V zájmu zasazení tématu do mezinárodního kontextu bude užita i dodatečná metoda komparace. Množství sekundárních zdrojů, novinových článků a odborné literatury, v logice konstrukce práce poslouží převážně účelu strukturace nezbytného interpretačního rámce.

Ve vztahu k předpokládaným závěrům práce je za východisko brána zřejmá a nesporná skutečnost, že centrálním mobilizačním aspektem litevského přechodu k demokracii na přelomu 80. a 90. let 20. století byl růst národního hnutí, které bylo s ohledem na svůj strategický cíl nezávislosti národního státu etnického typu koncipováno jako primárně litevská etnická platforma. Důvody prvořadosti etnické identity v dynamice litevského přechodu je možno interpretovat ve vzájemném spolupůsobení „path-dependency“ efektu specifické politické historie Litvy [Evans, Whitefield 1993; Kitschelt et al. 1999] i obecněji sociologicky definovaného důsledku rozbití středních vrstev do nivelizovaných mas sovětským systémem, díky čemuž hrála etnicita vlivem svého subjektivně primordiálního charakteru roli jediného bezprostředně přítomného rysu kolektivní identity v období politické krize systému [Offe 2004: 510-511]. Ačkoli je však v intencích obou vysvětlujících hledisek racionální předpokládat přednost etnicity v prvních fázích transice, dynamika přechodu k demokracii

a k pluralisticky strukturovaném systému u všech politických aktérů z principu předpokládá reflexi nově uvědomovaných etnických zájmů [Kitschelt et al. 1999: 384] a konsolidace a posílení národního státu zvyšuje výhodnost institucionalizované menšinové spolupráce s dominantní skupinou [Gurr 1998: 136].

Na základě těchto předpokladů lze pro případ této práce formulovat následující hypotézu: Jakkoli bylo etnické dělení politizovaným aspektem rané fáze emancipace Litvy na Sovětském svazu, období dvacetiletého odstupu od dosažení nezávislosti charakterizuje relativně nižší význam etnicity coby politicky mobilizačního faktoru vlivem rozvoje pluralitní politické kultury a reflexe širší škály etnicky koncipovaných zájmů litevských i polských aktérů, jejichž střet typicky odpovídá konvenčním vzorcům institucionalizovaných demokracií.

Diplomová práce je strukturována do tří tematicky odlišných, leč vzájemně provázaných oddílů. První oddíl v základních konturách vymezuje teoretický politologický pohled na problematiku etnických menšin se zvláštním zřetelem k specifickým aspektům etnických menšin v kontextu etno-národních států regionu střední a východní Evropy. Po stručné diskusi základních konceptů teorie etnicity a nacionalismu, relevantních k vymezení terminologického aparátu práce, následuje podrobnější diskuse ústředního pojmu etnické a národnostní menšiny a nejuživnějších pokusů o jejich typologizaci. Oddíl uzavírá vzhled do současné politologické teorie etnopolitických vztahů ve dvou klíčových rovinách, a to z hlediska přístupu států k integraci menšin a faktorů ovlivňujících rozsah a formy menšinové mobilizace.

Druhý oddíl představuje ve vztahu k tématu práce ústřední část, analyzující klíčové politické aspekty postavení polské menšiny v současné Litvě. Vnitřní struktura oddílu je rozčleněna do trojice kapitol v logice rozlišení souborů faktorů majících vliv na charakter polské participace v politickém systému. První kapitola zkoumá východiska a praxi národnostní a jazykové politiky Litvy, druhá se zabývá sociodemografickými charakteristikami polské menšiny a třetí kapitola je věnována strukturám politické příležitosti a výsledným vzorcům reprezentace polské menšiny v politických institucích litevského státu.

Třetí oddíl je tvořen dvěma kapitolami, které spojuje cíl obohatit předchozí analýzu o mezinárodní rozměr. První z kapitol zkoumá politickou dimenzi vztahů polské menšiny na Litvě se státními orgány i relevantními nevládními organizacemi sídlícími v Polské republice. Druhá kapitola oddílu práci uzavírá stručným srovnáním

hlavních výše analyzovaných politických aspektů postavení polské menšiny na Litvě s etnickými společenstvími východních Poláků v současném Bělorusku a na Ukrajině.

1 Teoretické vymezení problematiky menšinové etnicity

1.1 Základní pojmy teorie etnicity a nacionalismu

1.1.1 Etnicita, etnická skupina, etnické společenství

Pojmy teorie etnicity jsou v současné literatuře používány nejednotně zejména proto, že jsou do značné míry kontextuálně determinované zasazením v čase i prostoru a jsou závislé na normativních východiscích autorů. Následující práce se pokouší být terminologicky převážně konvenční, a vychází proto primárně ze špičkových vědních kapacit v oboru, v konceptualizaci pojmosloví považovaných za světové vedoucí autority. S ohledem na částečně odlišnou terminologickou tradici v českém jazykovém prostředí je však v několika případech záměrně dána přednost pojetí tuzemských vědců.

Pro výchozí definici ústředního pojmu *etnicita* lze zvolit tradiční pojetí, charakterizující ji jako soubor „společných rasových, kulturních, náboženských nebo jazykových rysů“, umožňující „určení skupiny v rámci širšího systému“ (*překlad autora*) [Jackson Preece 2005: 136].

Jednotliví autoři bývají v rámci teorie etnicity nejčastěji zjednodušeně řazeni k jednomu ze dvou táborů, označovaných jako primordialistický a konstruktivistický či instrumentalistický. *Primordialisté* považují etnické rysy za hluboce zakořeněné a jen omezeně přístupné instrumentálně zamýšlené změně, díky čemuž jsou jednotlivá etnika jasně a dlouhodobě definovatelná [Geertz 1973; Hastings 2001]. *Konstruktivisté* naproti tomu považují struktury etnicity za fluidní sociální konstrukty podmíněné situačně diskursivní rovinou, trvale ovlivňované a tvárné vlivem politických aktérů [Anderson 2008; Barša, Strmiska 1999]. Současný převažující trend v sociálních vědách naznačuje probíhající syntézu obou pojetí, podle níž je etnicita v rovině politických struktur tvárná v omezených, historicko-kulturně determinovaných, hranicích [Hale 2004: 459-463; Hansen 2006: 4; Smith 1993: 20].

Souhrn lidí vykazujících stejnou etnicitu lze označit pojmem *etnikum* nebo též *etnická skupina* [Brouček et al. 1991: 244-245]. Zatímco první termín převažuje v etnografii příbuzných oborech a obvykle implikuje globálnost ignorující politické hranice, druhý termín je s ohledem na implicitní zdůraznění skupinové identity v společenské sféře dominantní především v kulturní a sociální antropologii, sociologii a politologii, a kromě možného synonymního užití s pojmem *etnikum* je v těchto vědách

běžně používán pro označení souboru příslušníků daného etnika v jedné politické jednotce [Eriksen 2008: 316].

Patrně nejklaštější definice etnické skupiny pochází od německého sociologa Maxe Webera, který tímto pojmem označuje „takové skupiny lidí, které chovají subjektivní přesvědčení o svém společném původu kvůli podobnostem tělesného charakteru nebo zvykům či obojímu, anebo kvůli vzpomínkám na kolonizaci či migraci; toto přesvědčení musí být podstatné pro propagaci vytváření skupiny; naopak nezáleží na tom, zda existuje pokrevní příbuzenství či nikoli.“ (*překlad autora*) [Weber 1968: 389]

Velmi podobnou definici poskytuje i zřejmě nejuznávanější teoretik etnicity současnosti, britský sociolog Anthony Smith, který se prostřednictvím své teorie etnosymbolismu snaží překlenout nástrahy krajních interpretací etnicity ze strany primordialistů i konstruktivistů. Za etnickou skupinu Smith označuje „typ kulturní kolektivity, která zdůrazňuje roli mýtů o původu a historických vzpomínkách a která je určitelná jednou nebo vícero kulturními rozdílnostmi, například náboženstvím, zvyky, jazykem nebo institucemi.“ (*překlad autora*) [Smith 1993: 20]

Sám termín etnikum či etnická skupina v širším slova smyslu nic nevyovídá o prostorové a vnitřní organizační homogenitě tělesa. Na tuto skutečnost reaguje zavedení termínu *etnické společenství* v podobě navržené českým antropologem Václavem Hubingerem.² Označuje skupiny osob se stejnou etnicitou, ale vzájemně prostorově odloučené, nalézající se v různých etnosociálních útvarech, a tedy disponující různou organizační strukturou. Jednotliví příslušníci etnického společenství mají vědomí sounáležitosti se svým společenstvím, stejně jako vědomí vzájemné sounáležitosti všech společenství téhož etnika.³ Přijetí tohoto konceptu do terminologického aparátu je motivováno skutečností, že „[e]xistence států, vědomí příslušnosti k nim a historicky vzniklá kulturní specifika jsou natolik silné faktory, že přispívají ke vzniku diferencované etnokulturní a teritoriální identity jednotlivých etnických společenství téhož etnika“ [Brouček et al. 1991: 243].

---

² Termín etnické společenství je zde i následně v této práci používán ve zcela jiném smyslu, než jaký obsah má termín *ethnic community*, zpopularizovaný v etnické teorii Anthony Smithem, jenž rozlišuje pojmy *ethnic category* a *ethnic community* v závislosti na míře pocitu sounáležitosti [Smith 1993: 20-21].

³ Navzdory přijetí pojmu etnického společenství do terminologické výbavy je tento termín v následujícím textu používán výhradně v kontextech, kde jeho užití souvisí s mezinárodní komparací jednotlivých polských komunit v regionu. V rámci analýzy uvnitř jediného státu je nadále upřednostňován obvyklejší termín etnická skupina.

Etnická menšina je z povahy věci etnickým společenstvím, což v pozdějších oddílech textu dokumentovaná vícevrstevná identita litevských Poláků dokládá. Koncept etnického společenství v pozdějších krocích rovněž poskytne cenný nástroj komparace politických aspektů postavení jednotlivých společenství polského etnika, konkrétně Poláků na Litvě s Poláky v Bělorusku a na Ukrajině. Na základě analýzy vnitřní diferenciacie jejich sociodemografických charakteristik otevře i otázku, nakolik je možné soubor takzvaných kresových Poláků⁴ na dříve polských východních územích považovat za svého druhu jediné etnické společenství.

1.1.2 Vztah etnicity a národa v evropském národním státě

Zatímco sám pojem národa není pro účely této práce centrální, jeho vymezení je klíčové ve vztahu k definování jiného zásadního pojmu, kterým je národní stát.

Je všeobecně známo, že v západoevropské tradici států s velmi stabilními hranicemi nabytí pojem národ primárně politicko-občanského významu, coby označení souboru obyvatel státu. Tento „politický národ“ byl do značné míry zbaven etnických charakteristik, jakkoli v některých případech mohl ke konceptu státní pospolitosti přistoupit i požadavek jazykové homogenizace. Naproti tomu v zemích, kde vznikala národní hnutí bojující za sloučení vícero roztržštěných společenství jednoho etnika do jediného národního a státního celku nebo usilovala o právo na sebeurčení a nezávislost na multietnických dynastických státech, se pojem národa váže na primárně etnolingvisticky definovanou skupinu obyvatel [Barša, Strmiska 1999: 24-33; Hroch 1999: 8-9; O'Reilly 2001; Smith 2004: 17-22].⁵ Díky tomu je zejména ve střední a východní Evropě, do níž geograficky spadá i objekt této studie, nejběžnější sociálně historické vnímání vztahu pojmů etnika a národa jako svého druhu stadiálního vývojového procesu [Brouček et al. 1991: 245].

---

⁴ V současnosti se pod tímto označením všeobecně rozumí autochtonní polské menšiny na východ od současné státní hranice Polska. Pro diskusi vývoje obsahu pojmu *Kresy wschodnie* srv. [Ciesielski].

⁵ S odlišným konceptem národa souvisí i vnímání termínu národnost. Zatímco v anglosaské či frankofonní tradici občanského národa je pojem národnosti obvykle ztotožňován s pojmem státní příslušnosti, v zemích s převahou etnické náplně národa jsou oba koncepty jasně odlišeny. Jako specifický přechodný případ lze označit používání pojmu národnost v některých multietnických státech (bývalý Sovětský svaz, Jugoslávie, Československo), v nichž jim byly označovány etnické skupiny, které se ve státní jednotce podle oficiální doktríny slučovaly za účelem vytvoření jednotného státního národa. Používání pojmu v tomto smyslu je však motivováno primárně politicky a pro politologickou analýzu je nepřínosné a terminologicky zamlžující.

Předním teoretikem zmíněného pojetí je český historik Miroslav Hroch, jenž vnímá národ jako komplikovaným historickým děním zformovanou velkou sociální skupinu, „jejíž příslušníci byli spjati kombinací několika druhů vztahů a vědomím trvalé sounáležitosti (národním uvědoměním), přičemž se některé vztahy rodily po celá staletí a měly tedy jakýsi 'primordiální' charakter.“ [Hroch 1999: 10] V průběhu komplexního procesu přetváření nevládnoucí etnické skupiny v moderní národ dochází k rekonfiguraci jazykových, kulturních, politických, náboženských, hospodářských, teritoriálních, právních a jiných vztahů a narušování dílčích státních, regionálních či etnických identit, z nichž v případě úspěšného hnutí krystalizuje jako konečná nejsilnější identita národní, různými vzorci z předešlých čerpající [Ibid.: 19-30].

Je třeba podotknout, že jiní autoři význam primordiálních etnických vazeb v procesu konstituování moderního národa více upozadují a zdůrazňují subjektivní volní rozměr vytvářené národní identity v nedávnější minulosti. Tak například americký politolog a historik Benedict Anderson známým způsobem definuje národ jako v první řadě politicko-sociální konstrukt, „politické společenství vytvořené v představách”,⁶ pro něž jsou podmínky položeny sblížením kapitalistického systému s technologií tisku využívajícího místní národní jazyky [Anderson 2008: 53-62]. Podobně hovoří jiný přední teoretik nacionalismu Eric Hobsbawm ve vztahu k procesu vytváření národů o elementu „výtvoru, vynálezu a sociálního inženýrství“ [Hobsbawm 1991: 10] a Ernest Gellner o nacionalisty prezentovaných národech jako o mýtu, jehož účelem je kulturně-komunikační homogenizace státu v zájmu jeho funkcionalizace v industriální éře [Gellner 1993].

Podstatné však je, že se všichni autoři shodují na ústřednosti strategického požadavku vytvoření *národního státu*, nehledě na to, zda je interpretován Andersonem jako výraz touhy po suverenitě představeného společenství [Anderson 2008: 21-23], Gellnerem jako modernizační cíl dosahující shody politických a národních hranic [Gellner 1993], či Hrochem jako historické završení a ukončení národního hnutí skrze „dosažení široké autonomie či politické samostatnosti“ po naplnění všech, fázově diversifikovaných, cílů hnutí [Hroch 1999: 16].

V oblasti střední a východní Evropy, kde je nacionální program primárně nacionalismem etnickým, je strategická koncepce národního státu nevyhnutelně konfrontována s reálnými etnoteritoriálními dispozicemi, které téměř nikdy nemohou

---

⁶ Společenství je „představené“, protože navzdory pocitu sounáležitosti příslušníci národa nikdy nemohou znát většinu ostatních příslušníků [Anderson 2008: 21].

požadavkům na vytvoření etnicky homogenního národního státu vyhovět. Je stěží představitelné, aby v hranicích národního státu neexistovali jedinci, kteří jsou z příslušnosti k titulárnímu etnicky koncipovanému národu vzhledem k participaci na jiné etnicitě vyloučeni. Touto skutečností implikovaná problematika postavení etnických menšin, potažmo etnopolitických vztahů uvnitř státu obecně, představuje významný konfliktogenní aspekt současných evropských pluralitních demokracií.

1.2 Koncepce a typologie národnostních a etnických menšin

1.2.1 Diskuse pojmu národnostní a etnické menšiny

Definice národnostní či etnické menšiny je navzdory vysoké frekvencovanosti tohoto termínu jednou z nejneustálenějších v kontextu celé etnické teorie. Důvody, proč dodnes neexistuje jediná všeobecně akceptovaná definice ani ve společenskovědní ani v politické oblasti, je způsobena v prvním případě komplexností menšinové problematiky a mnoha podobami, jež může v různých kontextech nabývat, v druhém případě pak též spory a protichůdnými zájmy států ve věci uznání či neuznání existence jasně definovaného souboru menšin na svém území.

Z nepřeberného množství definic je patrně nejcitovanější klasická definice Francesca Capotortiho ze 70. let 20. století, kterou autor vypracoval v rámci studie pro OSN o rozvoji principů Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Capotorti definuje národnostní menšinu následujícím způsobem:

„Skupina početně slabší než zbytek obyvatelstva státu, nacházející se v nedominantním postavení, jejíž příslušníci – coby občané daného státního útvaru – mají etnické, náboženské nebo jazykové rysy, kterými se odlišují od zbytku obyvatelstva, a vykazují, byť pouze implicitně, smysl pro sounáležitost zaměřený na uchování své kultury, tradic, náboženství nebo jazyka“ [Capotorti 1979, cit. z Šatava 2009: 32].

Capotortiho definice tímto spojuje soubor jak objektivních, tak subjektivních kritérií určení národnostní menšiny. Objektivními kritérii v definici jsou: a) etnické, náboženské nebo jazykové rysy odlišující skupinu od zbytku obyvatelstva státu, b) stav početní menšiny, c) nedominantní pozice, d) držení občanství státu. Subjektivními kritérii jsou: e) smysl pro sounáležitost, f) vůle uchovat svá kulturní, náboženská či jazyková specifika.

Nejvíce zpochybňovanými jsou z Capotortiho kritérií požadavek občanství, méně často i požadavek nedominance ve státě a početní menšinovost dané skupiny osob. Ačkoli obhájcí požadavku na držení občanství státu pobytu argumentují, že status cizích státních příslušníků řeší jiné právně závazné mezinárodní úmluvy, zejména v 90. letech 20. století v Pobaltí manifestovaná možnost etnické instrumentalizace politiky udělování občanství tento požadavek diskreditovala a na počátku 21. století se právně

politická koncepce zjevně vyvíjí k postupné eliminaci tohoto kritéria [Henrard 2000: 37-41].

Pokud jde o aspekty politické nedominance a stavu početní menšinovosti, kritici prvního poukazují na jeho problematickou verifikovatelnost, jelikož jde o kritérium politicko-sociální, a tedy odlišné od ostatních „objektivních“ kritérií. Požadavek početní menšinovosti je naopak považován za nadbytečný těmi autory, kteří hlavní váhu připisují právě aspektu dominance, respektive nedominance [např. Hroch 1999: 141]. Tato práce však v souladu s připomínkami expertky na mezinárodní právo Kristin Henrardové oprávněnost zahrnutí obou aspektů přijímá. Otázku nedominance nelze pominout v rámci rozhodování, zda daná etnická skupina legitimně zaslouží přístup k souboru ochranných práv, a zahrnutí početní menšinovosti do definice odlišuje situaci nedominantních většin, jimž je mezinárodním společenstvím obvykle přiznáváno právo na sebeurčení a vlastní vládu [Henrard 2000: 35-36].

Jsou určitá kritéria, která jsou některými autory ke Capotortiho definici národnostní menšiny naopak přidávána. V evropském rámci se nejčastěji jedná o požadavek takzvané autochtonnosti, která přímo souvisí s problémem rozlišováním mezi „novými etnickými menšinami“ a „starými národnostními menšinami“ [Benedikter 2008: 14-15; Stýskalíková 2004: 8-13].

V právních aktech většiny evropských států termín národnostní menšina dodnes zahrnuje pouze *občany* státu, kteří přísluší k menšině *autochtonní*, tj. k historické etnické skupině, jejíž pobyt na daném území má charakter historické permanence, vyjadřované obvykle v řádu staletí. Z obsahu pojmu jsou naopak nejčastěji politickým konsensem vyňati uprchlíci či imigranti, potažmo potomci imigrantů, kteří na území nových států přesídlili v minulosti vyjadřované v řádu desetiletí.

Alternativní proud, vyrůstající zejména z liberální tradice normativní větvě společenských věd, v současnosti prosazuje širší právní pojetí etnických menšin.⁷ Avšak rozšíření konceptu etnické menšiny, potažmo menšinových práv, se potýká nejen s odporem politické reprezentace většiny evropských států, obávajících se kulturních, ekonomických i politických dopadů takového kroku, ale i zástupců historických národnostních menšin, kteří v takovém případě očekávají snížení standardů menšinových práv a relativní oslabení vlastní pozice [Benedikter 2008: 9, 15].

---

⁷ Teoretici multikulturalismu nicméně obvykle zachovávají určitou kvalitativní distinkci mezi oběma skupinami, pokud jde o obsah poskytovaných práv. V této souvislosti bývá nejčastěji parafrázován

Pokud jde o vztah termínů národnostní a etnická⁸ menšina, ve většině případů jsou oba užívány jako synonyma, v menšině případů je ovšem mezi nimi sledována distinkce vycházející z obecnějšího rozdílu mezi pojmy etnikum a národ. Z výše uvedené diskuse obou pojmů vyplývá, že zatímco etnická identita svým záběrem sahá od biologických rysů k charakteristikám ryze kulturním, či v krajním případě pouze historicko-sociálním, národní identita předpokládá určitou vyšší fázi historicko-sociálního vývoje (viz kap. 1.1.2).

V tomto smyslu je v některých kontextech národnostní menšina považována za specifický poddruh etnické menšiny, a to takové, jejíž příslušníci mají vyvinutou formu národního vědomí [Henrard 2000: 53]. Méně často jsou oba termíny kladeny do vzájemné komplementárnosti, kdy termín etnická menšina označuje etnickou skupinu, jejíž historicko-sociální vývoj nedosahuje kvality národnostní menšiny [Kaubrys 2004: 5-6]. V tomto světle lze rozhodnutí k užití termínu etnická nebo národnostní menšina pokládat i za politicky motivované. Položeny vedle sebe, první implikuje inkuzivitu konceptu, zahrnující i skupiny bez aspirací být považovány za národ, případně imigranty a uprchlíky, druhý naopak značí exkluzivitu, omezenou často záměrně pouze na autochtonní menšiny s nezpochybnitelným statusem národa.⁹ Konečně lze připomenout, že ačkoli toto není výrazně převažujícím stanoviskem, část sociálních vědců pojem národnostní menšiny beze zbytku odmítá s odkazem na údajnou absenci jeho vědeckého založení a upřednostňuje výlučně termín etnická menšina [Kasatkina et al. 2006].

V tomto textu se autor terminologicky přiklání k považování národnostní menšiny za specifický případ etnické menšiny s takovým charakterem společensko-historického vývoje, který dovoluje o daném etniku hovořit jako o národu. Jelikož Poláci nezpochybnitelným národem jsou, v souvislosti s polskou menšinou na Litvě budou termíny etnická menšina a národnostní menšina užívány jako vzájemně zaměnitelné.

---

sociologický přístup Willa Kymlicky rozlišující mezi „národnostními menšinami“ a „etnickými skupinami“ [Kymlicka 1995: 10-11].

⁸ Většina dokumentů OSN používá rozšířený pojem „etnická, náboženská či jazyková menšina“. Srv. název Deklarace o právech osob příslušících k etnickým, náboženským či jazykovým menšinám OSN ze dne 18. 12. 1992 nebo znění článku 27 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

⁹ Není náhodné, že termín etnická menšina je častěji užíván ve světovém měřítku v anglosaských zemích Ameriky, v Austrálii, ale i v ostrovní Británii, v nichž je existence národnostních menšin v užším terminologickém vymezení téměř neznámým jevem.

1.2.2 Typologie evropských národnostních a etnických menšin

Předestřené diskuse o definici národnostních či etnických menšin mají pochopitelný vliv i na variabilitu jejich typologizací, přičemž tato různost je v sociálněvědních oborech zřetelně podmíněna i zeměpisným původem autorů.

Tradice vytváření a vnímání státu a národa a role etnicity v nich jsou zásadně odlišné na v novověku Evropany kolonizovaných imigrantských kontinentech severní a jižní Ameriky a Austrálie, kde klasické evropské národní státy s odlišnou historickou i kulturně-jazykovou tradicí ve vzájemném sousedství de facto neexistují [Smith 2004: 17-20]. V tomto ohledu je příznačné, že zejména v anglosaském prostředí působící autoři problematiku národnostních menšin s vlastním mateřským státem opomíjejí. Za příklady lze citovat jedny ze světově nejznámějších a nejvlivnějších typologií etnicity Teda Gurra [1998: 15-18] a Stevea Fentona [2003: 116-117], navazujícího na obdobnou typologizaci Thomase Eriksena [2002: 14-15].¹⁰ Pro sociálního vědce, který je zaujat komparativní analýzou evropských historických menšin, jsou představené typologie svým globálním záběrem příliš široké a ve výseku menšin příslušících ke státním národům, mezi nimiž Evropa skýtá největší bohatství, naopak příliš zobecňující. Skutečnost, že Poláky na Litvě nelze zařadit k žádným z Gurrových ani Fentonových, potažmo Eriksonových typů, je v tomto ohledu výmluvná.

V pravém slova smyslu europocentrický rámec svých analýz volí ve své typologizaci menšin Miroslav Hroch [1999: 142-143]. Jakkoli si však jeho typologie klade ambici být univerzálně použitelná, její historická východiska jsou ve vztahu k politologické analýze současné evropské etnické reality poněkud omezující.

---

¹⁰ Fenton rozlišuje pět typů kontextů etnicity: ekonomické migranty, skupiny v pluralitních společnostech, post-otrokářské populace, domorodé národy a etno-národy, z nichž přísně vzato pouhé poslední dvě zmíněné skupiny představují etnické menšiny, které jsou v evropském kontextu považovány za menšiny ve smyslu „starých“ národnostních menšin. Etno-národy navíc Fenton definuje jako „národy bez vlastního státu“, čímž se národnostní menšiny s vlastním mateřským státem ocitají zcela mimo jeho typologii.

Zdůraznění rozdílů mezi „starými“ a „novými“ etnickými menšinami je přítomné v typologii „společenských“ (*communal*) skupin Teda Gurra, členěných do kategorií „národní“ a „menšinové“. Kategorie „menšinových“ skupin ponejvíce odpovídá tzv. „novým“ menšinám, zatímco kategorie „národních“ skupin, zahrnující „etnonacionalisty“ (odpovídající Fentonovým etno-národům) a domorodé národy, menšinám „starým“. Ani v Gurrově typologii tedy národnostní menšiny s mateřským státem nemají své místo.

Tímto nedostatkem netrpí přístup jiného českého autora, etnologa Leoše Šatavy. Etnické menšiny se podle jeho názoru mohou řadit k následujícím typům [Šatava 1994: 22-23; Šatava 2009: 31-32]:¹¹

- 1) „malá etnika“,¹² která nemají vlastní národní stát (např. Lužičtí Srbové, Velšané, Baskové),
- 2) části „státních národů“, které sídlí v kompaktnějších a výraznějších celcích mimo mateřskou zemi v jiných státech (např. Němci v Dánsku, Maďaři v Rumunsku, *Poláci na Litvě - pozn. aut.*),
- 3) etnická společenství,¹³ jimž chybí některé znaky „klasicky“ vyvinutých národů, kupříkladu území či standardizovaný jazyk (např. Romové, Židé mimo Izrael),
- 4) specifické případy, stojící mezi etnickou a etnografickou skupinou (např. Kašubové v Polsku, Pomaci v Bulharsku).

Alternativní cestu v typologizaci evropských etnických menšin volí autorský kolektiv Institutu pro národnostní menšiny Evropské akademie v Bolzanu. Vědecký tým navrhl takzvanou typologii menšinových situací [Benedikter 2008: 11-16], která, narozdíl od Šatavova přístupu, zahrnuje i faktory prostředí, které jsou menšině vnější. Za nejdůležitější aspekty mající vliv na postavení etnické menšiny autoři označují tři proměnné.

1) Míra institucionalizovaného kulturního pluralismu: Státy v dnešní Evropě lze podle autorů připodobnit k dvěma ideálními typům, národnímu státu a mnohonárodnímu státu.¹⁴ V případě mnohonárodního státu vznikají etnické konflikty primárně mezi jednotlivými etnickými skupinami a politické spory se vedou nad otázkami spravedlivého začlenění všech relevantních etnik do rozhodovacích mechanismů politických institucí. V uspořádání národního státu, kterému odpovídá etnopolitická struktura Litvy, se etnický konflikt nejčastěji manifestuje na úrovni vztahu etnických

¹¹ Šatavova novější typologie [2009] je mírně pozměněnou a poněkud zjednodušenou verzí její dřívější verze [1994]. Autor mimo jiné ustoupil od dříve používaného termínu „národnostní“ menšina k nyní preferovanému výrazu „etnická“ menšina.

¹² Termín „malé etnikum“ je Šatavou používán ve smyslu nikoli početním, nýbrž vyjadřujícím společenskou situaci neexistence vlastního národního státu, jak jej do odborné literatury uvedl historik Miroslav Hroch [1986]. Sám Hroch v pozdějších pracích dává přednost termínu „nevládnoucí etnická skupina“ [srv. Hroch 1999: 14, 180].

¹³ Šatava tímto používá termín etnické společenství opět v jiném významu, než jak činí tato práce i než jak jej pojímá Anthony Smith (viz pozn. p. č. 2).

¹⁴ Za příklady evropských mnohonárodních států autoři uvádějí Švýcarsko, Belgie a Bosnu a Hercegovinu. Před rozdělením této kategorie odpovídal i Kypr a naopak ve směru budoucího dvounárodního státu se v současnosti vyvíjí Makedonie [Benedikter 2008: 12].

menšin se státními orgány a otázky národnostní politiky státu jsou kladeny v souvislost s institucionalizací uspokojivých standardů menšinových práv.

2) Teritoriální projekce mateřského území v objektivní i subjektivní dimenzi: Ačkoli některá z evropských etnik nemají jasně definované mateřské území a žijí rozptýleně v rozsáhlém prostoru,¹⁵ vědci z Bolzanské akademie upozorňují na symbolicko-emocionální pouto, které naprostá většina z evropských etnických skupin udržuje k regionu svého původu, včetně případů, kdy významná část etnika na tomto území již nežije. Tento vztah je jádrem identity většiny evropských etnik, a jako takový je obvyklým ospravedlněním vznášených teritoriálních nároků. Překrývání objektivních, ale i subjektivních historických projekcí je jen obtížně odstranitelným zdrojem etnického napětí, jak ostatně dokládá i příklad meziválečného polsko-litevského sporu o region Vilenska, jehož rezidua jsou na počátku 21. století v politické rovině stále patrná.

3) Existence „mateřského” státu: Národnostní menšiny, které v mezinárodním systému disponují státem, v němž jejich etničtí příslušníci představují titulární národ, se v procesu negociace svého statusu a práv ocitají v o mnoho výhodnější pozici než etnické menšiny, které svůj mateřský stát nemají [srv. Brubaker 1997: 55-69].¹⁶ I v jedné z následujících kapitol analyzovaný případ vztahu Polské republiky k otázce postavení polské menšiny na Litvě dokazuje, jaký význam má v rovině politické praxe kvalita i kvantita angažovanosti mateřského státu.

---

¹⁵ Neexistence jednoznačně definovaného mateřského území je charakteristická nejen pro Romy a přinejmenším do vzniku státu Izrael i pro Židy, ale například i pro novodobé ruskojazyčné menšiny v postsovětském prostoru. Specifickou skupinou odpovídající této charakteristice mohou být i některé domorodé kočovné národy, jako například severoskandinávští Sámové [Benedikter 2008: 12-13].

¹⁶ Odlišný základ formování národních států v západní a východní Evropě způsobil, že etnické menšiny bez mateřského státu se o mnoho častěji vyskytují v západní části kontinentu. Důsledkům existence mateřského státu se významným způsobem věnuje i Gurr [1998: 127-128].

1.3 Etnopolitické vztahy mezi státem a menšinami

Světové, i úzeji vymezené evropské, mezinárodní společenství po 2. světové válce vyprodukovalo několik mezinárodních právních aktů, které jsou svým zněním některých svých článků přímo či nepřímo určeny k regulaci etnických vztahů, včetně zacházení s příslušníky etnických menšin.¹⁷ Jednoznačně nejvýraznějším nástrojem je v tomto ohledu Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin Rady Evropy z roku 1995. Problematickou je však definiční vágnost Rámcové úmluvy, poskytující prostor k velmi rozličné formě její implementace do domácí legislativy, a absence efektivních sankcí za její nedodržování. Kromě obecných zásad etnicko-občanské nediskriminace je proto současný evropský právní rámec ochrany etnických menšin stále charakterizován formální nemožností přímé mezinárodní intervence za účelem aktivní podpory rozvoje menšinových práv nad tento minimální rámec. Ačkoli bude v analýze postavení polské menšiny na Litvě přirozeně vycházeno z konfrontace se standardy vyžadovanými v první řadě Rámcovou úmluvou, klíčovým východiskem hodnocení musí být nadále především politika domácího státu.

1.3.1 Národnostní a jazyková politika státu

1.3.1.1 Typologie národnostní politiky

Ve škále analýz přístupů k státem prováděné politické integraci etnických menšin se současná politická věda většinou shoduje na možnosti vymezení tří základních modelů, potažmo strategií, figurujících v podobě ideálních typů.¹⁸

Za prvé se jedná o etnickou *asimilaci* menšin. Jádro této strategie spočívá v implementaci prostředků k přerušení reprodukce menšinové etnické identity ve veřejné sféře, v krajním případě i soukromé, se zamýšleným důsledkem vytvoření všezahrnující identity jednoho národa. Jako příklad státu s asimilacionistickou politikou

---

¹⁷ Mezi nejvýznamnějšími lze jmenovat Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace, Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin, Evropskou kulturní úmluvu, Evropskou sociální chartu a Evropskou chartu regionálních či menšinových jazyků.

¹⁸ S ohledem na konstatovanou podobnost typologií tato kapitola za svůj základ volí dva reprezentativní přístupy, a to českého politologa Pavla Barši [2003: 10-14], jenž explicitně vychází z dalších vědců v oboru studií etnopolitiky, Marca Martiniella a Johna Rexe, a švédského sociálního antropologa Thomase Eriksena [2002: 122-124], na jehož terminologii [Eriksen 2008: 342-343] je následující text vystaven.

bývá nejčastěji uváděna Francie, požadující ve jménu odstranění etnické diskriminace depolitizaci všech aspektů etnické identity a jejich vykázání do čistě soukromé sféry [Barša 2003: 10]. Asimilace však může teoreticky nabývat i etnonacionálně-šovinistické formy, která nejen že etnické vztahy nedepolitizuje, nýbrž jednu etnickou identitu staví do role jediné žádoucí.

Za druhé může stát přistoupit k strategii *segregace* etnických skupin. Jejím východiskem je omezení či zamezení vzájemného integračního sblížení, v extrémním případě dokonce styku mezi příslušníky jednotlivých etnik, při současném neomezování reprodukce etnické identity v jejich rámci. Segregace je svou působností obvykle omezena jen na některé segmenty veřejného života. Jako příklad bývá zmiňována německá politika ve vztahu k neevropským gastarbeiterům, tedy ekonomická integrace při přetrvávající absenci politicko-občanských práv, Baršou nazývaná „permanentní diferencovaná inkorporací“ [Barša 2003: 11-12]. I segregacionistická politika však má svou nacionálně-šovinistickou variantu, a to v případech, kdy ve společnostech panuje přesvědčení o nadřazenosti jedné etnicity a škodlivosti kontaktu s etnickými skupinami, které jsou považovány za méněcenné. Obvykle je segregacionistická strategie implementována shora dominantní etnickou skupinou státu, v principu však není vyloučena ani možnost, že se jedná o tacitní shodu více nebo dokonce všech etnických skupin státu. Takové krajní uspořádání se však v reálné rovině jeví jako fatálně nestabilní.

Za třetí může stát volit strategii etnické *inkorporace* menšin do pluralitně koncipované společnosti. Tato strategie předpokládá principiální oddělení kategorií etnicity a občansko-politických práv, partikulární etnické identity jsou ovšem ve veřejné sféře, respektive v politických institucích a politické praxi státu, nadále reflektovány. Za příklad může sloužit britský přístup, inkorporující politicky vyhraněné regionální či etnické identity do společnosti. Přesto si zde dominantní etnicita v mnoha oblastech zachovává privilegovanou pozici, díky čemuž Barša britský model označuje za „hierarchický kulturní pluralismus“ [Barša 2003: 10-11]. Nehledě na britský odkaz může model etnické inkorporace v praxi v závislosti na sociálních a politických podmínkách nabývat rozmanité škály jiných podob, od kanadského typu multikulturalismu až například po španělský model decentralizovaného státu s významnými pravomocemi teritoriálně definovaných národnostních společenství.

V praxi není žádný z těchto typů aplikován v čisté podobě. Vždy dochází k jejich různé kombinaci v jednotlivých oblastech, jak v následující kapitole doloží i litevský případ, kombinující inkorporativní rozměr občanských a kulturně

menšinových práv s prvky asimilacionistické jazykové politiky a převážně segregacionistickou praxí na úrovni politickostranického systému.¹⁹

1.3.1.2 Jazyková politika

S ohledem na komplexní úlohu jazyka ve sféře veřejné komunikace je transitivní jazyková politika²⁰ vlády, ovlivňující status a vzorce akvizice jazyků jednotlivých etnických skupin, význačným rysem etnopolitického systému a v podmínkách evropských národních států, konstituovaných primárně na jazykové bázi, i klíčovou součástí národnostní politiky státu.

Zejména v období osamostatnění národního státu na vícenárodním celku nabývá jazyková politika roli nástroje národní i státní emancipace, jak dokazuje i níže analyzovaná situace na Litvě, kde jazykové otázky stály v popředí požadavků národního demokratizačního hnutí v 80. letech 20. století. Jazyková politika v této fázi představuje přímočarý nástroj etnické diferenciaci v určování členství a přístupu do státních institucí [Spolsky, Shohamy 1999: 50].

Sociolingvista Spolsky upozorňuje v souvislosti s procesem volby té či jiné jazykové politiky na rozmanitost motivů, které nemusí být výhradně instrumentální (resp. funkcionální), jako je tomu například v případě snah o zefektivnění komunikace, zlepšení přístupu k informacím či posílení hospodářské výkonnosti státu. Motivy mohou být i takzvané integrační (resp. symbolické či ideologické) [Spolsky, Shohamy 1999: 52], aniž by bylo vyloučeno, že tyto mohou být s instrumentálními v některých aspektech v rozporu. Tento poznatek je zvláště relevantní pro případ Litvy, jež jménem „politiky pro národní identitu“ [Ibid.: 56-57] vytváří jednojazyčný politicko-ústavní rámec, implementovaný za účelem posílení titulárního národa a k němu příslušících elit

---

¹⁹ Podle Eriksena lze teprve komplexní kombinaci všech tří zmíněných strategií označit termínem „integrace“, označujícím participaci menšin na společných institucích ve státě při současném neznemožnění reprodukce etnické identity [Eriksen 2002: 124]. Terminologie je však i v této oblasti velmi nejednotná a dokonce sám Eriksen není ve svých pracích plně konsistentní, když místy termín integrace užívá pro označení téhož jevu, který je zde nazván etnickou inkorporací [srv. Eriksen 2008: 342-343].

²⁰ Jazyková politika je zde pojímána ve smyslu definice Spolského a Shohamyové, tedy jako „explicitní instrukce týkající se používání jazyka, obvykle, leč nikoli nezbytně, sepsaná v podobě formálního dokumentu“, a to zejména „v případech, kdy má tvůrce politiky nějakou formu autority nad osobou, od které se očekává její následování“ (*překlad autora*) [Spolsky, Shohamy 1999: 32]. Do interakce s jazykovou politikou Spolsky a Shohamyová staví jazykovou ideologii, vztahující se k všeobecně přijímaným přesvědčením o roli jazyka v dané komunitě, a jazykovou praxi, odkazující na pozorovatelná implicitní pravidla používání jazyka v dané komunitě. Pro úplnost je třeba zmínit, že Spolsky terminologii ve svých pozdějších pracích [2004] modifikuje, když namísto termínu jazykové politiky staví do zmíněné triády pojem jazykového managementu (potažmo plánování či intervence),

v politickém systému státu. Následná otázka dopadu valorizace státního jazyka na situaci mluvčích menšinových jazyků a kodifikace právně-politického statusu těchto jazyků je jedním z centrálních elementů analýzy postavení etnických menšin ve státě.

1.3.2 Etnická mobilizace menšin

Je-li národnostní politika státu charakterizována jako politika státu ve vztahu k etnickým skupinám, sám fakt této formální politizace etnicity z principu předpokládá, že etnická skupina nezůstává politicky pasivním objektem, ale může v interakci artikulovat své politické zájmy prostřednictvím procesu, který je běžně označován jako etnická mobilizace. Jedna z nejprominentnějších autorek věnujících se problematice etnické mobilizace, profesorka sociologie Susan Olzaková, ji definuje jako „proces, jímž se skupiny organizují okolo některého rysu své etnické identity (například barvy kůže, jazyka, zvyků) za účelem dosažení kolektivních cílů“ (*překlad autora*) [Olzak 1983, cit. z Barany 2002: 278]. Zatímco samotný obsah pojmu etnické mobilizace je v sociálních vědách v zásadě neproblematický, odlišná jsou již teoretická východiska zdůvodňující výskyt a variabilitu tohoto jevu.

Americká politoložka Holley Hansenová ve své srovnávací studii o menšinové etnické mobilizaci v politických systémech východní Evropy [Hansen 2006] hovoří o třech hlavních teoretických přístupech současných sociálních vědců k identifikaci vzorců a míry úspěšnosti politické mobilizace etnické skupiny. Klíčovými faktory etnické mobilizace jsou podle těchto názorů: 1) zdroje (*resources*), 2) „strádání“²¹ (*grievances*) a 3) politická příležitost (*political opportunity*). Dané přístupy si vzhledem k odlišným metodologickým východiskům do jisté míry konkurují, panuje však převážná shoda na tom, že svou roli sehrávají za různých okolností všechny z nich.

1.3.2.1 Vnitřní zdroje

Politolog Zoltan Barany, zástupce teorie vnitřních zdrojů menšinové etnické mobilizace, argumentuje, že úspěšná mobilizace předpokládá existenci specifického funkčního souboru „mobilizačních předpokladů“, skládajících se, kromě nezbytné

---

ježž spolu s ideologiemi a jazykovou praxí pokládá za tři aspekty rozšířeného konceptu jazykové politiky.

²¹ Gurrův pojem *grievances* je v této práci překládán jako „strádání“. Pouze v některých případech je z kontextuálních jazykových důvodů nahrazen doslovnějším překladem „stížnosti“, jež však přesně nepostihuje podstatu konceptu.

politické příležitosti, z řady skupině endogenních rysů [Barany 2002: 279]. Poněvadž je podle Baranyho etnická mobilizace de facto „politizací etnicity“, nejvýznamnější pozici mezi nimi zaujímá zřetelně formulovaná etnická identita v podobě společné historie, tradic, kultury a jazyka, lépe řečeno rozšířenost a síla vazeb příslušníků menšiny s ní. Mimo jiné i Poláci na Litvě jsou v této souvislosti dokladem toho, že reprodukce etnické identity je úspěšnější v kulturně sourodém, teritoriálně kompaktním a sociálně soudržném prostředí, u etnik s rozvinutou vysokou literaturou a s vědomím vlastní etnické politické identity, tedy zejména u skupin, které chovají v kolektivní paměti historickou zkušenost vlastní autonomní vlády [Ibid.: 282-284].

Barany věnuje značnou pozornost rovněž úrovni vzdělání etnické skupiny, které by mělo zprostředkovat dostatečně početnou vrstvu inteligence, a tedy potenciálních politických vůdců [Ibid.: 284-285]. Nezbytným faktorem etnické mobilizace je konečně i dostatečně sofistikovaná organizační kapacita, jejíž struktura reflektuje mobilizační cíle skupiny. V souvislosti s níže zmiňovaným hegemonickým postavením politické strany Volební akce Poláků na Litvě se jako významný jeví Baranyův názor, že jediná politická organizace, která je dominantní v hájení zájmů etnické skupiny, představuje podstatnou výhodu v interakci s ostatními subjekty v politickém systému [Ibid.: 285-286].

1.3.2.2 „Strádání“

Zatímco Baranyův přístup k etnické mobilizaci je originální v tom ohledu, že se soustředí v první řadě na mobilizující etnickou skupinu samotnou, většina teoretiků etnické mobilizace se ve větší míře zaměřuje na vnější aspekty. Ted Robert Gurr, americký politolog a význačný teoretik etnického konfliktu, je patrně nejznámějším současným autorem, který vedle endogenních faktorů etnické mobilizace udává jako zásadní i faktory přímého vnějšího působení na etnickou skupinu.

Jakkoli je Gurrova teorie nesmírně komplexní, jejím centrálním předpokladem je, že „etnopolitický aktivismus je motivován hluboce zakořeněným strádáním lidí kvůli jejich kolektivnímu statusu (...) Stížnosti na odlišné zacházení a skupinová kulturní identita zajišťují nezbytný předpoklad mobilizace a mají vliv na druhy požadavků vznášených skupinovými vůdci.“ (*překlad autora*) [Gurr 1998: 124] Zdrojem stížností

je pak v Gurrově pojetí zejména míra kolektivního znevýhodnění skupiny v porovnání s ostatními společenskými skupinami [Ibid.: 126].²²

V tomto smyslu poskytuje Gurrova teorie etnopolitické akce teoretické opodstatnění věnování odpovídající pozornosti jednak ekonomickému statusu litevských Poláků, s ohledem na politologické zaměření práce však zejména analýze národnostní a jazykové politiky Litvy se zřetelem na její dopady na polskou menšinu.

1.3.2.3 Politická příležitost

Politický sociolog Sidney Tarrow, přední teoretik konceptu politické příležitosti, s Gurrem polemizuje o mobilizační funkci pocitu kolektivního strádání, které je - empiricky vzato - o mnoho stálejší než vlny mobilizačních hnutí v historii [Tarrow 1998: 71]. Obdobný názor zastává i politolog Herbert Kitschelt, který tvrdí, že „existence napětí a relativního strádání je nezbytnou, ale nikoli dostatečnou podmínkou sociálního protestu“ (*překlad autora*) [Kitschelt 1986: 59]. Podle Tarrova je mobilizace mnohem zásadněji než se sociálními nebo ekonomickými faktory svázána s příležitostmi pro kolektivní akci [Tarrow 1998: 71]. Teprve politická příležitost totiž „zajišťuje hlavní stimuly pro transformaci mobilizačního potenciálu k akci“ (*překlad autora*) [Barany 2002: 281]. Struktury politické příležitosti, tyto „dimenze politického prostředí“ [Tarrow 1998: 76], složené ze „specifických nastavení zdrojů, institucionálního uspořádání a historických precedentů pro sociální mobilizaci“ [Kitschelt 1986: 58], slouží jako svého druhu filtry, které „buď lidi podněcují k užití kolektivní akce nebo je od něj odrazují“ (*překlad autora*) [Hansen 2006: 5].

Nejsilnější politické příležitosti se pravidelně objevují v reakci na otevření v politickém systému [Tarrow 1998: 71]. Proto k zásadní rekonfiguraci struktur politické příležitosti tradičně dochází při krizích systému a ve fázi změny režimu, kdy ústup dosavadních autorit uvolňuje prostor novým formám politického aktivismu.²³ Na druhou stranu, výrazná politická příležitost k etnické mobilizaci v demokratizujících se autokraciích je obvykle vykoupena absencí zdrojů či institucionálních prostředků k akomodaci požadavků etnických skupin, což v důsledku zvyšuje riziko eskalace konfliktu do násilné podoby. Ekonomické i politicko-kulturní zdroje etablovaných

²² Odlišným případem je situace, kdy se nerovně zacházení ze strany dominantních skupin či státu odehrává v podobě násilných represí. Stížnosti a identita jsou tímto sice posíleny, ale potenciál pro politickou mobilizaci je za takových okolností objektivně snížen [Gurr 1998: 128-129].

²³ V obdobné souvislosti Gurr rozlišuje mezi postkoloniálními a postrevolučními státy ve třetím světě, institucionalizovanými demokraciemi a demokratizujícími se autokraciemi [Gurr 1998: 135-138].

a plně institucionalizovaných demokracií naopak disponují mnohem větší kapacitou pro efektivní absorbování etnických požadavků do svého politického systému [Gurr 1998: 137-138].

Následně detailně provedená analýza stávajících vzorců etnické mobilizace, volebního chování a politické reprezentace Poláků na Litvě - pohybující se od počáteční konfrontace ohledně samotné podoby uspořádání státu až k stabilizaci artikulace etnických požadavků konvenčními prostředky parlamentní demokracie - věrně ilustruje dynamičnost změny „otevřenosti“ struktur politické příležitosti pro mobilizaci a reprezentaci etnických menšin ve státě, který se v posledních dvou desetiletích vyvinul od posttotalitního autoritářství k etablované pluralitní demokracii.

2 Postavení polské menšiny v Litevské republice

2.1 Národnostní a jazyková politika Litevské republiky

2.1.1 Etnická skladba obyvatelstva

Současná Litva je multietnickým státem s výrazně většinovou převahou titulárního národa. Porovnání výsledků sčítání lidu z let 1989 a 2001 i následné odhady založené na údajích z registru obyvatel potvrzují mírný trend etnické homogenizace. Ve srovnání se sousedními státy v Pobaltí je Litva etnicky relativně stejnorodý stát, díky čemuž bývá v regionu střední a východní Evropy řazena například k Bulharsku, Slovensku, Rumunsku a Rusku, tedy ke skupině zemí s mírnou etnickou různorodostí [Moser 2005: 129]. Možným dokladem této skutečnosti jsou údaje Tab. 1, které uvádí etnickou diferenciaci ve zmíněném regionu podle indexu Piaseckého.²⁴

Tab. 1. Etnická diferenciaci ve státech střední a východní Evropy podle hodnot Piaseckého indexu (sčítání lidu 1999-2003).

Stát	Piaseckého index	Stát	Piaseckého index
Albánie	97	Slovinsko	69
Polsko	94	Srbsko	69
Česká republika	89*	Bělorusko	67
Maďarsko	85	Rusko	64
Chorvatsko	81	Ukrajina	64
Rumunsko	81	Estonsko	53
Slovensko	75	Makedonie	48
Bulharsko	72	Lotyšsko	42
Litva	71	Černá Hora	30

Zdroj: Výpočet autora dle [Piasecki 1964, cit. z Kosiński 1969]; výchozí údaje o etnické skladbě dle [Michigan State University Libraries].

* Hodnota je platná při posuzování skupiny Čechů, Moravanů a Slezanů jako jediného etnika. V případě výpočtu pro tyto skupiny odděleně dosahuje index hodnoty 82.

Podle sčítání lidu provedeného dne 6. 4. 2001 představovali příslušníci etnických menšin 16,5% populace Litevské republiky. Alespoň 100 obyvatel se hlásilo k 29 různým etnickým skupinám, z nich 11 evidovalo alespoň 1000 příslušníků.

²⁴ Index etnické diferenciaci navržený polským geografem Piaseckým je počítán jako $S = 100 \sum n_i^2 / N^2$, kde n_i představuje počet příslušníků jednotlivého etnika a N počet obyvatel státu [Piasecki 1964, cit. z Kosiński 1969: 395]. Do výpočtu jsou zahrnuty menšiny představující alespoň 0,1% populace, méně početné skupiny již nemají na výsledek při zaokrouhlení na celá čísla vliv.

Teritoriální rozložení etnických menšin je výrazně nerovnoměrné. Specifickou multietnickou oblastí je východ a jihovýchod Litvy. Na území, za stávajícího územně správního členění státu definovatelném hranicemi regionů Utena a Vilnius, žije pouze 29,7% obyvatel Litvy, avšak 95,5% všech litevských Poláků, 56,3% Rusů, 79,7% Bělorusů, 49,1% Ukrajinců a 73,4% Židů. Ve dvou zmíněných regionech spolu se západolitevským regionem Klaipėda na baltském pobřeží, v němž rovněž pobývá početná ruskojazyčná menšina, žije plných 85% příslušníků litevských etnických menšin (Tab. 2, Obr. 1). Mezi městy jsou etnicky nejrozrůzněnějšími města Vilnius a Klaipėda. Specifické národnostní složení vykazuje i město Visaginas poblíž jaderné elektrárny Ignalina, jejíž odborný personál je tvořen z největší části sovětskými imigranty (Tab. 3) [Kasatkina et al. 2006: 382-385].

Tab. 2. Podíl etnik na skladbě obyvatelstva regionů Litevské republiky v % (sčítání lidu 2001).

Region \ Národnost	Litevská	Polská	Ruská	Běloruská	Ukrajinská	Jiná
Alytus	95,3	2,1	1,3	0,4	0,2	0,5
Kaunas	93,9	0,5	3,7	0,3	0,4	0,5
Klaipėda	84,2	0,3	11,4	1,0	1,3	0,9
Marijampolė	98,5	0,2	0,6	0,1	0,1	0,3
Panevėžys	96,3	0,2	2,5	0,2	0,3	0,3
Šiauliai	95,4	0,2	3,0	0,2	0,4	0,6
Tauragė	98,7	0,1	0,6	0,1	0,1	0,3
Telšiai	97,4	0,1	1,5	0,2	0,2	0,3
Utena	77,1	4,5	13,4	2,0	1,1	0,8
Vilnius	54,9	25,4	11,6	3,6	1,1	1,2
Celkem	83,5	6,7	6,3	1,2	0,6	0,7

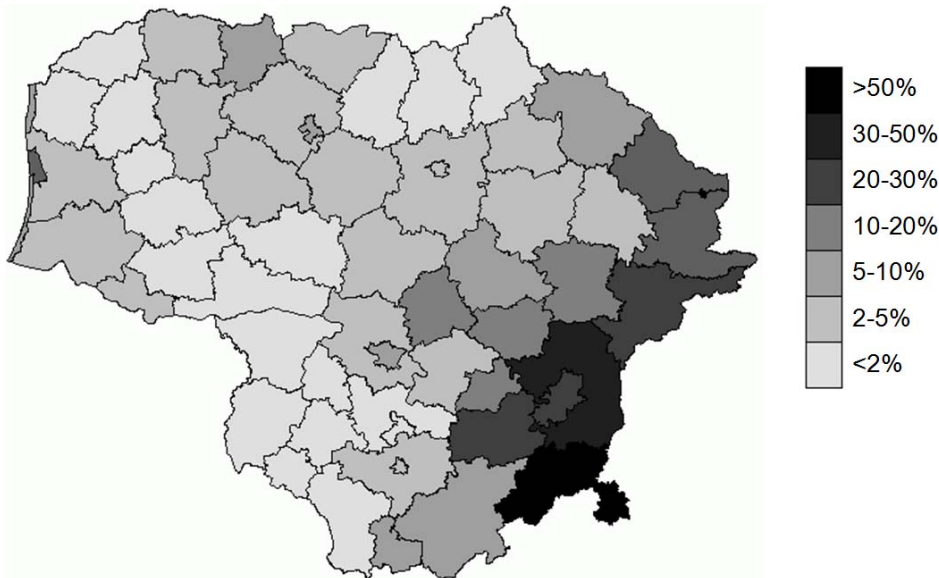
Zdroj: [Department of Statistics].

Tab. 3. Podíl etnik na skladbě obyvatelstva vybraných měst Litevské republiky v % (sčítání lidu 2001).

Město \ Národnost	Litevská	Polská	Ruská	Běloruská	Ukrajinská	Jiná
Vilnius	57,5	18,9	14,0	4,1	1,3	4,2
Klaipėda	71,3	0,4	21,3	1,9	2,4	2,7
Visaginas	15,0	8,6	52,4	9,7	5,4	9,0

Zdroj: [Department of Statistics].

Obr. 1. Teritoriální rozložení etnických menšin na území Litevské republiky (sčítání lidu 2001).

Zdroj: Autor dle [Department of Statistics].

Specifikem Litvy je, že na rozdíl od severnějších pobaltských republik zauímají největší podíl mezi etnickými menšinami dvě přibližně stejně početné etnické skupiny, polská a ruská,²⁵ z nichž žádná svým vlivem nezauímá vůči druhé politicky převažující postavení. Obě skupiny jsou tvořeny etnickými příslušníky velkých sousedních národů, které v různých historických epochách hrály na litevském území roli politického hegemonu. Tato skutečnost skýtá určitý konfliktní potenciál. Příslušníci ruské a do určité míry stále i polské menšiny mohou zčásti trpět pocitem frustrace ze ztráty někdejšího politicky privilegovaného postavení, což může v důsledku podemílat loajalitu k nezávislému litevskému státu. Pozitivní přístup k požadavkům těchto menšin ze strany litevských politických elit je naopak litevskou veřejností mnohdy nelibě nahlížen přetrvávajícím prizmatem protiimperiálního sentimentu.

Litva je proto v regionu střední a východní Evropy obvykle řazena mezi země, kde je etnicita polarizujícím, a tedy politicky mobilizujícím prvkem.²⁶ Ve studii Geoffreya Evanse a Ariany Needové, v níž se autoři na základě národních vzorkových

²⁵ Podíl Poláků a Rusů mezi nelitevskými etniky státu představuje podle sčítání lidu z roku 2001 40,7% a 38,1%, dohromady tedy 78,8%. V Estonsku a Lotyšsku tvoří pouze ruská menšina 79,8%, resp. 69,9% všech příslušníků tamních etnických menšin. Početně následujícími menšinami jsou navíc v obou státech Ukrajinci a Bělorusové, jejichž podstatná část s Rusy sdílí jazyková a další sociální specifika [Statistical Office of Estonia, Central Statistical Bureau of Latvia and Statistics Lithuania].

²⁶ Profesor politologie Ronald Suny mezi středo- a východoevropské státy, kde je etnicita polarizující, řadí kromě Litvy ještě Estonsko, Lotyšsko, Slovensko, Rumunsko, Bulharsko a Moldávii [Suny 2005: 8].

průzkumů v postkomunistických zemích pokusili o kvantifikaci etnické polarizace (definované jako „rozdíl mezi názory zastávanými příslušníky etnické většiny a příslušníky etnických menšin ohledně záležitostí týkajících se menšinových práv” – *překlad autora*), se nicméně Litva umístila až na 5. místě z 13, když vykazala polarizaci výrazně nižší nejen než vedoucí Estonsko a Lotyšsko, ale i než Slovensko a Rumunsko [Evans, Need 2002].

2.1.2 Ideová východiska politicko-občanské integrace etnických menšin

Za odstupem od dvou dalších pobaltských států v tomto srovnání stojí fakt, že ačkoli litevskému přechodu k demokracii jednoznačně dominoval národní program etnicky litevských politických elit, Litva přijala do rámce své národnostní politiky ve vztahu k etnickým menšinám výrazně větší množství liberálně inkorporativních prvků. Lze identifikovat řadu důvodů na škále od ryze pragmatických až po značně idealistické, proč se litevští národní komunisté, ale i umírnění nacionalisté, přikláněli hned zpočátku k převážně inkluzivní národnostní politice. Tyto motivy se dají shrnout ve třech hlavních bodech:

Za prvé, Litva byla po staletí svých dějin prostorem, v němž se střetávaly rozličné kultury a kde prolínání etnických identit na různých společenských úrovních tvořilo specifický základ místního patriotismu. I přes interpretační spory, jež později vznikly díky expanzi moderního nacionalismu, Litevci nezastírají, že nejpodstatnější část jejich národní kultury vznikala pod vlivem a v souvztažnosti s mnohonárodnostním prostředím historické Litvy. Demokratizační nadšení přelomu 80. a 90. let 20. století pak částečně živilo ideu budování multietnické tolerantní společnosti jako zmýtizované projekce Velkoknížectví litevského [Kasatkina et al. 2006: 359].

Za druhé, počet příslušníků etnických menšin na území LSSR na sklonku 80. let nebyl o mnoho vyšší než před ztrátou nezávislosti v červnu 1940. Na rozdíl od Estonska a Lotyšska byla (vedle již autochtonní polské menšiny) zdejší ruskojazyčná menšina i lépe kulturně a sociálně integrovaná a její začlenění do demokratizačního procesu se jevilo jako relativně méně problematické [Kopeček 2000: 207-208].

Za třetí, litevské politické elity si uvědomovaly, že pro malý stát by v případné mezinárodní konfrontaci s mocnějšími sousedy mohly být etnické menšiny závažně

destabilizující silou. Prostředkem ke konsolidaci a posílení národního projektu proto měla být akomodace a výhledová integrace etnických příslušníků sousedních států.

Jasným vyjádřením této motivace byl v Pobaltí ojedinělý přístup, který vedl k přijetí inkluzivní formy udělování občanství. Dotyčný zákon schválil Nejvyšší sovět LSSR již 3. 11. 1989 [Seimas Law on Citizenship XI-3329, 1989]. Ve lhůtě dvou let zaručoval právo na získání litevského občanství všem stálým obyvatelům LSSR bez ohledu na národnost, dobu pobytu i znalost litevského jazyka (s výjimkou sovětského vojenského personálu a jejich rodin). Takzvaná „nulová varianta“ udělování občanství přispěla k tomu, že jej během určených dvou let platnosti zákona nezískalo pouze cca 350 tisíc z více než 3,5 milionu obyvatel.²⁷ Nový zákon o občanství z prosince 1991 poněkud zpřísnil pravidla pro naturalizaci, která se nyní stala primárním způsobem nabytí občanství pro imigranty z období po červnu 1940. Dotyčná ustanovení byla přiblížena předpisům Lotyšska a Estonska,²⁸ v reálné rovině však byl zákon interpretován nepoměrně mírněji, což odráželo v zásadě pozitivní zkušenosti s integrací nelitevských etnických menšin na základě inkluzivních prvků předešlého zákona [Lottman 2008: 510]. Tento přístup postupně vedl k dalšímu snížení počtu obyvatel bez občanství, který k roku 2001 poklesl na pouhých 10,5 tis., tedy 0,3% obyvatel státu [Department of Statistics].

Nejpozději od konce 90. let 20. století byla v litevské politice zřejmá tendence rozměr občanství částečně etnicizovat, zhmotněná v kontroverzním odstavci novelizovaného zákona o občanství z roku 2002, který poskytl výjimku ze zásady jediného občanství „osobám litevského původu“ [Seimas Law on Citizenship IX-1078, 2002: čl. 18]. Ústavní soud však tomuto etnicky diskriminačnímu opatření autoritativně čelil [Constitutional Court 2006]. Určitý odklon od dřívějšího inkluzivního pojetí je přesto zřetelný v dílčím zpřísnění podmínek pro naturalizaci, pro níž je trvale prodlužována požadovaná doba pobytu. Za důvody přitom mohou stát nejen obavy z většího přílivu imigrantů po vstupu do EU, potažmo i Schengenského prostoru, ale i snaha potlačit aktivity cizinců v litevské politice [Kasatkina et al. 2006: 361].

---

²⁷ Za důvody pro nezažádání části obyvatel o litevské občanství mohla být obava z restaurace sovětského pořádku a možných následných perzekucí, loajalita k sovětské identitě, ale i nedostatečná informovanost o nutných procedurách [Barrington 1995].

²⁸ Podmínkami naturalizace byly stanoveny: a) zkouška z litevského jazyka; b) trvalý pobyt na státu republiky po dobu 10 let; c) trvalé zaměstnání nebo jiný druh zákonného zajištění na území státu; d) zkouška ze základních znalostí ústavy republiky; e) vzdání se případného předchozího občanství [Seimas Law on Citizenship I-2072, 1991: čl. 12].

2.1.3 Legislativní rámec a praxe národnostní a jazykové politiky

2.1.3.1 Koncepce ochrany etnických menšin

Čl. 29 litevské ústavy v obecné rovině stanoví, že „lidská práva nebudou omezována nebo upřednostňována v souvislosti s pohlavím, rasou, národností, jazykem, původem, sociálním statutem, náboženstvím, přesvědčením nebo názory“ (*překlad autora*) [Constitution 2006: čl. 29].

Litva je signatářem řady úmluv směřujících k ochraně etnických menšin jak na univerzální úrovni,²⁹ tak na úrovni regionální,³⁰ přičemž podle Zákona o smlouvách mají při případném vzájemném konfliktním znění Litvou ratifikované mezinárodní zákonné normy přednost před domácí legislativou [Seimas Law on Treaties X-332, 2005: čl. 11]. Samostatné články obsahující závazky ve věci ochrany konkrétních etnických menšin jsou i součástí bilaterálních smluv s Ruskem (1991), Polskem (1994) (viz kap. 3.1.2.1) a Běloruskem (1995) [Kasatkina et al. 2006: 357-358]. Explicitní příslib ochrany etnických menšin je součástí dvou článků ústavy, které stát zavazují k podpoře etnických komunit a zaručují jim právo nezávisle užívat svůj jazyk a rozvíjet svoji kulturu [Constitution 2006: čl. 37, 45]. Vlastní zákon o etnických menšinách, schválený parlamentem dne 23. 11. 1989 a s novelizací z ledna 1991 platný dodnes, se pak stal jedním z prvních zákonů tohoto typu v celém tehdejší východním bloku [Seimas Law on Ethnic Minorities XI-3412, 1991].

Východiskem litevského přístupu je ochrana menšin nikoli za pomoci objektivizované definice skupinových identit a na ně vázaných kolektivních práv, nýbrž skrze vymezení individuálních práv každého jednotlivce, který se k participaci na kultuře etnické skupiny rozhodne [Popovski 2000: 8]. Zákon o etnických menšinách proto menšinu nijak formálně nedefinuje a příslušnost jedince k ní je dána jeho vlastní subjektivní volbou. Přihlášení se k určitému etniku se úředně neeviduje, jedná se tedy o akt sebeidentifikace bez dalších legálních důsledků [Kasatkina et al. 2006: 351]. Litva se tímto přístupem řadí nejen mezi země, kde je příslušnost k menšině koncipována přísně a výlučně na základě individuální volby bez aplikace objektivních kritérií [Resler 1997], ale rovněž kde žádné etnické skupině není a priori upírán status etnické menšiny

---

²⁹ Např. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (ratifikace 12. 3. 1991), Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (ratifikace 20. 11. 1991), Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (ratifikace 10. 12. 1998) aj.

³⁰ Např. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (ratifikace 20. 6. 1995), Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin (ratifikace 17. 2. 2000), Evropská kulturní úmluva (ratifikována 5. 7. 2000), Evropská sociální charta (ratifikace 29. 6. 2001) aj.

se všemi vyplývajícími právy. Všechny etnické skupiny jsou si proto navzájem formálně rovny, nehledě na jejich historický status a vazbu k litevskému území [Kasatkina et al. 2006: 352].³¹

2.1.3.2 Menšinová média a školství

Ústředním státním orgánem odpovědným za implementaci vládní politiky vůči etnickým menšinám byl na Litvě do konce roku 2009 vládní Odbor pro národnostní menšiny a litevskou emigraci, skrze nějž byla na základě zákona o etnických menšinách poskytována státní organizační a finanční podpora kulturním a vzdělávacím sdružením etnických menšin [Seimas Law on Ethnic Minorities I-1007, 1991: čl. 7].³² Od 1. ledna 2010 je Odbor formálně zrušen a většinu kompetencí ve vztahu k etnickým menšinám je k tomuto datu předána Koordinační komisi pro národnostní menšiny, jíž předsedá sám předseda vlády [Kolejny rząd powołał kolejny organ].

Televizní a rozhlasové vysílání je na Litvě založeno na principu licencí, přičemž při rozhodování o jejich udělování má odpovědná komise brát v úvahu rovněž potřeby etnických menšin [COE Second Report Submitted by Lithuania 2006: 53-58]. Vedle tří soukromých rozhlasových stanic (polské, ruské, běloruské) nabízí pravidelné krátké relace v menšinových jazycích i státní rozhlas a televize, jakkoli je jejich rozsah i zvolený vysílací čas menšinami obvykle označován za nedostatečný [srv. Implementation of the COE's FCNM in Lithuania 2007].³³ Pro tištěná média je trh plně liberalizován. Periodik etnických menšin s alespoň regionálním pokrytím vycházelo na Litvě k roku 2005 sedmnáct, z toho sedm ruskojazyčných a čtyři polskojazyčné [COE Second Report Submitted by Lithuania 2006: 54-55]. Podíl nově vydávaných knih v menšinových jazycích dosahuje podle posledních dostupných statistik 16,2%, tedy

³¹ Ivo Pospíšil v této souvislosti rozlišuje čtyři přístupy k etnickým menšinám v legislativách evropských států: a) odmítnutí objektivních kritérií v definici etnických menšin, čímž menšinová práva nabývají individuálního charakteru, b) obecná definice etnické menšiny, c) vyjmenování etnických menšin na území státu (numerus clausus), d) prohlášení neexistence menšin na území státu [Pospíšil 2006]. Litva se v této kategorizaci řadí do prvně jmenované skupiny.

³² Finanční prostředky mířící do odborem implementovaných projektů dlouhodobě rostly. Celkový rozpočet úřadu se zvýšil z 6-8 mil. LTL v roce 2000 na více než 20 mil. LTL v roce 2007, v přepočtu tedy z 60 mil Kč na cca 150 mil. Kč. Podle odborem nekomentovaných tvrzení Svazu Poláků na Litvě však z nich bylo na nezávislé projekty etnických menšin reálně alokováno pouze cca 500 tis. LTL [srv. COE Second Report Submitted by Lithuania 2006: 34-38; Implementation of the COE's FCNM in Lithuania 2007].

³³ Např. v roce 2004 tvořil průměrný vysílací čas litevskojazyčných relací všech kanálů státního rozhlasu v souhrnu 34,8 hodin denně, zatímco relace v ruštině a polštině tvořily 0,8 hodin, resp. 0,5 hodin průměrného denního vysílacího času. V případě původních pořadů a relací litevské státní televize zaujímalá litevština průměrně 10,4 hodin denně, ruština a polština pak 0,1 hodin, resp. 0,02 hodin [COE Second Report Submitted by Lithuania, ACFC/SR/II(2006)007: 58].

množství, které v zásadě odpovídá podílu menšin ve společnosti [COE Report on Lithuania 2009].

Litevština je coby státní jazyk (viz kap. 2.1.3.3) povinně vyučována na všech typech škol [Seimas Law on Education X-1226, 2007: odst. 1, čl. 30]. Podle novely zákona o vzdělávání z července 2007 však místní orgány rovněž zaručují výuku jazyka etnické menšiny v oblastech, kde tato menšina tradičně tvoří významný podíl obyvatelstva a výuku požaduje [Ibid.: čl. 28]. V těchto oblastech jsou se státní podporou zřizovány předškolní zařízení a základní školy etnických menšin, které poskytují vzdělání v menšinovém jazyce, s výjimkou předmětů, u nichž rodiče či pěstouni žáků požadují výuku v litevštině. Na obdobné bázi funguje střední školství, kde výběr předmětů vyučovaných v litevštině záleží na volbě žáků samotných (srv. Tab. 4) [Ibid.: odst. 2, čl. 30]. Alternativou pro příslušníky etnických menšin, kteří nežijí v kompaktních komunitách, je docházka do státem dotovaných neformálních vzdělávacích institucí, takzvaných sobotních a nedělních škol. V nich je organizována výuka zaměřená na jazyk, historii a kulturu daného etnika (Tab. 5) [COE Second Report Submitted by Lithuania 2006: 68-71]. Podle novelizovaného znění zákona je doporučeno výuku menšinového jazyka zajistit i na litevských školách v případě zájmu alespoň pěti žáků a pokud vzdělávací instituce disponuje kvalifikovaným pedagogem [Seimas Law on Education X-1226, 2007: odst. 3, čl. 30]. Podle citovaných průzkumů se volba jazyka výuky obvykle činí v demokratickém duchu. Částečnou výjimkou mohou být případy, kdy vedení školy shora rozhoduje o zavedení bilingvní výuky ve snaze čelit klesajícímu počtu žáků, a tedy eventuální hrozbě uzavření školy [Kasatkina et al. 2006: 362].

Tab. 4. Počet žáků základních a středních škol podle jazyku výuky na začátku školního roku.

Šk. r. \ Jazyk	Litevština	Ruština	Polština	Běloruština	Jiný
2000/01	517 214	40 978	21 940	207	51
2001/02	519 177	37 672	21 710	208	51
2002/03	514 384	33 890	21 314	175	53
2003/04	507 086	30 606	20 549	159	97
2004/05	491 495	27 155	19 507	138	123
2005/06	493 503	26 200	18 473	149	216
2006/07	473 752	23 230	17 321	138	181
2007/08	452 054	20 914	16 156	140	178
2008/09	429 335	19 676	15 064	143	420

Zdroj: [Department of Statistics].

Tab. 5. Počet sobotních a nedělních škol ve školním roce 2004/2005.

Národnost	Počet sobotních a nedělních škol
Polská	14
Tatarská	5
Arménská, Německá, Ruská	4
Běloruská, Lotyšská, Ukrajinská, Židovská	3
Karaimská, Rumunská, Řecká, Uzbecká	1

Zdroj: [COE Second Report Submitted by Lithuania 2006: 68-70].

Současnou situaci v přístupu k menšinovému školství na Litvě lze označit za stabilizovanou. Jelikož je financování základního a středního školství součástí nezávislých kompetencí okresních samospráv [Seimas Law on Local Self-Government XI-300, 2009: odst. 6, čl. 6], jsou možnosti přímého ovlivňování této oblasti z centrální úrovně omezené. Přesto jsou v této oblasti trvale přítomné etnické konflikty, zejména ve vztahu k polské menšině (viz kap. 2.2.3).

2.1.3.3 Jazyková politika ve vztahu k etnickým menšinám

Je oprávněný a doložený předpoklad, že imperativem jazykové legislativy ve státě, který nově získal nezávislost, bude její význam pro budování národa a budování národního státu [Järve 2003: 76]. V kontextu Litvy, která je natolik historicky a kulturně provázána s jinými etniky, je navíc třeba neztrácet ze zřetele, že zdejším primárním národním sebeidentifikačním rysem je jazyk. Přílišný prostor pro veřejnou působnost dalších jazyků, zejména regionálně hegemonických, je na Litvě na základě historicky učiněné zkušenosti citlivě vnímán jako hrozba kulturní delituanizace s možnými důsledky pro politickou nezávislost státu. Díky všeobecné akceptaci tohoto diskursu se na sklonku 80. let zrodila stimulační jazyková legislativa, jejíž nutnost byla zdůvodňována potřebou posílit identitu titulárního národa, zajistit jeho kulturní dominanci a ochránit sám endemický jazyk [Järve 2003: 92]. V tomto smyslu představuje integrační jazyková politika Litvy v porovnání s dosud zmiňovanými principiálně inkorporativními prvky národnostní politiky jejich výrazně asimilacionističtější protipól.

Již 25. 1. 1989 vydalo komunistické předsednictvo Nejvyššího sovětu LSSR dekret, který označil litevštinu za „hlavní prostředek úřední komunikace“ pro všechny podniky, instituce a organizace v LSSR s výjimkou Sovětské armády. Konečný přechod na litevštinu měly během dvouleté přípravné lhůty podpořit nově zaváděné vzdělávací instituce [Järve 2003: 80]. V později přijaté ústavě je litevština přímo označena za *státní*

jazyk [Constitution: čl. 14]. Litevština je povinně užívána v oblasti legislativy a v korespondenci mezi institucemi státní správy a samosprávy, úřady, podniky a registrovanými organizacemi. Všechny právnické osoby působící na Litvě musí vést záznamy a dokumentaci rovněž ve státním jazyce [Seimas Law on the State Language IX-954, 2002: čl. 3-5]. Užívání jazyka v neúřední komunikaci obyvatelstva a během akcí náboženských organizací a organizací etnických menšin není nikterak regulováno [Ibid.: čl. 1]. Legislativní úprava týkající se jazykových práv menšin v širší oblasti veřejné správy je nicméně vnitřně nekonzistentní a konfliktní.

Zákon o státním jazyce, schválený v lednu 1995, mimo jiné nařizuje institucím státní správy a samosprávy poskytování služeb ve státním jazyce [Seimas Law on the State Language IX-954, 1995: čl. 7]. Zákon o etnických menšinách však připouští užívání jazyka etnické menšiny na úřadech v oblastech, kde daná etnická skupina představuje významný podíl obyvatelstva, aniž by toto množství bylo konkrétně kvantifikováno [Seimas Law on Ethnic Minorities I-1007, 1991: čl. 4]. Obdobně, zatímco zákon o etnických menšinách uvádí možnost dvojjazyčného vyhotovení nápisů v oblastech s početně významnou etnickou menšinou [Seimas Law on Ethnic Minorities I-1007, 1991: čl. 5], zákon o státním jazyce jednoznačně stanoví, že (s přípustnou výjimkou bilingvnosti v názvech organizací etnických menšin) „veřejné nápisy jsou ve státním jazyce“ [Seimas Law on the State Language IX-954, 1995: čl. 17].

Organizace etnických menšin si v této souvislosti stěžují na tendenci státních orgánů upřednostňovat ustanovení zákona o státním jazyce nad zákonem o etnických menšinách, jež je v některých případech skutečně posvěcena oficiální litevskou jurisprudencí. Nejznámějším příkladem byl právní spor ve věci dodatečného vyvěšení polských názvů ulic samosprávou oblastního okresu Vilnius. Nejvyšší správní soud v rozsudku nařídil odstranění polskojazyčných cedulí s konstatováním, že „užívání státního jazyka ve státní veřejné sféře zajišťuje identitu, sebevědomí a vyjádření Národa, který je tvůrcem státu a držitelem suverénní moci“ (*překlad autora*) [cit. v Kasatkina et al. 2006: 370].³⁴ Obdobný příklad představuje i Ústavním soudem nařízená praxe, neumožňující zápis vlastního jména a příjmení v úředních dokumentech v transkripci menšinového jazyka [Constitutional Court 2009].

---

³⁴ Poradní výbor Rady Evropy označil rozhodnutí soudu za odporující Rámcové úmluvě [COE Opinion on Lithuania 2003: 16-17]. Jelikož některé obce příkaz k odstranění cedulí odmítly vykonat, spor nebyl ani na sklonku roku 2009 urovnán [Tarasiewicz 2009e].

Vládní preference užívání litevštiny na úřadech byla v reálné rovině zmírňována skutečností, že v oblastech s největším soustředěním etnických menšin existuje i mezi úředníky přirozeně vysoká míra dvojjazyčnosti. Podle průzkumu provedeného roku 1997 ve východní Litvě byly jazyky etnických menšin pobývajících zde ve velkých koncentracích na úřadech běžně užívány [COE Report Submitted by Lithuania 2001: 54-57]. Tento fakt se v důsledku stal dalším argumentem vlády pro to, aby legislativa nebyla nijak upravena a konfliktnost vyjasněna.

Snaha uchovat legislativní status quo stála i za závěrem Státní jazykové komise, která v roce 2001 doporučila neratifikovat Evropskou chartu regionálních či menšinových jazyků. Podle komise by ratifikace nastolila nutnost pozměnit znění zákona o státním jazyce, což by podle jejího mínění výrazně oslabilo postavení státního jazyka a v některých oblastech by jej dokonce postavilo do druhotné pozice.³⁵

Estonský analytik Priit Järve v souvislosti se zmíněnými spory připomíná koncept takzvaného geolingvistického diskursu, který je v Pobaltí všeobecně rozšířen. Tento způsob uvažování vnímá endemické jazyky titulárních pobaltských národů jako „minorizované majoritní jazyky“, tj. většinové jazyky, které zasluhují ochrany obvykle poskytované pouze menšinovým jazykům. Do kontrastu s nimi jsou postaveny „majorizované minoritní jazyky“ ruského a na Litvě i polského etnika, tedy těch etnických skupin, které jsou uvnitř státu formálně menšinové, ale v regionálních souvislostech mají hegemonický potenciál [Järve 2003: 93]. Je zřejmé, že na Litvě dochází ke konkurenci dvou soupeřících diskursivních rovin, které se ovšem navzájem argumentačně mívají. Geolingvistické „integrační“ [Spolsky, Shohamy 1999: 56-57] pojetí, propagované litevskou stranou, se střetává s legalistickým konceptem menšinového jazyka, principiálně zastávaného mezinárodními organizacemi a přirozeně i kulturními organizacemi etnických menšin státu.

Konflikty mezi litevskou většinou a etnickými menšinami ohledně jazykové politiky přesto nejsou v praxi natolik vyhrcované, jak by se mohlo zdát z údajů poukazujících na malou míru přijetí litevštiny za první jazyk mezi hlavními etnickými menšinami (Tab. 6) a z prezentace problému aktivistickými organizacemi etnických menšin. Za oslabení vzájemných konfliktů je zodpovědná vysoká míra dvojjazyčnosti mezi příslušníky etnických menšin i mezi Litevci samotnými.

---

³⁵ Závěr komise cit. v [Kasatkina et al. 2006: 368].

Tab. 6. Podíl obyvatelstva Litevské republiky podle etnické příslušnosti a mateřského jazyka v % (sčítání lidu 2001).

Národnost \ Mateřský jazyk	Litevština	Polština	Ruština	Běloruština	Ukrajinjština	Jiný/ Neuvedeno
Litevská	96,7	0,1	0,3	<0,1	<0,1	3,0
Polská	7,3	80,0	9,5	0,4	<0,1	2,7
Ruská	6,3	0,2	89,2	<0,1	<0,1	4,2
Běloruská	3,8	5,8	52,2	34,1	<0,1	4,1
Ukrajinská	5,9	0,4	52,2	0,1	35,2	6,2
Židovská	15,5	0,3	60,2	0,1	0,2	23,6
Celkem	82,0	5,6	8,0	0,5	0,2	3,6

Zdroj: [Department of Statistics].

Podle statistického šetření Eurobarometeru, týkajícího se vzorců jazykové kompetence, se Litva umístila na 8. až 9. místě z 29 zahrnutých států s 51% podílem obyvatel ovládajících kromě mateřského alespoň dva další jazyky [European Commission 2006: 9].³⁶ Zároveň se podle údajů sociolingvistek Hogan-Brunové a Ramonienéové mezi lety 1989 a 2000 zvýšil podíl příslušníků litevských etnických menšin se znalostí litevštiny z 85% na 94% [Hogan-Brun, Ramoniené 2005: 436]. Závěry jejich studie z roku 2002, která prostorově pokrývala oblast východní a jihovýchodní Litvy, zároveň vyzdvihují v zásadě pozitivní přístup etnických menšin ke státnímu jazyku. Litevština je nejvýznamnější částí dotazovaných vnímána jako perspektivní prostředek sociální mobility, což vypovídá o jeho sociálně integračním potenciálu. Existuje zřejmý posun od situace v sovětské Litvě, v níž roli integrujícího jazyka hrála ruština, k jejímu nahrazení litevštinou. Výsledným vzorcem je relativní stabilizace bilingvnosti mezi Litevci a Rusy³⁷ a trilingvnosti mezi většinou Poláků (viz kap. 2.2.2). Zatímco Hogan-Brunová a Ramonienéová hodnotí vytváření bikulturních „pomlčkových“ identit jako vhodný prostředek rozvoje společenského pluralismu při posilování mezietnické integrace [Hogan-Brun, Ramoniené 2005: 437], jiní autoři poukazují na rizika krize identity a možné budoucí sociální marginalizace menšinových etnik [Moskvina 2007]. Zůstává navíc otevřenou otázkou, nakolik je překrývání jazykových a kulturních identit dlouhodobě udržitelné a zda nepředstavuje pouhou přechodovou fází k vyššímu stupni asimilace etnických menšin do většinové společnosti.

³⁶ Jednoznačně nejrozšířenějším jazykem je ruština, již ovládá 80% obyvatel Litvy. Polština následuje po angličtině jako třetí s podílem 15% [European Commission 2006: 14].

³⁷ V prostoru východní a jihovýchodní Litvy, již průzkum pokrýval, jako první cizí jazyk mezi Litevci jednoznačně dominovala ruština (83%) a mezi Rusy litevština (73%). Polštinu zde ovládalo 31% Litevců a 35% Rusů [Hogan-Brun, Ramoniené 2005: 431].

2.2 Sociodemografické charakteristiky polské menšiny na Litvě

2.2.1 Základní demografické charakteristiky

Poláci jsou na Litvě autochtonní národnostní menšinou, která je v současnosti nejpočetnější mezi netitulárními etnickými skupinami Litevské republiky. V pozici nejpočetnější menšiny podle statistik sčítání lidu roku 2001 nahradila polská menšina menšinu ruskou, jejíž řady byly nejvýrazněji postiženy emigrací, respektive reemigrací. I počet obyvatel Litvy hlásících se k polské národnosti nicméně vykazuje trend poklesu. Mezi lety 1989 a 2001 se snížil o 23 tisíc, tj. z původních 7% na 6,7% populace státu, a dále podle odhadů založených na datech registru obyvatel k počátku roku 2009 o dalších 29 tisíc, tedy na 6,1% [Department of Statistics]. Celkově se počet Poláků na Litvě od roku 1989 do roku 2008 snížil o 19,3%, zatímco pokles obyvatel celého státu v tomto období činil 8,4%. Za snižující se početnost polské menšiny jsou odpovědné jednak demografické trendy – stárnutí populace a s ním související přirozený úbytek, který ve většině okresů nejhustěji osídlených Poláky dosahuje v rámci státu nadprůměrných hodnot,³⁸ – jednak i přirozeně probíhající asimilace [Kasatkina 2003: 10].

Dnes již početně marginální skupinu litevských Poláků představují někdejší občané meziválečné První Litevské republiky a jejich potomci. V nejhustších koncentracích v současnosti žijí Poláci v jihovýchodní oblasti Litvy, označované Poláky jako Vilensko, která byla v meziválečném období integrální součástí Druhé polské republiky [Dobkowska 2005]. Historické území Vilenska ve stávajícím územně správním členění Litevské republiky tvoří součást regionu Vilnius, ve kterém podle údajů sčítání lidu z roku 2001 žilo 91,9% všech litevských Poláků, představujících 25,4% tamější populace. Částečný územní přesah má menšina vilenských Poláků i do okolních regionů Utena a Alytus. Ve zmíněných třech regionech žije plných 97,2% Poláků Litvy (Tab. 7). Absolutní většinu obyvatelstva představují Poláci v oblastních okresech Šalčininkai a Vilnius a koncentrací nad 10% dále dosahují v okresech Trakai, Švenčionys, Vilnius-město a Širvintos (Tab. 8, Obr. 2) [Department of Statistics].

---

³⁸ Za rok 2007 byl přirozený úbytek v Poláky nejhustěji obývaných oblastních okresech následující: Šalčininkai -5,8; Švenčionys -9,8; Trakai -5,7; Vilnius -2,9. Celorepublikový průměr v témž roce činil -2,6 [Department of Statistics].

Tab. 7. Podíl polského obyvatelstva na etnické skladbě regionů Litevské republiky (sčítání lidu 2001).

Region	Podíl v %
Alytus	2,1
Kaunas	0,5
Klaipeda	0,3
Marijampolė	0,2
Panevėžys	0,2
Šiauliai	0,2
Tauragė	0,1
Telšiai	0,1
Utena	4,5
Vilnius	25,4

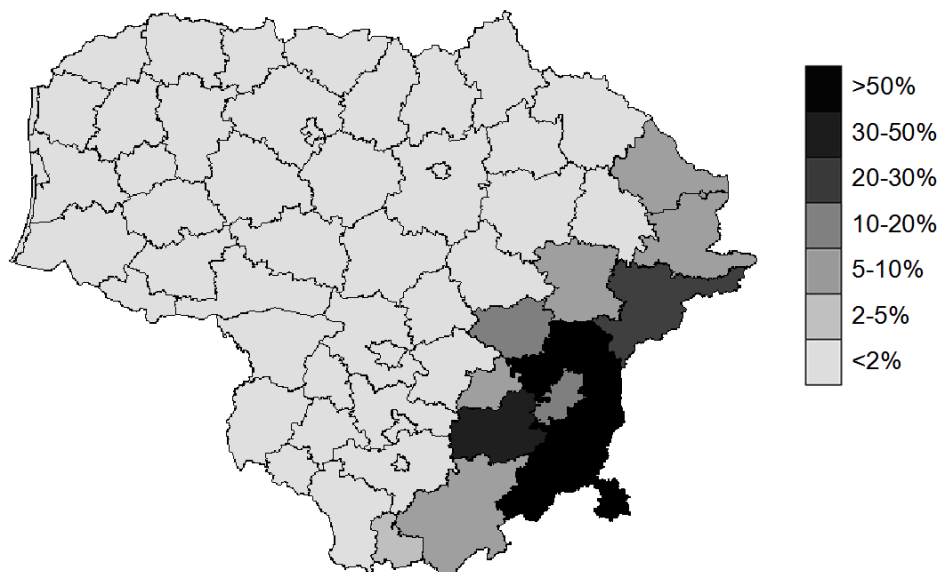
Zdroj: [Department of Statistics].

Tab. 8. Podíl polského obyvatelstva na etnické skladbě okresů regionu Vilnius (sčítání lidu 2001).

Okres	Podíl v %
Šalčinikiai	79,5
Vilnius	61,4
Trakai	33,2
Švenčionys	27,4
Vilnius-město	18,9
Širvintos	10,0
Eletrėnai	7,5
Ukmergė	0,7

Zdroj: [Department of Statistics]

Obr. 2. Teritoriální rozložení polské menšiny na území Litevské republiky (sčítání lidu 2001).

Zdroj: Autor dle [Department of Statistics].

O autochtonním charakteru polské menšiny na jihovýchodě Litvy vypovídá statistika, dokládající, že na současném území litevského státu se narodilo 89,3% příslušníků dnešní polské menšiny, což je množství, jehož nedosahuje žádná jiná etnická menšina státu (Tab. 9). Ze zbývajících souboru litevských Poláků, kteří uvedli jiné místo narození, výrazně převažují lidé narození na území dnešního Běloruska (Tab. 10). Zčásti se jedná o efekt dřívější vnitrostátní migrace, kdy byla celá oblast součástí Polska, zčásti je tato kategorie tvořena polskými migranty mezi Běloruskou a Litevskou

republikou v poválečném Sovětském svazu [Bobryk 2006: 44]. Je pravděpodobné, že do této množiny spadá i část Bělorusů se slabě vyvinutou národní identitou, kteří byli po příchodu do jihovýchodní Litvy polonizováni lokálně dominantní blízkou slovanskou kulturou [Juodpusis 1996: 62-63].

Tab. 9. Podíl příslušníků etnických skupin Litevské republiky narozených na jejím současném území (sčítání lidu 2001).

Národnost	Podíl v %
Litevská	97,5
Polská	89,3
Ruská	61,9
Běloruská	32,6
Ukrajinská	31,5
Židovská	62,2
Německá	69,0
Tatarská	62,1
Lotyšská	58,2
Romská	84,3
Celkem	92,9

Zdroj: [Department of Statistics].

Tab. 10. Podíl příslušníků polské menšiny na Litvě podle místa narození (území současných států; sčítání lidu 2001).

Místo narození	Podíl v %
Litva	89,3
Bělorusko	8,0
Rusko	0,5
Polsko	0,3
Ukrajina	0,2
Jiné/neuvedeno	1,6

Zdroj: [Department of Statistics].

Význačným specifikem polské menšiny se sociálními a politickými konsekvencemi je nejvyšší podíl venkovského obyvatelstva mezi všemi hlavními etnickými skupinami Litvy (Tab. 11). Tento stav je následkem poválečné repatriace polského obyvatelstva, která se v největší míře dotkla polské městské inteligence, zejména Vilnius samotného. V něm měl být uvolněn co možná největší prostor pro následnou etnickou lituanizaci hlavního města. Repatriace Poláků z venkova se naproti tomu, jednak z důvodů menšího zájmu venkovských obyvatel, jednak kvůli snaze litevských komunistických elit zachovat potenciál zemědělské produkce, realizovala v o mnoho menší míře [Ciesielski, Srebrakowski 2000; Eberhardt 1997: 172-173].³⁹ K roku 2001 byla hodnota podílu městského obyvatelstva mezi Poláky v rámci celého státu stále pouhých 59,1%, tj. o 6,2 procentních bodů méně než v případě Litevců a o 7,8 procentních bodů méně než činil celolitevský průměr. Vyšší počet příslušníků polského etnika žijících na venkově než ve městech registrovalo 38 z 60 litevských okresů [Department of Statistics].

³⁹ Americký historik Timothy Snyder odhaduje podíl repatriovaných Poláků z Vilnius na cca 80%, zatímco z venkovských oblastí byla repatriována pouze cca třetina všech obyvatel, kteří se označili za Poláky [Snyder 2003: 92].

Tab. 11. Podíl městského obyvatelstva mezi etnickými skupinami Litevské republiky (sčítání lidu 2001).

Národnost	Litevská	Polská	Ruská	Běloruská	Ukrajinská	Židovská	Celkem
Podíl v %	65,3	59,1	87,2	83,4	88,4	97,5	66,9

Zdroj: [Department of Statistics].

2.2.2 Jazykové charakteristiky

Za okolností příbuznosti ostatních sociokulturních aspektů se hlavním znakem etnické skupinové sebeidentifikace obvykle stává ten rys, v němž se menšina nejvýrazněji odlišuje od etnické většiny. Zároveň je pravdou, že nehledě na míru či počet odlišujících znaků se v evropské konstrukci národního státu za klíčovou determinantu etnokulturní diferenciaci, a tedy za jakýsi „primární určovatel identity“ [Hogan-Brun, Wolff 2003: 3], považuje jazyk, který je v psané i mluvené podobě prostředkem distribuce a reprodukce většiny kulturních statků daného etnika. I v případě polské menšiny na Litvě, která není odlišná od baltských etnik vnějšími antropologickými znaky, která je stejně jako drtivá většina Litevců římskokatolického vyznání^{40 a} jejíž kultura se po staletí vyvíjela s litevskou v těsné symbióze, by měl podle tohoto vzorce být základním sebeidentifikačním a reprodukčním znakem polský jazyk.

Množství sebedeklarovaných Poláků, kteří udávají polštinu za svůj mateřský jazyk, však od konce 50. let 20. století, kdy se tato kategorie začala evidovat ve výstupech sčítání lidu, neustále klesá. Od roku 1959, kdy vydávalo polštinu za svou mateřštinu 96,8% Poláků, se toto množství víceméně konstantním tempem snižovalo v průměru o 0,4 procentního bodu ročně až na nejnověji vykázaných 80,0% v roce 2001 (Tab. 12, srv. Tab. 6) [Department of Statistics].⁴¹

⁴⁰ Za římské katolíky se ve sčítání lidu roku 2001 označilo 93% Poláků a 85% Litevců [Department of Statistics]. Poláci projevují poněkud vyšší religiozitu než litevská většina. Podle průzkumu z poloviny 90. let 20. století chodilo alespoň jednou až dvakrát za měsíc na bohoslužby 29,8% Litevců a 52,7% Poláků [Adamczuk, Doktor et al. 1995: 88].

⁴¹ Polština na Litvě je mírně odlišná od standardní polštiny, užívané ve vlastním Polsku. Litevská polština se odlišuje přetrváváním některých archaičtějších fonetických rysů vlastních východopolským dialektům a je ovlivněna mnoha prvky z místních běloruských nářečí. Zejména v sovětském období však byla i pod silným vlivem kulturně a politicky dominující ruštiny, což vedlo k přijetí mnoha jazykových rusismů do mluvy současných litevských Poláků, převážně v městském prostředí. Někteří venkovští mluvčí starší generace na litevsko-běloruském pomezí, kteří užívají ve zvýšené míře lokálních slovanských nářečí, svůj jazyk dodnes neztotožňují ani s polštinou, ani s běloruštinou, nýbrž prohlašují, že mluví „po prostu“ (srv. též kap. 3.2.1) [Giebień 2005: 104; Hogan-Brun, Ramonienė 2005: 431; Popovski 2000: 111-112].

Tab. 12. Podíl příslušníků polské menšiny na Litvě pokládajících polštinu za mateřský jazyk (sčítání lidu 1959-2001).

Rok	1959	1970	1979	1989	2001
Podíl v %	96,8	92,4	88,3	85,0	80,0

Zdroj: [Mercator-Education 2006: 12].

Sociolingvistky Hogan-Brunová a Ramonienėová ve své studii o jazykových vzorcích komunikace v oblasti východní a jihovýchodní Litvy argumentují, že vznik skupiny neztotožňující mateřský jazyk se svou etnickou příslušností je důsledkem sovětské asimilační politiky, v níž přestal jazyk běžné komunikace plnit funkci klíčového znaku etnicity a vyústil ve stav, který nazývají „etnokulturní dislokací“ [Hogan-Brun, Ramonienė 2005: 430]. V sovětském děti z polských rodin běžně navštěvovaly ruské školy, nabízející výuku v jazyce, který sliboval nejvyšší společenskou prestiž v sovětském státě a mimoto byl polštině výrazně bližší a srozumitelnější než litevština (blíže viz kap. 2.2.3) [Bobryk 2006: 42-53; Hogan-Brun, Ramonienė 2002: 30-31]. Od zisku nezávislosti se však trend zřetelně obrátil k jazykové lituanizaci, čemuž napomohl jak přirozený vzrůst prestiže litevštiny v nezávislém litevském národním státě.

Podle celostátního sčítání lidu z roku 1989 hovořilo rusky 57,9% litevských Poláků, litevsky 15,6% a výhradně polsky umělo 25,2% Poláků [Mercator-Education 2006: 10]. Citovaný průzkum Hogan-Brunové a Ramonienėové, který byl realizován v roce 2002 na vzorku obyvatel v multietnickém prostředí východní a jihovýchodní Litvy, však indikoval, že na tomto území touto dobou ruštinu ovládalo 94% a litevštinu již 70% dotazovaných Poláků. Zaznamenáníhodný je fakt, že Poláci těmito hodnotami vykazali v průzkumu nejvyšší míru vícejazyčnosti mezi všemi etniky, neboť respondenti z žádných dalších dotazovaných etnických skupin neuváděli znalost tří jazyků z více než 60% [Hogan-Brun, Ramonienė 2005: 431]. Tento stav je patrně příčinou i důsledkem skutečnosti, že právě Poláci vykazují největší pružnost, pokud jde o volbu jazyka komunikace.⁴²

⁴² Litevský historik Kalnius na základě studia vztahu smíšených manželství a asimilačních procesů na jihovýchodní Litvě uvádí typický vzorec, kdy Poláci velmi dbají na uchování polského jména a polské římskokatolické víry, ale v mnohem menší míře trvají na užívání polského jazyka jako primárního dorozumivacího prostředku [Kalnius 1998]. V porovnání s Litevci a Rusy např. Poláci o mnoho méně upřednostňují knihy a tisk obecně v jazyce svého etnika. Zatímco v případě Rusů a Litevců dosahují podíly čtenářů tiskovin ve svém jazyce téměř sto procentních hodnot, v případě Poláků se jedná jen cca o dvě třetiny a zbytek obvykle volí tištěné slovo v ruštině. V případě mluveného slova, ať již v rozhlase nebo televizi, však dosahuje podíl poslechu polských relací mezi Poláky relativně vysokých

2.2.3 Vzdělanostní charakteristiky a menšinové školství

Poválečná Litva byla jedinou sovětskou republikou, v níž byla umožněna a podporována existence polských menšinových školských institucí. Motivem byla jednak snaha předejít vzniku napětí uvnitř vilenské polské komunity s pamětí vlastní národní státnosti, jednak využít této slovanské menšiny jako politického aktéra relativně oslabujícího litevský nacionalismus [Dobkowska 2005; Srebrakowski]. Ačkoli však byla síť polských dvanáctiletých škol na Litvě dostatečně rozvinutá,⁴³ vyšší vzdělání již nebylo v polštině dostupné [Bobryk 2006: 47-48, 52-53], což přispělo k formování dvou vzájemně souvisejících důsledků:

Za prvé, úroveň vzdělání mezi Poláky dlouhodobě stagnovala, a to zejména mezi těmi, kteří byli vychováni a vzděláváni ve venkovském národnostně homogenním polském prostředí, neposkytujícím dostatečně sofistikovaný rozvoj znalostí jiných jazyků. Absence po 2. světové válce repatriované inteligence – stav, který americký politolog polského původu Zubek označil za „intelektuální dekapitaci“ [Zubek 1993: 665] – tak byla po desetiletí fakticky pouze dále reprodukována. Polská menšina je i v současnosti nejméně vzdělanou etnickou skupinou Litvy s výjimkou romského etnika. Podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva byl mezi Poláky k roku 2001 na poloviční hodnotě oproti celostátnímu průměru (Tab. 13). Přesto dochází od 90. let 20. století k zjevnému narovnávání disproporčního vztahu, neboť počet vysokoškolsky vzdělaných Poláků se mezi lety 1989 a 2001 zvýšil o více než 60%, konkrétně z uváděných cca 8 300 na 13 374 [Bobryk 2006: 279; Department of Statistics].

Za druhé, jak bylo výše zmíněno, část polských rodin, motivována vidinou sociálního vzestupu svých potomků, hlásila své děti od nejútlejšího věku do jiných než polských škol, přičemž ve volbě zřetelně dominovaly školy ruské. Spolu s uvedenými souvisejícími jazykovými procesy byly od 50. let 20. století výsledkem i trvale upadající stavy počtu žáků nastupujících do polských škol [Bobryk 2006: 46-47; Srebrakowski].⁴⁴

---

tří čtvrtin, což ilustruje vyšší rozšíření polštiny na Litvě jako jazyku orální komunikace [Hogan-Brun, Ramonienė 2005: 433].

⁴³ Statistiky uvádějí, že např. ve školním roce 1954/55 se na 312 polských školách a dalších 78 jazykově smíšených školách v polštině vzdělávalo 32 260 žáků, což představovalo 7,8% všech žáků v LSSR [Srebrakowski 2000: 155].

⁴⁴ Kalnius bez odkazu na konkrétní zdroj uvádí, že na konci sovětského období plná polovina dětí vychovávaných v monoetnické polské rodině navštěvovala ruské školy, zatímco polské pouhá čtvrtina [Kalnius 1998].

Tab. 13. Podíl příslušníků etnik Litevské republiky podle stupně dosaženého vzdělání (sčítání lidu 2001).

Národnost \ Vzdělání	Vysokoškolské	Vyšší pomaturitní	Střední	Základní či nižší
Litevská	12,8	19,8	25,7	40,6
Polská	6,3	14,5	35,2	42,4
Ruská	15,9	18,9	34,0	30,0
Běloruská	11,2	19,8	37,0	30,7
Ukrajinská	20,3	24,1	34,2	20,4
Židovská	38,5	17,1	24,9	17,8
Celkem	12,6	19,3	27,2	39,6

Zdroj: [Department of Statistics].

Až roku 1988 představilo litevské ministerstvo školství reformy, které nastartovaly vznik dosud neexistujících mateřských menšinových škol a především dělení do té doby vícejazyčných dvanáctiletých škol na samostatné školy menšin [Bobryk 2006: 243-246]. Ve skromné míře byly zakládány i polskojazyčné pomaturitní obory vyššího vzdělávání, ale počet studijních míst v těchto skupinách zůstal nevýznamný. Vzhledem k tomu, že litevské úřady trvají na zákonem upřednostňovaném litevskojazyčném charakteru vysokého školství [Seimas Law on Higher Education X-1640, 2008: čl. 10; srv. Porozumienie między Ministerstwem Edukacji Narodowej RP a Ministerstwem Kultury i Oświaty RL], problém nedostatku příležitostí k zisku vyššího vzdělání v polštině přetrvává.⁴⁵

Vývoj od poloviny 90. let 20. století proto dokládá opět klesající počet žáků nastupujících do 1. tříd polských škol, který svého maxima (2 412) dosáhl roku 1993 [Bobryk 2006: 239]. Poněkud opožděně se trend projevil i poklesem absolutního počtu žáků a studentů na polských školách, který z minima z roku 1988/89, kdy činil 44% podíl všech polských dětí ve školním věku [Popovski 2000: 126], vzrostl na maximum v roce 2000/01 a od té doby poklesl na přibližně 15 tisíc v roce 2008/09 (Tab. 14) [Department of Statistics]. Podle dříve citovaného průzkumu, provedeného v regionu východní a jihovýchodní Litvy, byl poměr množství rodičů s dětmi do 7 let, kteří by pro své děti volili polskou či litevskou školu, v roce 2002 fakticky vyrovnaný [Hogan-Brun,

⁴⁵ Energické snahy části polských aktivistů o založení polské univerzity litevské úřady zablokovaly s odvoláním na nesplnění kritérií akademické kvalifikace zaměstnanců, formálně stále existující instituce nikdy nezískala akreditaci ministerstva pro udělování vysokoškolských diplomů [Bobryk 2006: 266-270]. Nejvýraznějším úspěchem pro polské organizace bylo dosažení souhlasu litevské vlády s otevřením detašovaného oddělení fakulty ekonomie a informatiky Białystocké univerzity ve Vilniusu v roce 2007 [Uniwersytet w Białymstoku]. Fakulta se tak přiřadila k do té doby jediným vysokoškolským oborům, na nichž se studovalo v polštině, tj. k polské filologii a literatuře na Vilniuské univerzitě a polštině pro učitele na Vilniuské pedagogické univerzitě [Mercator-Education 2006: 34-35].

Ramonienė 2005: 434] a vzhledem k uvedenému vývoji počtu žáků na polských školách lze předpokládat, že trend se od té doby nadále obrací v neprospěch polských škol.

Tab. 14. Počet žáků polských základních a středních škol na počátku školního roku.

	1989/90	1992/93	1995/96	2000/01	2004/05	2008/09
Počet žáků	4 100	5 600	17 898	21 940	19 507	15 064
Podíl v %	0,8	1,1	3,4	3,8	3,6	3,2

Zdroj: [Department of Statistics].

Stížnosti činovníků polských organizací v současnosti míří na integrační programy ministerstva školství, aplikované za účelem motivovat polské rodiče k přihlášení dětí ke studiu na litevských školách. V minulosti se například jednalo o zrušení povinné maturity z polského jazyka na polských školách [Implementation of the COE's FCNM in Lithuania 2007]. Nejnověji je možné zmínit od roku 2012 plánované zavedení jednotné maturitní zkoušky ze státního jazyka, jejíž výsledky jsou relevantní pro přijetí ke studiu ve vyšších vzdělávacích institucích, přičemž polští aktivisté se obávají, že v takto koncipované zkoušce budou žáci ze škol s výukou v menšinovém jazyce znevýhodněni nižší dotací vyučovacích hodin pro litevštinu [Integracja w rozumieniu urzędników oświaty]. Tendence státních orgánů utlumit počet menšinových škol s denní formou studia je patrná i ze snah přesunout těžiště výuky menšinových osnov na relativně stále štedřeji dotované neformální instituce sobotních a nedělních škol.⁴⁶ Konfliktním je konečně i vytváření sítě litevskojazyčných školních zařízení v Poláky nejhustěji obývaném regionu Vilnius, které nejsou standardně podřízeny okresním samosprávám, nýbrž regionálním správám, díky čemuž je dotace na jednoho žáka o poznání vyšší než v případě okresních škol. Ačkoli litevské úřady tento postup zdůvodňují nutností umožnit právo na vzdělání ve státním jazyce i v oblastech, kde je poptávka po litevskojazyčném školství nízká a jeho financování tudíž pro okresní rady nerentabilní, polské vzdělávací spolky tento postup interpretují jako lituanizační opatření centrální vlády [Implementation of the COE's FCNM in Lithuania 2007; Tarasiewicz 2009d; Trusewicz 2005: 52-53].

⁴⁶ Tento systémový trend se dočkal opatrné kritiky i ze strany Rady Evropy [COE Opinion on Lithuania 2003: 19].

2.2.4 Socioekonomické charakteristiky

S výše konstatovanými vzdělanostními charakteristikami polské menšiny na Litvě přímo souvisí struktura zaměstnanosti polské etnické skupiny. V ní v porovnání s ostatními etnickými skupinami nadprůměrně převažují dělnické profese [Kasatkina, Beresnevičiutė 2004: 27], přičemž právě tato kategorie byla nejvíce postižena procesem ekonomické transformace a relativně nejvyššími podíly ztrát pracovních pozic.

Dosud poslední komplexní údaje o etnickém rozměru zaměstnanosti na litevském trhu práce z roku 2003⁴⁷ odhalují lehce nadprůměrnou míru nezaměstnanosti polské menšiny, dosahující hodnoty 13,9% při celostátnímu průměru 12,4%. Částečné znevýhodnění polských zaměstnanců oproti litevským (11,7%) je ve statistice nezaměstnanosti zřejmé, přesto je výrazně méně významné například v porovnání s ruskou menšinou (18,7%) [Okunevičiutė Neverauskienė et al. 2006: 23].

Rovněž subjektivní sociální situaci litevských Poláků lze vnímat jako ne výrazně devijící od vnímání litevské většiny. Množství Poláků, kteří v rozsáhlém sociologickém výzkumu vzorců adaptace etnických skupin Litvy z let 2001 až 2002 [Leončikas, Kasatkina 2002] souhlasili s tvrzením, že se jejich sociální status za uplynulých deset let zvýšil, bylo vyšší než v případě respondentů, kteří deklarovali opak, byť ne s takovým rozdílem jako v případě Litevců (Tab. 15).

Tab. 15. Ocenění změny v sociálním statusu („Zaznamenal jste v žebříčku sociální hierarchie v uplynulých deseti letech zlepšení nebo zhoršení?“).

Národnost \ Změna statusu	Zlepšení	Zhoršení	Žádná změna
Litevská	40,3	27,1	31,8
Polská	36,6	34,1	26,8
Ruská	29,5	43,8	23,8
Židovská	36,0	32,0	26,0

Zdroj: [Kasatkina et al. 2006: 378].

Z politologického hlediska je ve vztahu k těmto údajům klíčové, že je-li skupinový sociální status etnické menšiny jednou z hlavních proměnných určujících loajalitu politickému režimu a v důsledku i národnímu státu, pak litevské a polské hodnoty prokazatelně nedosahují velkých rozdílů. Pociťování etnický diskriminačního

⁴⁷ Od tohoto roku Litevský statistický úřad v údajích o nezaměstnanosti neeviduje kategorii etnicity a následující příležitostně dílčí průzkumy [Okunevičiutė Neverauskienė et al. 2006] byly pouze regionálně omezené. Přesto údaje z roku 2003 poukazují na určitý trend, z něhož lze činit závěry.

sociálního strádání z tohoto důvodu není přednostním aspektem polské etnické mobilizace, který by významně zvyšoval litevsko-polské etnické napětí.

2.3 Politická mobilizace, participace a reprezentace polské menšiny na Litvě

2.3.1 Vzorce agregace a artikulace polských menšinových zájmů

Polská menšina na Litvě měla na přelomu 80. a 90. let 20. století na základě většiny výše zmíněných sociostrukturních charakteristik, tedy své početnosti, územní koncentraci, silného autochtonního pouta k obývanému území, kontinuální tradici vlastního etnického školství a kultury s vysokou úrovní národního uvědomění, významný potenciál stát se účinně politicky organizovanou a vlivnou silou procesu přechodu k demokracii. Specifická moderní historie Litvy však nahrávala trajektorii politického dění, jež byla pro polskou menšinu krajně nevýhodná [srv. Kitschelt et al. 1998]. Jak upozorňují litevské socioložky Kasatkinová a Beresnevičiutėová, obnova pluralitního stranického systému na Litvě se odehrávala v kontextu národní emancipace, v němž byly činiteli změny politické struktury se zřetelnou litevskou etnickou dominancí: „Všeobecná státní orientace na litevské hodnoty, radikální (...) změna identity ze sovětského občana (...) na občana litevského, obtížně představitelná nezávislost státu, (...) vyloučení ze sféry veřejné komunikace, slabá politická a občanská podpora etnických skupin k politické účasti...“ (*překlad autora*) [Kasatkina, Beresnevičiutė 2004: 38], to vše přispívalo v době litevské transice k slabší a méně sofistikované politické mobilizaci menšinových etnik na Litvě.

Rovněž Vesna Popovski, zabývající se hlouběji okolnostmi litevského přechodu k demokracii, dokládá, že litevské elity prokazatelně neměly zájem na větší než nezbytně nutné míře kooptace etnických menšin do procesu změny v domnění, že by tím mohly zbrzdit jeho do té doby zdárně postupující dynamiku. Etnické menšiny Litvy se za dané situace ocitly ve vakuu nejistoty ohledně svého postavení ve státě, jehož noví političtí představitelé byli produktem i tvůrci výrazně nacionalistického diskursu [Popovski 2000: 43-59]. Polská, stejně jako ruská menšina subjektivně pocítovaly hrozbu budoucí politické marginalizace v litevském národním státě. Zdrženlivost ve vztahu k rozbití sovětských vazeb a k vyslovení jednoznačné loajality suverénní Litvě, dobře ilustrovaná v odborné literatuře bohatě zdokumentovaným příkladem polského autonomistického hnutí [Bobryk 2006: 159-166; Kopeček 2000: 204; Popovski 2000: 129-134; Snyder 2003: 240, 251-252] a váhavým přístupem polských zástupců

v Nejvyšším Sovětu Litvy k vyhlášení nezávislosti,⁴⁸ pouze vyprovokovala další politizaci polské etnicity.

Politická, ekonomická i národně symbolická hodnota Vilniusu pro litevský národ hned od počátku samotných úvah o obnově litevské nezávislosti vylučovala jakoukoli diskusi na téma případné teritoriální autonomie Vilenska, která by byla s ohledem na historickou zkušenost Litevci vnímána jako uspořádání zavádějící hrozbu secese klíčového regionu státu. Krach raných pokusů o autonomii okresů Vilnius a Šalčininkai z let 1989-91 [Bobryk 2006: 167-169; Popovski 2000: 128-130; Snyder 2003: 251], který je svým časovým určením mimo rámec této práce, brzy nastolil i uvnitř polské komunity otázku, jaká strategie politické agregace a artikulace je nejvýhodnější pro naplňování zájmů polských obyvatel v reálně existující samostatné Litevské republice. Diskuse byla vedena v první řadě nad otázkou, zda je efektivnější polské požadavky prosazovat skrze integrovanou účast v ideologických a netnický definovaných politických stranách, anebo se organizovat separátně v organizacích koncipovaných na primárně etnickém základě.

Platformou stoupenců prvně jmenované strategie se stal Kongres Poláků na Litvě. Kongres byl tvořen z naprosté většiny ze zástupců polskojazyčné levicové inteligence, zejména z vilenského městského milieu. Oficiálně byl zaregistrován jako společenská organizace až roku 1995 [Bobryk 2006: 148-149]. Názorovým východiskem Kongresu bylo, že etnický organizační partikularismus je cestou k marginalizaci, jelikož utváří podmínky pro snadnou izolaci. Členové Kongresu argumentovali, že polská menšina na Litvě je též vnitřně diferencovaná a netvoří monolitní skupinu. Poláci, reprezentující různé politické alternativy, by proto měli mít přirozený vliv i v širším politickém spektru. Pokud by polské obyvatelstvo představovalo potenciální elektorát mnoha politických stran, strany samy by podle této logiky měly zájem na začlenění polských menšinových požadavků do svého politického programu [Narbutt 1995].

Ačkoli měl Kongres vlivné sympatizanty, mimo jiné někdejšího polského poslance za Litevskou sociálnědemokratickou stranu a zakladatele rozhlasové stanice Znad Wilii Czesława Okińczyce, ojedinělým úspěchem platformy bylo zvolení

---

⁴⁸ Z deseti poslanců polské národnosti pro vyhlášení nezávislosti dne 11. 3. 1990 hlasovali pouze čtyři, zbylých šest bylo jedinými členy parlamentu, kteří se zdrželi [Darski 2008]. Rozhodnutí návrh nepodpořit z důvodu nedostatečných garancí ochrany polské menšiny se s odstupem času většině zúčastněných jeví jako politicky velmi neprozíravé, jelikož vztahy polského etnika s litevskou většinou na dlouhou dobu citelně poškodil.

současného předsedy Kongresu Artura Płoksza poslancem za Litevskou demokratickou stranu práce v roce 1996 [Bobryk 2006: 149]. Ve skutečnosti byl vliv Kongresu na polskou společnost na Litvě od počátku malý a časem se stal zcela mizivý. Přestože Kongres existuje dodnes, malé množství členů, nevykazujících viditelnou aktivitu, symbolizuje neúspěch jím zastávaného modelu neetnické politické integrace, pro nějž litevský přechod k demokracii nevytvořil odpovídající předpoklady.

Jednoznačně převažujícím a vítězným vzorcem politické agregace a artikulace se na Litvě stala cesta tvoření monoetnicky koncipovaných politických organizací. V první fázi přechodu k demokracii „je možno nacionalistickou povahu a strukturu menšinových politických stran považovat za reakci na nacionalismus většiny a jejich politických struktur,” (*překlad autora*) [Beresnevičiutė 2003]. Postupem času se však vztah stal vzájemně sebezpečující a sebezpečující.

2.3.2 Polské politické strany

Hegemonickou pozici ve vztahu k reprezentaci polské menšiny si v rámci politickostranického systému vybudovala litevským ministerstvem spravedlnosti registrovaná strana Volební akce Poláků na Litvě (LLRA).

2.3.2.1 Volební akce Poláků na Litvě

První polskou organizací na Litvě explicitně zahrnující politickou dimenzi byl Svaz Poláků na Litvě (LLS). Zakládající sjezd LLS se odehrál v květnu 1989 na pozadí přetvoření tehdy právě rok existující a v poválečné době vůbec první na Litvě legálně působící polské organizace, Společensko-kulturního spolku Poláků na Litvě [Masłowski 2005: 67-76]. Až do roku 1994 fungoval LLS jako registrovaná společenská organizace, již platné volební zákony umožňovaly účastnit se voleb na všech úrovních [Seimas Law on Elections to the Seimas I-2721, 1992: čl. 30; Seimas Law on Elections to Local Government Councils I-532, 1994: čl. 30].

V rámci snah o koncentraci volební soutěže a konsolidaci tehdejšího stranického systému přijal litevský parlament necelé dva měsíce před volbami do místních samospráv roku 1995 novelu volebního zákona, která vyhrazovala právo kandidatury výlučně registrovaným politickým stranám. Na mimořádném 5. sjezdu LLS byl proto iniciován vznik organizačně autonomní polské politické strany. Původní návrh na registraci politické strany pod názvem Volební akce Svazu Poláků na Litvě ministerstvo

spravedlnosti s odkazem na nepřipustnost zjevného napojení na původní subjekt zamítlo a po dohodě zaregistrovalo politickou stranu Volební akce Poláků na Litvě [Grodek 2005: 87]. LLS zůstal největší společenskou organizací litevských Poláků, která svou autoritou představuje zastřešující organizaci většiny dalších polských společensko-kulturních spolků [Bobryk 2006: 120-126]. Formálně jsou struktury LLS i LLRA zcela nezávislé, nicméně fakt, že o vzniku LLRA bylo přímo rozhodnuto nejvyšším orgánem LLS dodnes předurčuje, že personální a koordinační vazby obou organizací jsou velmi těsné. Fakticky se jedná o dvě křídla jednoho širšího subjektu, z nichž jedno se orientuje na společensko-kulturní aktivitu a druhé na činnost politickou [Trusewicz 2005: 55; srv. LLRA, LLS].

Volební akce Poláků na Litvě odpovídá modelu etnoregionální strany, kterou Maxmilián Strmiska definuje jako „politickou stranu, jejíž volební a legitimační potenciál je založen primárně na identitní mobilizaci etnoteritoriální komunity substátní (a většinou periferní) povahy“ (*překlad autora*) [Strmiska 2002]. Plnohodnotně strana organizačně působí v šesti z osmi okresů vilenského regionu (Šalčininkai, Širvintos, Švenčionys, Trakai, Vilnius a Vilnius-město). Jedná se o všechny okresy republiky, v nichž Poláci tvoří alespoň 10% podíl obyvatelstva, a zároveň o území, na němž podle posledního sčítání lidu žilo celkem 90,9% všech litevských Poláků. Strana v roce 2009 evidovala 1123 členů a trend vykazoval pozvolný, ale jistý nárůst, když ještě v červenci 2008 byl počet členů 1070 a v srpnu 2004 pouze 869 [LLRA].

LLRA je stranou systémovou ve smyslu deklarované loajality demokratickému politickému systému i ústavě Litevské republiky. Kromě krátkých období v letech 2000-2001 a 2006-2008, v nichž LLRA v parlamentu přechodně podporovala vládnoucí strany bez zisku vlastního personálního zastoupení ve vládě, však byla strana na úrovni národní politiky dosud vždy v opozici. Vzhledem ke svému spíše okrajovému parlamentnímu zastoupení (viz kap. 2.3.3.1) se LLRA uchyluje rovněž k mimoparlamentním strategiím politické aktivity, mezi nimiž lze jmenovat pořádání demonstrací a veřejných manifestací na podporu požadavků etnických menšin či koordinaci petiční činnosti. Hlavním prostředkem vstupu do politického prostoru nicméně pro LLRA zůstává konvenční prostředek účasti ve volební soutěži.

Ve vlastním programu LLRA lze abstrahovat 5 trvale přítomných postulátů:

za prvé, svoboda národnostního sebeurčení a rovnost práv ve všech sférách veřejného života, možnost naplňovat a rozvíjet svou identitu bez ohledu na etnickou příslušnost, případně rasu či vyznání;

za druhé, uchování hranic a posílení pravomocí územně samosprávních celků, tj. v současnosti samosprávních okresů, zejména ve sféře finanční a rozpočtové;⁴⁹

za třetí, urychlená a spravedlivá restituce půdy znárodněné v sovětském období bez etnické diskriminace;⁵⁰

za čtvrté, konsekventní realizace koncepce menšinového školství zaručujícího výuku v mateřském jazyce a s ohledem na náboženskou a kulturní tradici etnika;

za páté, kulturní autonomie etnických menšin a právo na užívání mateřského jazyka soukromě i veřejně, ve styku s úřady a v topografických názvech v oblastech, v nichž daná menšina představuje značný podíl obyvatelstva [LLRA].

Naopak mezi programovými prioritami LLRA nefiguruje požadavek teritoriální autonomie, čímž strana při vědomí konfliktogenosti politickogeografického rozměru rozmístění polské menšiny na Litvě [Eberhardt 1997: 262] prokazuje značnou dávku politického realismu. LLRA by se v tomto světle v typologii etnoregionálních stran řadila do relativně nejmírnější kategorie „protektionistických“ stran, požadujících ochranu a zhodnocení charakteru své etnoteritoriální identity [de Winter 1998, cit. z Strmiska 2002].⁵¹

LLRA se s ohledem na relativně omezený počet Poláků na Litvě principiálně snaží mobilizovat všechny příslušníky této etnické skupiny. Tato koncepce přirozeně předpokládá určité omezení nánosů ideologií v programu za účelem agregace zájmů sociálním a ekonomickým statusem mnohdy výrazně odlišných vrstev celé etnické skupiny. Volební deklarace LLRA z roku 2002 v této souvislosti uvádí:

„Volební akce Poláků na Litvě je středovou regionální stranou jak s levicovými (sociální stát), tak i pravicovými (přihlášení se ke křesťanským a národním tradicím, restituce půdy a majetku, soukromé vlastnictví) programovými zásadami, spojujíc ve svých řadách především Poláky, ale i jiné národnosti obývající multikulturní a mnohonárodnostní prostředí Vilenska.“ (*překlad autora*) [Deklaracja AWPL]

---

⁴⁹ Strana byla v opozici všem dosavadním snahám o administrativní reformu, která by vedla k dekoncentraci polského obyvatelstva do většinově litevských samosprávních jednotek. Usiluje rovněž o interpretační upřesnění distribuce pravomocí mezi okresní samosprávu a úroveň regionální správy, jejichž vágní vymezení vede k účelově využívaným kompetenčním sporům.

⁵⁰ Problematickou je skutečnost, že zatímco ve zbytku Litvy byly ke konci roku 2007 navraceny nebo jiným nemovitým majetkem nahrazeny již téměř všechny nárokované statky, ve Vilniusu a okolí bylo k roku 2008 vyřízeno pouze cca 15% všech vznesených nároků. Litevské úřady tento stav vysvětlují obtížnou právní situací s vytvářením kompenzačních parcel namísto masivně zastavěné půdy v okolí hlavního města, v němž se navíc etnická struktura v poválečném období dramaticky proměnila. LLRA jej označují za řízenou etnickou diskriminaci na území, jehož parcely před válkou patřily převážně polským rolníkům [Ikonowicz 2009; LLRA].

Z politologického hlediska je skutečně zřejmé, že důraz LLRA na sociální dimenzi ekonomiky a podporu sociálně slabších vrstev obyvatelstva, zejména na venkově, kde sídlí většina voličů strany, ji ve stranickém systému ekonomicky řadí spíše na levici, strana ovšem zároveň prokazuje výraznou kulturně hodnotovou konzervativnost, vázanou na tradici římskokatolické církve.

LLRA se s postupem času čím dál výrazněji snaží strategicky profilovat jako subjekt nehájící zájmy toliko litevských Poláků, ale všech etnických menšin Litevské republiky. V programové rétorice se proto záměrně vyhýbá explicitním odkazům na polskou menšinu a upřednostňuje rétoriku ochrany etnických menšin na Litvě obecně. Tento jev však není nijak neobvyklý a sám o sobě neznamena, že stranu lze přestat považovat za etnickou.⁵² Sám název strany ostatně jednoznačně odkazuje na její monoetnický původ a polskou etnickou dominanci mezi členstvem. Skutečností však je, že pod hlavičkou LLRA, byť zpravidla na nižších pozicích, tradičně o zvolení usiluje i množství nepolských, zejména ruských, kandidátů.

Jedinými volbami, ve kterých strana vytvořila formalizovanou volební koalici, byly volby do Evropského parlamentu v roce 2004, do nichž LLRA postavila společnou kandidátní listinu se Svazem Rusů na Litvě pod názvem „Společně jsme silní“. I přes dobrý výsledek (5,7%) koalice mandát nezískala a obě strany od rozvíjení hlubší integrace ustoupily [Frėjutė-Rakauskienė 2005]. LLRA nicméně na snahu oslovit ruskojazyčný elektorát nerezignovala a následně navázala spolupráci s méně významnou konkurenční politickou stranou, Ruskou aliancí.⁵³ V parlamentních volbách roku 2008 bylo z celkových 141 kandidátů na listině LLRA deset členy Ruské aliance⁵⁴ a ve volbách do Evropského parlamentu bylo z 24 kandidátů členy Ruské aliance pět.⁵⁵ Ačkoli spolupráce s ruskými kandidáty v evropských volbách, z nichž mnozí byli

---

⁵¹ De Winter jako příklady protekcionistických stran uvádí švýcarskou Ticinskou ligu a finskou Švédskou lidovou stranu [de Winter 1998, cit. z Strmiska 2002].

⁵² Chandra tuto alternativu zahrnuje přímo do své definice etnické strany, za kterou považuje subjekt, který „vystupuje před voliči jako zastánce zájmů jedné etnické skupiny nebo souboru skupin za účelem vyloučení jiných, a činí z tohoto vystupování ústřední bod své mobilizační strategie“ (*překlad autora*) [Chandra 2005: 236]. Jádrem definice etnicity se zde stává etnické *vyloučení*, v polském případě tedy pojmání litevskosti jako vnějšího referenčního bodu při utváření vlastní politické identity.

⁵³ Politická strana Ruská aliance vznikla odštěpením od Svazu Rusů na Litvě v Klaipėdském okrese roku 2002 [Kasatkina, Beresnevičiūtė 2004: 37]. Pouze v roce svého založení se účastnila voleb okresních rad jako samostatný subjekt. V následujících parlamentních volbách v roce 2006 její členové kandidovali na listině Litevského rolnického lidového svazu [Department of Statistics].

⁵⁴ Etnická skladba 141-členné kandidátní listiny LLRA v poměrné složce parlamentních voleb roku 2008 byla následující: 110 Poláků (78%), 19 Rusů (13%), 5 Litevců (4%), 4 Ukrajinci (3%), 3 Bělorusové (2%) [Department of Statistics].

v minulosti aktivními členy komunistické strany, byla v litevských médiích, včetně některých polskojazyčných, prezentována značně kriticky [srv. Tarasiewicz 2009c], LLRA dosáhla v evropských volbách ziskem jednoho mandátu pro předsedu Tomaszewského historického úspěchu. Ruskojazyční kandidáti nicméně dosud na kandidátních listinách LLRA zaujímalí pouze nevolitelné pozice a i průzkumy volebních preferencí podle etnického klíče dokládají nevysokou podporu ruských voličů LLRA, vesměs korespondující s vlivem Ruské aliance (viz kap. 2.3.3.3), a poukazují na prozatím spíše okrajovou roli spolukandidatury osob ruského původu.

Na postavení strany v litevském stranickém systému nelze při jejím charakteru přirozeně usuzovat z pouhých programových postulátů, ale až na základě interakce s ostatními aktéry. Pozitivní kontakty strany v systému určuje v první řadě míra ochoty litevských subjektů s LLRA spolupracovat a naplňovat programové požadavky strany v praxi. Ze všech relevantních stran vzájemně nejchladnější vztahy LLRA chová s litevskými konzervativci, pro něž je opozice vůči naplňování požadavků etnických menšin – a polské zejména – obvyklým programovým apelem mířícím na nacionálně orientovanou část litevského elektorátu [srv. Kopeček 2000: 205-206]. Největší potenciál koaliční spolupráce LLRA vykazuje v kontaktech s ekonomicky středovými až levicovými stranami, které zároveň zastávají určitou hodnotovou konzervativnost. Tento segment v litevském stranickém systému reprezentují strana Právo a pořádek (liberální demokraté) a především Litevský rolnický lidový svaz.⁵⁶ V zásadě pozitivní vztahy LLRA uchovává i s Litevskou sociálně demokratickou stranou. Právě tyto strany jsou též strategickými koaličními partnery LLRA v radách okresních samospráv (viz kap. 2.3.3.4) [LLRA].

Na mezinárodní, či úžeji evropské, úrovni LLRA afiliaci k žádnému uskupení politických stran nevykazuje a její zahraniční orientace obecně zůstává velmi nečitelná. Před referendem o přistoupení k EU strana aktivně vystupovala pro vstup do unie, její podpora však byla s ohledem na obavy venkovského elektorátu z dopadů jednotného trhu na oblast zemědělství poněkud „měkčí“ než většiny litevských parlamentních stran [srv. Duvold, Jurkynas 2006: 111-117; Frėjutė-Rakauskienė 2005].⁵⁷ Distanci od

---

⁵⁵ Etnická skladba 24-členné kandidátní listiny LLRA v Evropských volbách roku 2009 byla následující: 14 Poláků (58%), 6 Rusů (25%), 3 Litevci (13%), 1 Bělorus (4%) [Department of Statistics].

⁵⁶ V poslaneckém klubu těchto stran v minulosti zasedali poslanci za LLRA [Frėjutė-Rakauskienė 2005; Mickiewicz 2006].

⁵⁷ Podíl 80% pro vstup do EU v okresech Šalčininkai a Vilnius s polskou etnickou většinou v referendu roku 2003 představoval relativně nejmenší podporu napříč litevskými okresy [Department of Statistics].

podpory hlubší evropské integrace by naznačovala i skutečnost, že jediný europoslanec za LLRA, předseda strany Waldemar Tomaszewski, se po zisku mandátu ve volbách roku 2009 připojil do nově vzniklé frakce Evropských konzervativců a reformistů [Powołano reformatorsko-konserwatywną frakcję].

2.3.2.2 Jiné polské politické strany

Ač LLRA již od svého založení představuje hegemonickou politickou organizaci polské menšiny, pokusů o založení etnicky koncipovaných politických stran s polskou účastí bylo v nezávislé Litvě více.

Prvním pokusem byla v květnu roku 1990 ustavená Polská strana lidských práv. Na pozadí rozkladných procesů v Sovětském svazu již poněkud anachronicky orodovala za vznik Východopolské sovětské socialistické republiky, zahrnující bývalá území Druhé polské republiky, která byla po válce připojena k SSSR. Strana se po potlačení moskevského puče roku 1991 vlastním rozhodnutím rozpustila [Bobryk 2006: 147-148].

Reálnější pokusy představovaly dvě jiné politické strany. Aliance národnostních menšin Litvy byla založena v roce 1996 a na rozdíl od de facto monoetnické LLRA představovala multietnickou stranu národnostních menšin, v níž Poláci tvořili cca 40% členstva. Vznik strany byl iniciován skupinou nelitevských podnikatelů a patrně i motivován snahou o zviditelnění vlastních obchodních aktivit. Jádro programu strany bylo zaměřeno především na hospodářské otázky nazírané z pravicových pozic. Strana se neúspěšně účastnila parlamentních voleb roku 1996, již po roce existence se přejmenovala na Litevskou občanskou alianci a původní etnické koncepce se zřekla [Kasatkina, Beresnevičiutė 2004: 37; Bobryk 2006: 149-150].

Odlišným případem je Lidová strana Poláků na Litvě (LLLP), založená roku 2002. Strana se podobně jako LLRA označuje za regionální stranu působící na Vilensku a spojující litevské občany se středolevicovou orientací. Kromě poněkud větší akcentace otázek ekonomického rozvoje venkova, agroturistiky, případně ochrany životního prostředí, se strana programově fakticky neliší od starší LLRA. Motivem jejího založení byly v první řadě osobní rozepře v rámci LLS, potažmo LLRA. O vzájemném vztahu mezi těmito dvěma současnými polskými stranami dobře vypovídá předvolební kampaň z roku 2004, která byla z velké části zaměřená na diskreditaci protivníka, a to nikoli na programové bázi, nýbrž na personální úrovni [srv. LLLP; Paczkowska 2007]. Strana neuspěla v parlamentních volbách roku 2004 a ve volbách do rad místních samospráv roku 2007 získala jediný mandát [Vyriausioji rinkimų komisija]. Následujících voleb se

již neúčastnila a navzdory trvání zákonné registrace fakticky ukončila viditelnou politickou činnost.

2.3.3 Aspekty politické reprezentace polské menšiny

2.3.3.1 Polská reprezentace v parlamentních volbách

První parlamentní volby na Litvě po rozpuštění Nejvyššího sovětu republiky proběhly v roce 1992 a byl pro ně zvolen tzv. paralelní, nebo též „navrstvovací“, smíšený volební systém. Z celkového počtu 141 mandátů jednokomorového parlamentu se 71 volí uzavřeným dvoukolovým většinovým systémem v jednomandátových obvodech pokrývajících v souhrnu celé území státu ($M=1$) a 70 poslanců je voleno v jediném celostátním obvodě na základě mechanismu poměrného zastoupení podle d'Hondtova dělitele ($M=70$) [Seimas Law on Elections to the Seimas I-2721, 1992]. Tentýž způsob distribuce mandátů byl užit ve všech následujících parlamentních volbách, s dočasnou výjimkou voleb roku 2000, kdy byl dvoukolový většinový systém ve většinové složce nahrazen systémem jednokolovým [Seimas Law on Elections to the Seimas VIII-1870, 2000: čl. 88].

Výše volební klauzule v poměrné složce byla původně stanovena na 4%, pro strany etnických menšin ale byla snížena na pouhých 2%. Před konáním parlamentních voleb roku 1996 byla přijata úprava volebního zákona, jejímž účelem bylo omezení počtu parlamentních stran a snížení fragmentace parlamentu [Kasatkina, Beresnevičiutė 2004: 36], která výši volební klauzule pro politické strany zvýšila na 5%, respektive na 7% pro koalice stran, a dřívější výjimku pro strany etnických menšin zrušila.

Již od prvních voleb do litevského parlamentu v roce 1992 byla polská menšina s počtem šesti poslanců ve srovnání s podílem polského etnika ve společnosti podreprezentována a po reformě se ve volbách roku 1996 množství polských poslanců dále snížilo na poloviční počet pouhých tří (Tab. 16).

Tab. 16. Etnická příslušnost poslanců parlamentu Litevské republiky.

Národnost \ Rok, složka	1992			1996			2000			2004			2008		
	M=1 n=71	M=70 n=70	celkem n=141	M=1 n=67*	M=70 n=70	celkem n=137	M=1 n=71	M=70 n=70	celkem n=141	M=1 n=71	M=70 n=70	celkem n=141	M=1 n=71	M=70 n=70	celkem n=141
Litevská	66 (93,0%)	65 (92,9%)	131 (92,9%)	63 (94,0%)	67 (95,7%)	130 (94,9%)	66 (93,0%)	62 (88,6%)	128 (90,8%)	65 (94,2%)	64 (94,1%)	129 (94,2%)	66 (95,7%)	68 (97,1%)	134 (96,4%)
Polská	3 (4,2%)	3 (4,3%)	6 (4,3%)	1 (1,5%)	2 (2,9%)	3 (2,2%)	2 (2,8%)	2 (2,9%)	4 (2,8%)	2 (2,9%)	0 (0,0%)	2 (1,5%)	3 (4,3%)	0 (0,0%)	3 (2,2%)
Ruská	2 (2,8%)	1 (1,4%)	3 (1,4%)	3 (4,5%)	0 (0,0%)	3 (2,2%)	3 (4,2%)	6 (8,6%)	9 (6,4%)	1 (1,4%)	2 (2,9%)	3 (2,2%)	0 (0,0%)	1 (1,4%)	1 (0,7%)
Jiná	0 (0,0%)	1 (1,4%)	1 (0,7%)	0 (0,0%)	1 (1,4%)	1 (0,7%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)	1 (1,4%)	2 (2,9%)	3 (2,2%)	0 (0,0%)	1 (1,4%)	1 (0,7%)
Neuvedena	--	--	--	--	--	--	--	--	--	2	2	4	2	0	2

Zdroj: Údaje z let 1992, 1996, 2000 dle [Moser 2005; University of Essex], údaje z let 2004, 2008 dle [Vyriausioji rinkimų komisija].

Pozn.: Podíly v procentech závorkách jsou vypočítávány ze souboru poslanců, jež svou národnost uvedli, nikoli z celkového počtu členů parlamentu.

* Ve čtyřech jednomandátových obvodech ve volbách roku 1996 nebyli poslanci pro nízkou volební účast pod 40% zvoleni a nejsou do tabulky zahrnuti. V následných doplňovacích volbách roku 1997 byli zvoleni dva poslanci, jeden litevské a jeden polské národnosti.

Systémově významná byla především ztráta dvou mandátů, přímo zapříčiněná zvýšením volební klauzule pro strany etnických menšin z 2 na 5 procent, která vyloučila polskou stranu z účasti na distribuci mandátů v poměrné složce voleb. Od roku 1996 se LLRA zmíněnou klauzuli pro vstup do skrutinia v poměrné složce voleb nikdy nepodařilo překonat. Prostou kalkulací podílu výše klauzule ku podílu Poláků ve společnosti lze dospět k závěru, že pro překročení zákonného prahu polskou etnickou stranou v poměrné složce voleb se po reformě stalo nutné, aby pro jediný polský subjekt hlasovaly přibližně tři čtvrtiny příslušníků polské menšiny na Litvě, účastnících se voleb.⁵⁸ Volební reforma z roku 1996 je v této souvislosti ze strany LLRA a polských organizací na Litvě označována za diskriminační [Andrzejewski 2004; LLRA].

Přesto vytváří teritoriální koncentrace polského obyvatelstva volebně geografický předpoklad reálné možnosti zisku parlamentního zastoupení polské etnické strany alespoň v jednomandátových většinových obvodech. I ten však měl být z pohledu litevských zákonodárců oslaben pro Poláky méně výhodným určením hranic volebních obvodů. Bližší analýzu etnické skladby litevských volebních obvodů znemožňuje záměrně vytvořená skutečnost, totiž nekorespondence hranic volebních obvodů s hranicemi nejmenších územně správních celků, na jejichž úrovni je etnicita v dotaznících sčítání lidu evidována, tj. s hranicemi okresů [Moser 2005: 131-132]. Pouze na základě porovnání rozložení polského obyvatelstva v jednotlivých okresech a volebních výsledků lze tvrdit, že Poláci tvoří nejpočetnější etnickou skupinu v jednom ze 71 jednomandátových obvodů (č. 56 – Vilnius-Šalčininkų) a ve dvou dalších svým počtem většiny jen těsně nedosahují (č. 55 – Širvintų-Vilnius, č. 57 – Vilnius-Trakų). Od roku 1992 byli ve většinové složce právě v těchto obvodech pravidelně voleni 2 až 3 poslanci polské národnosti za stranu LLRA.

Velice zajímavým aspektem politické reprezentace polské menšiny je slábnoucí pozice kandidátů polské národnosti ucházejících se o zvolení za převážně etnicky litevské politické strany. Jakkoli z obtížné dosažitelnosti volební klauzule polskou etnickou stranou vyplývá, že snadnější cestou k zisku mandátu v poměrné složce voleb by pro polské kandidáty měla být kandidatura na listinách silnějších litevských politických stran, etnicky polská parlamentní reprezentace z nich vycházející byla

realitou pouze do roku 2000. Ve dvou parlamentních volbách proběhlých od roku 2004 nebyl na kandidátní listině litevské politické strany zvolen jediný poslanec polské národnosti. Do roku 2000 byli zvoleni dva polští poslanci zastupující litevské strany i v jednomandátových obvodech,⁵⁹ od voleb roku 2004 se však žádný polský kandidát z jiné strany než LLRA nedostal ani do druhého kola většinové volby [Vyriausioji rinkimų komisija].

Ačkoli počet kandidátů deklarujících polskou národnost v absolutních číslech v parlamentních volbách trvale roste, je za něj ponejvíce odpovědné rozšiřování kandidátní listiny LLRA v poměrné složce voleb, a to až do konečného maximálního počtu 141 v roce 2008 [Vyriausioji rinkimų komisija]. Počet polských kandidátů účastnících se voleb formou kandidatury za jinou stranu než LLRA se od roku 1992 do roku 2008 zvýšil z 9 na pouhých 32, čímž se podíl polských kandidátů za nepolské strany reálně zdvojnásobil z 1,1% v roce 1992 na stále hluboce disproportionálních 2,2% (2,1% v jednomandátových obvodech a 2,3% ve většinové složce) v roce 2008.

Na základě dlouhodobého srovnání počtu kandidátů za jednotlivé strany v uplynulých volbách lze rovněž empiricky potvrdit obecné tvrzení socioložek Kasatkinové a Beresnevičiutėové [2004: 41], že pozitivnější vztahy s etnickými menšinami zachovávají středové a levicové strany. Za strany pravice Poláci kandidovali výjimečně.⁶⁰ Naproti tomu pohled na etnickou skladbu kandidátů v posledních parlamentních volbách roku 2008 (Tab. 17) dokládá, že do arbitrárně určené kategorie stran, u nichž byl podíl polských kandidátů v jednomandátových obvodech alespoň 1,5% a v poměrné složce alespoň 1,4%, spadají Litevská sociálnědemokratická strana, Svaz Rusů na Litvě, Strana „Frontas“, Nový svaz (sociální liberálové), Strana národní obrody, Litevský rolnický lidový svaz, Liberální svaz středu, Strana „Mladá Litva“ a Strana práce. Všechny jmenované strany, snad s jedinou výjimkou poněkud stěží v pravolevém spektru uchopitelné Strany národní obrody, představují subjekty politického středu a levice. Pouze u výrazně levicové „Frontas“ a Svazu Rusů na Litvě byl navíc podíl polských kandidátů vyšší než podíl polské menšiny v populaci. Je však zároveň třeba mít na zřeteli omezenou vypovídací hodnotu podobného čistě

---

⁵⁸ Předpokladem této zjednodušené úvahy je monoetnická skladba voličů etnické strany a vyrovnané volební účasti mezi etnickými skupinami.

⁵⁹ Byli jimi křesťanský demokrat Medard Czobot roku 1992 v obvodě č. 1 - Vilnius-Naujamijsčio, a kandidát Nového svazu (sociálních liberálů) Aleksander Popławski v roce 2000 v obvodě č. 57 - Vilnius-Trakų. Polský kandidát Aliance litevských národnostních menšin se roku 1996 dostal do 2. kola volby v obvodě č. 9 - Lazdynų [Vyriausioji rinkimų komisija].

nominálního rozdělení, které nereflektuje obvykle podprůměrné postavení polských kandidátů na kandidátních listinách.⁶¹

Tab. 17. Počet kandidátů polské národnosti podle kandidujících politických stran v parlamentních volbách roku 2008.

Politická strana \ Počet kandidátů	M=1		M=70	
	počet kandidátů	podíl v %	počet kandidátů	podíl v %
Lietuvos socialdemokratų partija	2 (69)	2,9	2 (141)	1,4
Lietuvos rusų sąjunga	0 (5)	0	6 (34)	17,6
„Fronto“ partija	5 (70)	7,1	7 (87)	8,0
Lietuvos centro partija	0 (6)	0	0 (57)	0
Tėvynės sąjunga - Lietuvos krikščionys demokratai	0 (71)	0	0 (141)	0
Naujoji sąjunga (socialliberalai)	1 (63)	1,6	1 (138)	0,7
Pilietinės demokratijos partija	0 (9)	0	0 (36)	0
<i>Lietuvos lenkų rinkimų akcija</i>	21 (24)	78,0	110 (141)	87,5
Tautos prisikėlimo partija	2 (70)	2,9	2 (74)	2,7
Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis	1 (70)	1,4	1 (100)	1,0
Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga	1 (67)	1,5	2 (125)	1,6
Partija Tvarka ir teisingumas	1 (71)	1,4	4 (141)	2,8
Liberalų ir centro sąjunga	2 (70)	2,9	2 (141)	1,4
Partija „Jaunoji Lietuva“	1 (10)	10,0	2 (46)	4,3
Lietuvos socialdemokratų sąjunga	0 (27)	0	0 (51)	0
Lietuvos laisvės sąjunga	0 (3)	0	--	--
Lietuvos liaudies sąjunga „Už teisingą Lietuvą“	0 (2)	0	--	--
Darbo partija	1 (32)	3,1	2 (68)	2,9
Leiboristų partija	0 (37)	0	1 (63)	1,6
Celkem	38 (776)	4,9	142 (1584)	8,9

Zdroj: Autor dle [Vyriausioji rinkimų komisija].

Pozn.: Celkový počet kandidátů, z něhož je podíl vypočítáván, je vždy uveden v závorce.

Tendence litevských stran stavět přednostně litevské kandidáty v etnicky smíšených oblastech, může být ilustrována analýzou etnické příslušnosti kandidátů v jednomandátových obvodech, jež celé nebo alespoň větší částí administrativně náleží pod multietnické hlavní město Vilnius. V roce 2008 v těchto 10 obvodech kandidovalo celkem 124 kandidátů. Jsou-li opět pominuti kandidáti LLRA v každém z nich, ze zbylých 114 byli pouze 4 Poláci. Takový počet představuje podíl polských kandidátů

⁶⁰ Například za největší litevskou pravicovou stranu, Vlastenecký svaz, kandidoval Polák v jednomandátovém obvodě v historii pouze jedinkrát, v roce 1996 [Vyriausioji rinkimų komisija].

navržených nepolskými stranami 3,5%, ačkoli Poláci tvořili podle údajů sčítání lidu z roku 2001 s počtem více než 100 tisíc obyvatel 18,9% populace města. Polák navíc nekandidoval za žádnou z velkých stran a pouze dva za strany středně velké [Vyriausioji rinkimų komisija].⁶²

V obvodech s vysokou hustotou etnicky polského elektorátu naopak dochází k pokračující hegemonizaci politického prostoru stranou LLRA. Od roku 2000 přes dvoje následující parlamentní volby se počet platných hlasů obdržených kandidáty LLRA v prvním kole v nejvíce polských obvodech 55, 56 a 57 zvýšil z 16,8 tisíc na 27,7 tisíc, vyjádřeno podílem platných hlasů z 30% na 44,4% [Vyriausioji rinkimų komisija] (Tab. 18).

Tab. 18. Počet hlasů získaných Volební akcí Poláků na Litvě v parlamentních volbách v poměrné složce a ve většinové složce v obvodech 55, 56 a 57.

Složka \ Počet hlasů	1996		2000		2004		2008		
	počet hlasů	podíl v %	počet hlasů	podíl v %	počet hlasů	podíl v %	počet hlasů	podíl v %	
Poměrná složka	40 941	3,0	28 641	1,9	45 302	3,8	59 237	4,8	
Většinová složka (55, 56, 57)	1. kolo	16 907	41,3	16 759	30,0	21 266	40,6	27 694	44,4
	2. kolo	10 435*	63,8*	--	--	15 517**	50,8**	19 446**	63,6**

Zdroj: Autor dle [Vyriausioji rinkimų komisija].

* Údaj z obvodu č. 55.

** Údaj z obvodů č. 55, 57.

Všechna uvedená fakta o etnicitě kandidátů v parlamentních volbách svědčí o postupující parcelizaci jednotlivých volebních obvodů podle stranicko-etnického klíče. Litevské politické strany v obvodech, v nichž je vítězství LLRA s ohledem na menšinové postavení polské etnické skupiny nepravděpodobné, ve zvýšené míře upřednostňují etnicky litevské kandidáty a tento trend je v zásadě komplementární se zmíněnou stabilizací stranické dominance Volební akce Poláků na Litvě v obvodech, v nichž má polské obyvatelstvo svou početností relativní většinu nebo se jí alespoň blíží.

⁶¹ Pouze dva kandidáti polské národnosti se na listinách litevských stran, které v parlamentních volbách roku 2008 překonali volební klauzuli, ocitli před padesátým místem. Šlo o kandidáty s pořadovými čísly 9 a 11 za Stranu národní obrody [Vyriausioji rinkimų komisija].

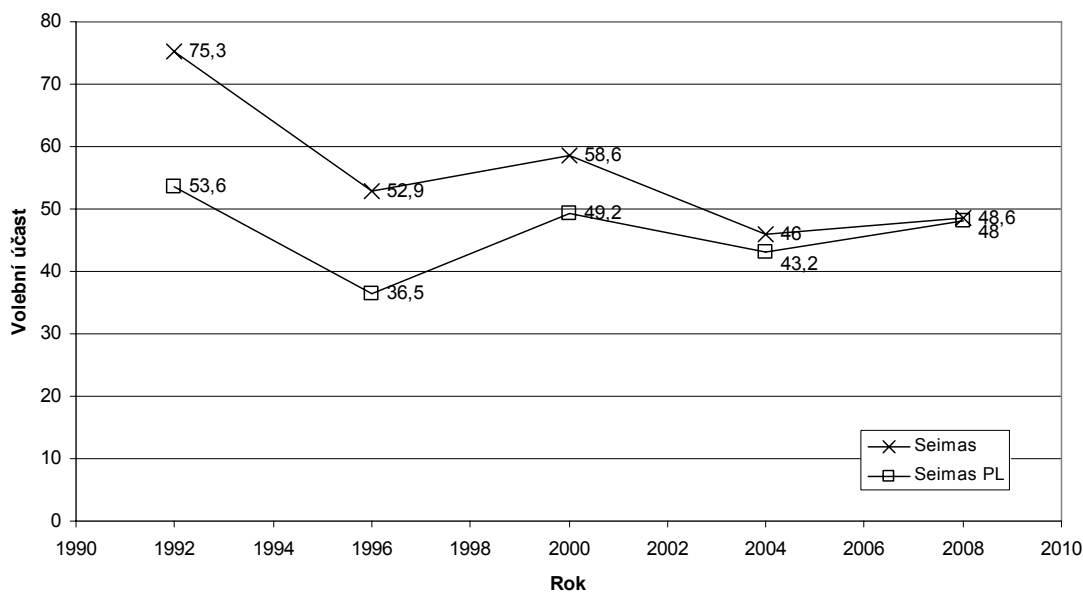
⁶² Jednalo se o strany Liberální svaz a Strana národní obrody [Vyriausioji rinkimų komisija].

2.3.3.2 Úroveň volební účasti polské menšiny

Výše diskutovaná dominance litevských elit a litevských hodnot v přechodu k demokracii byla i zřejmou příčinou výrazně nižší míry politické participace ve vztahu k nově vytvářeným litevským institucím [Moser 2005: 131; Popovski 2000: 125-127]. Tento stav trval téměř dvě desetiletí a mimo jiné byl s různou intenzitou patrný i v míře volební účasti ve všech typech voleb.

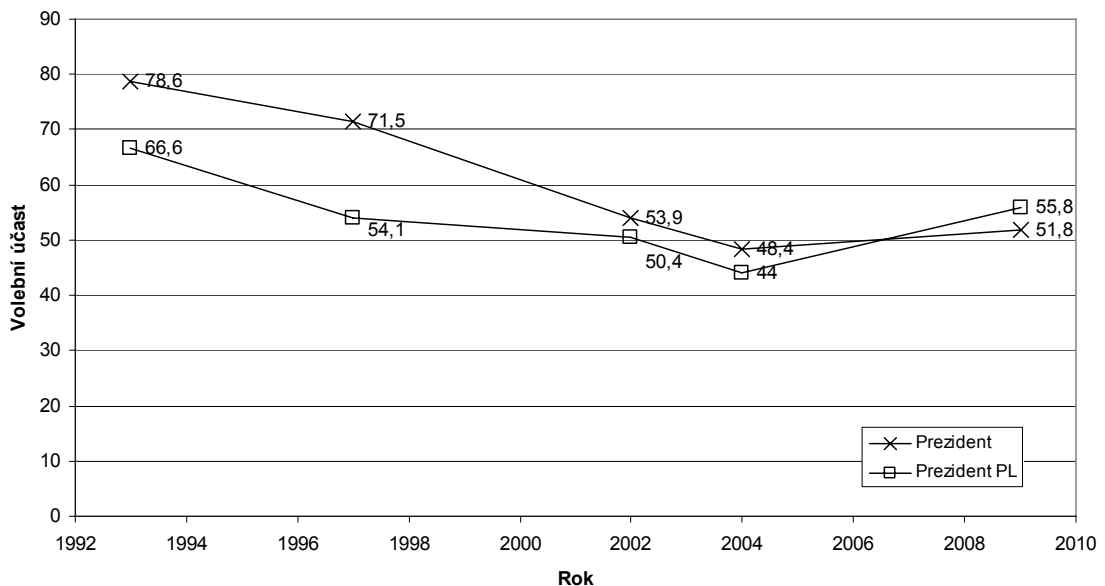
Graf 1 znázorňuje, jak se vyvíjela volební účast ve třech jednomandátových volebních obvodech, v nichž žije v nejvyšších koncentracích polská menšina, v prvním kole parlamentních voleb ve srovnání s celostátním průměrem. Ve volbách roku 1992 byla volební účast v obvodech č. 55, 56 a 57 o 21,7 procentního bodu nižší, než kolik představoval celolitevský průměr. V prvních třech sledovaných volbách (1992, 1996, 2000) tyto tři obvody dokonce představovaly zároveň tři obvody s nejnižší volební účastí ze všech 71. Rozdíl se však trvale snižoval, až konečně roku 2008 činil zanedbatelných 0,6%. Obdobný vývoj ve skromnější míře dokládají i hodnoty týkající se účasti ve většinově polských oblastních okresech Vilnius a Šalčininkai v prezidentských volbách, které jsou v poloprezidentské Litvě všeobecně vnímány jako prestižnější než volby parlamentní (Graf 2).

Graf 1. Srovnání volební účasti v 1. kole parlamentních voleb na území Litevské republiky („Seimas“) a v obvodech 55, 56 a 57 („Seimas PL“).

Zdroj: Autor dle [Vyriausioji rinkimų komisija].

Graf 2. Srovnání volební účasti v prezidentských volbách na území Litevské republiky („Prezident“) a v oblastních okresech Šalčininkai a Vilnius („Prezident PL“).

Zdroj: Autor dle [Vyriausioji rinkimų komisija].

Na základě pozorování dlouhodobého trendu lze tvrdit, že k roku 2008 byl rozdíl v hladinách volební účasti mezi oblastmi hustě obývaných Poláky a celostátním průměrem definitivně eliminován. Zodpovědný je přitom jak postupný nárůst volební účasti v obvodech s početným polským elektorátem, tak ovšem i snížení úrovně celostátní volební účasti.

Na to, zda je možné nynější stav pokládat za pouhou konvergenci dříve odchylných hodnot volební účasti, a tedy faktickou normalizaci zprvu odlišných vzorců voličské participace, anebo zda může docházet k dalšímu zvyšování voličské mobilizace polského etnika, je příliš brzo usuzovat. Druhé variantě by nasvědčovala skutečnost, že míra volební účasti v prezidentských a evropských volbách, které se konaly v roce 2009, poprvé v historii vykazala vyšší volební účast ve zmiňovaných „polských“ obvodech ve srovnání s celostátním průměrem (rozdíl 4,0%, resp. 15,7%). Teprve s určitým časovým odstupem následující analýza s bohatším množstvím dat však bude moci zodpovědně vyvrátit možnost, že se v roce 2009 jednalo o pouhou souhru vícero faktorů, které byly podmíněny a vyčerpány časem a okolnostmi.⁶³

⁶³ Jedná se především o historicky první kandidaturu Poláka na úřad litevského prezidenta ve volbách, jejichž výsledek byl předvolebními průzkumy předvídan, a proto relativně málo mobilizující ve vztahu k litevskému elektorátu. Malý voličský zájem budí již tradičně i volby druhého řádu do EP, jichž se

2.3.3.3 Volební preference polské menšiny

Při rozboru volebních preferencí etnických menšin na Litvě jsou možnosti analýzy poněkud omezené. Tab. 19 znázorňuje stranické preference jednotlivých etnických skupin pro parlamentní volby, tak jak byly zaznamenány v kvartálním omnibusovém šetření na jaře roku 2009 litevskou výzkumnou agenturou Vilmorus. Při interpretaci dat, získaných metodou stratifikovaného náhodného výběru, je však třeba mít na zřeteli velmi malý vzorek respondentů z polského etnika ($N_{PL}=136$), který zatěžuje prezentované výsledky významnou statistickou chybou. Daná omnibusová šetření agentury jsou nicméně jediným zdrojem poznání o odlišném volebním chování jednotlivých etnických skupin v Litevské republice a lze z nich usuzovat na určité základní tendence.

Tab. 19. Stranické preference etnických skupin Litevské republiky (duben-červen 2009; N=2993).

Národ. \ Strana	LSDP	TS-LKD	NS (SL)	LLRA	TPP	DP	LS	LVLS	TT (LD)	LCS	Jiná	Žádná	Neví
Litevská	12,8	18,0	4,3	0,0	2,0	8,1	6,0	1,9	12,2	2,3	0,4	15,5	15,3
Polská	5,9	2,2	2,2	23,5	0,0	9,6	0,7	0,0	19,1	4,4	1,5	19,1	9,6
Ruská	9,5	2,5	1,5	3,5	0,0	14,9	1,0	1,5	26,9	1,0	0,0	19,9	16,4
Jiná	10,9	1,8	3,6	5,5	1,8	12,7	1,8	1,8	29,1	0,0	0,0	12,7	20,0

Zdroj: [Vilmorus] na vyžádání autora.

LLRA se podle předpokladů jeví jako strana s nejsilnější podporou mezi polským obyvatelstvem.⁶⁴ Výraznou podporu však polští voliči vyjadřují i centristické straně Právo a pořádek (liberální demokraté) bývalého prezidenta Paksase a v menší míře i levicové Straně práce Viktora Uspaskicha. Oba subjekty, které jsou obvykle v litevském stranickém systému označovány za mírně populistické [Duvold, Jurkynas 2006: 112], jsou zároveň jedinými litevskými stranami, kterým se podle šetření mezi etnickými menšinami dostává podpory větší nežli mezi litevskými respondenty. Jako alternativa pro etnické menšiny, včetně polské, se dá k výše zmíněným zařadit

však LLRA účastnila s dosud bezprecedentně nákladnou předvolební kampaní [srv. Szeif AWPL jest właścicielem najdroższego euromandatu].

⁶⁴ Výsledek v šetření (23,5%) se zdá poněkud podhodnocený v porovnání s reálným volebním ziskem strany v poměrné složce parlamentních voleb roku 2008, které při kalkulaci s předpokládaným počtem polských voličů, etnickou skladbou elektorátu strany, volební účastí v hlavních obvodech strany a skutečného zisku hlasů ve volbách do parlamentu umožňují odhadovat podporu přinejmenším o polovinu vyšší.

i Litevská sociálnědemokratická strana. Přesvědčivý je též doklad mizivé podpory etnicky menšinového elektorátu pravicovým stranám (TS-LKD, LS, PTK).

Jakkoli se vzhledem k malé početnosti vzorku ($N_{LLRA}=43$) jedná o nedokonalý indikátor, šetření rovněž poskytuje jediný dostupný nástroj, jak usuzovat na etnickou skladbu elektorátu Volební akce Poláků na Litvě. Data dokládají, že ačkoli Poláci představují drtivou většinu voličů strany, nelze o jejím elektorátu hovořit jako o plně monoetnickém. V daném kvartálním šetření tvořili respondenti polské národnosti 74,4% potenciálních voličů strany a Rusové 16,3%. Zbylou cca desetinu představovali respondenti jiné národnosti.

Při analýze etnicky determinovaných odlišných volebních preferencí se ukazuje i jistá souvislost mezi mírou stranických preferencí a množstvím kandidátů daného etnika za příslušnou stranu (viz kap. 2.3.3.1). Je opodstatněné se domnívat, že vztah vzájemné podpory je oboustranný, jinými slovy že polští voliči ve větší míře hlasují pro polské kandidáty litevských stran, stejně jako že kandidatura Poláků je vítanější ve stranách, které ve zvýšené míře programově usilují o hlasy polských voličů.

2.3.3.4 Polské strany v okresních samosprávách

Okresy, vytvořené územně správní reformou z roku 1994, představovaly k roku 2009 jediný územně samosprávní stupeň Litevské republiky. V každém z okresů, jejichž celkový počet se z původních 56 zvýšil na současných 60, je předem určený počet členů okresní rady volen proporčně za užití Hareovy kvóty kombinované s metodou největších zbytků. Klausule pro účast na distribuci mandátů je o jeden procentní bod nižší než v případě parlamentních voleb, činí tedy 4% platných hlasů [Seimas Law on Elections to Municipal Councils I-532, 1994].

K litevské lokální politice se dále vážou dva evropské unikáty. Prvním je eliminace všech forem kandidatury nezávislých kandidátů, jelikož na základě volebního zákona smí předkládat kandidátní listiny výhradně politické strany, druhým je neobvykle vysoká průměrná velikost samosprávné jednotky, která k 1. lednu 2009 činila 55 832 obyvatel [Department of Statistics]. Oba tyto specifické rysy přispívají k určitému potlačení úzce „komunálních“ témat ve volebních kampaních a výsledné stranické systémy jsou poté ve zvýšené míře příbuzné s celostátním stranickým systémem, tak jak je profilován na parlamentní úrovni. Hlavní proměnnou určující vzájemnou odlišnost okresních stranických systémů v důsledku představuje regionální

faktor, který je svým prostorovým působením v zásadě ztotožnitelný s působením v případě parlamentních voleb.

Protože etnicita kandidátů ve volbách do okresních rad evidována není, omezí se další analýza nezbytně pouze na zkoumání zisku polských etnických stran. Z důvodu marginálního významu lze pominout Lidovou stranu Poláků na Litvě, která v okresních volbách v roce 2007, jediných, jichž se účastnila, získala jeden mandát v radě oblastního okresu Vilnius [Vyriausioji rinkimų komisija]. Dále se rozbor soustředí výhradně na zisk LLRA.

LLRA v pěti dosavadních volbách vždy kandidovala v šesti okresech, v nichž podíl polského obyvatelstva činil alespoň desetinu populace. Po výjimečně úspěšných historicky prvních volbách okresních rad roku 1995, v nichž tehdy čerstvě ustavená LLRA získala počet mandátů, který v celostátním souhrnu odpovídal podílu 4,6%, zisk strany ve volbách následujících mírně poklesl.⁶⁵ Od roku 1997 se strana se ziskem 50-60 mandátů trvale udržuje v rozmezí kontroly 3-4% všech mandátů (Tab. 20) [Vyriausioji rinkimų komisija]. Na rozdíl od parlamentních voleb, v nichž se zisk LLRA během posledních třech voleb viditelně zvyšoval, podpora LLRA na komunální úrovni v tomto období zůstávala přibližně stejná.

Tab. 20. Počet mandátů a platných hlasů získaných Volební akcí Poláků na Litvě ve volbách rad okresních samospráv.

Mandáty	1995		1997		2000		2002		2007	
	počet	podíl v %	počet	podíl v %	počet	podíl v %	počet	podíl v %	počet	podíl v %
	69	4,6	59	3,8	53	3,4	50	3,2	53	3,4
Počet hlasů	61 705		51 837		53 743		55 309		57 947	

Zdroj: [Vyriausioji rinkimų komisija].

Z analýzy volebně geografického rozměru okresních voleb lze vyvodit jeden zásadní závěr. Poměrně měřený volební zisk LLRA je v každém okrese o to větší, oč vyšší podíl obyvatelstva v něm představuje polská etnická skupina. O vztahu konkrétně vypovídá Tab. 21, která pracuje s hodnotou pomocného koeficientu k , vyjadřujícího

⁶⁵ Stalo se tak převážně vlivem propadu v počtu hlasů v okrese Vilnius-město. V roce 1997 na sebe velkou část bývalého elektorátu LLRA navázala multietnická kandidátní listina pravicové Litevské občanské aliance [Vyriausioji rinkimų komisija]. LLRA se poté již v hlavním městě – se

poměr podílu platných hlasů odevzdaných pro LLRA v dotyčných volbách v okrese ku podílu obyvatel polské národnosti v okrese podle údajů sčítání lidu z roku 2001.⁶⁶ Koeficient dosahuje nejvyšších hodnot ve dvou okresech s absolutní polskou většinou, tedy v oblastních okresech Vilnius a Šalčininkai. V okresech s nižším podílem polského obyvatelstva koeficient poklesá, až u relativně nejřidčeji Poláky obývaného okresu Širvintos dosahuje hodnoty, která určuje, že relativní podíl hlasů pro LLRA je v porovnání s podílem Poláků v okrese přibližně třetinový.

Tab. 21. Podíl platných hlasů získaných Volební akcí Poláků na Litvě ve volbách do rad okresních samospráv s výpočtem koeficientu k .

Okres \ Rok	1995		1997		2000		2002		2007	
	podíl v %	k	podíl v %	k	podíl v %	k	podíl v %	k	podíl v %	k
Šalčininkai (79,5%)	55,8	0,702	77,3	0,973	63,3	0,796	67,4	0,848	67,5	0,849
Vilnius (61,3%)	62,6	1,022	77,1	1,258	64,6	1,054	60,4	0,986	62,9	1,026
Trakai (33,2%)	21,0	0,632	20,9	0,628	23,9	0,720	23,1	0,696	20,3	0,611
Švenčionys (27,4%)	16,5	0,602	8,7	0,319	9,7	0,355	14,6	0,532	10,3	0,377
Vilnius-město (18,9%)	21,6	1,144	8,6	0,453	8,6	0,454	9,6	0,509	9,7	0,511
Širvintos (10,0%)	6,3	0,626	4,1	0,406	4,4	0,441	4,2	0,424	3,1	0,314

Zdroj: [Vyriausioji rinkimų komisija].

Pozn.: Procentuální podíl v závorce vyjadřuje podíl obyvatel polské národnosti v daném okrese. Pomocný koeficient k vyjadřuje podíl platných hlasů odevzdaných pro LLRA v poměru ku podílu obyvatel polské národnosti v okrese podle údajů sčítání lidu roku 2001.

socioekonomickými charakteristikami poněkud odlišnými od polského venkova – nikdy nedokázala vrátit na pozice z poloviny 90. let.

⁶⁶ Exaktní vypovídací schopnost by koeficient k získal v ideálním případě za splnění tří podmínek: (a) shodný podíl polského obyvatelstva v okrese s podílem polských voličů v okrese, (b) shodná míra volební účasti polských voličů a všech voličů v okrese, (c) výlučně monoetnický polský elektorát LLRA. Tehdy by koeficient vyjadřoval podíl všech polských voličů účastnících se voleb, kteří v okrese odevzdali svůj hlas kandidátní listině LLRA. Hodnota vyšší než 1 by pak indikovala negaci podmínky (c) tím, že kromě odevzdání 100% polských hlasů LLRA získala strana i hlasy dalších nepolských voličů. Zatímco podmínky (a) a (b) lze vzhledem k nevýznamné fluktuaci ignorovat a považovat tak za splněné, splnění podmínky (c) je s ohledem na výše uvedené odhady etnické skladby elektorátu strany nepravděpodobné. Dalším problémem v interpretaci je výpočet pomoci konstantní hodnoty podílu polského obyvatelstva podle údajů sčítání lidu z roku 2001, zatímco tento podíl podle statistik prokazatelně poklesá. Skutečné hodnoty koeficientu by podle této úvahy měly být poněkud nižší před rokem 2001 a od té doby naopak mírně růst. Koeficient je proto nutné považovat za pomocný a nelze jej exaktně interpretovat.

Po volbách okresních rad roku 2007 LLRA ztratila své dřívější jednomandátové zastoupení v radě oblastního okresu Širvintos a vlivem neúspěšných koaličních vyjednávání se na rozdíl od předcházejícího období ocitla v opozici v radách oblastních okresů Švenčionys a následně i Trakai. V oblastních okresech Šalčininkai a Vilnius však strana nadále vládne nepřetržitě od doby vzniku okresního zřízení [LLRA] a představuje zde predominantní, potažmo ultradominantní [Novák 1997: 162], politickou stranu. Za historický úspěch byla stranou vydávána koaliční vyjednávání po volbách roku 2007 v hlavním městě, kde LLRA díky spojení s liberálními a sociálními demokraty získala post místostarosty odpovědného za sociální věci a problematiku restitucí, která po léta představuje jednu z politicky nejkonfliktnějších otázek ve vztahu polského obyvatelstva s administrativou regionu Vilnius [Mikulewicz 2007]. Koalice s těsnou většinou se však na počátku roku 2009 rozpadla, čímž se LLRA v radě města Vilnius opětovně ocitla v opozici [Ždanowicz 2009], a ke konci roku 2009 nadále vládla pouze v oblastních okresech Vilnius a Šalčinikai.

2.3.3.5 Polská reprezentace ve státní exekutivě

S převážně monoetnickou strukturou litevských politických stran a téměř plně etnicky litevským složením jejich vrcholných orgánů souvisí markantní dominance litevských ministrů ve vládách od obnovení nezávislosti roku 1990.

Do roku 2004 dosáhl počet ministrů nelitevského původu všech dvanácti vlád, čítajících mezi 12 a 20 členy, pouhých dvou [Kasatkina, Beresnevičiutė 2004: 46]. V následujících čtyřech kabinetech, které na Litvě do konce roku 2009 vládly, zasedali další dva ministři jiného než litevského původu [Government of the Republic of Lithuania]. Až na post ministra hospodářství se ve zbylých třech případech jednalo o méně významná portfolia a všichni dotyční ministři byli výhradně ruského či běloruského původu.

Ačkoli Volební akce Poláků na Litvě v již zmíněných krátkých obdobích v letech 2000-2001 a 2006-2008 formálně podporovala vládu, přímé personální zastoupení v kabinetu nikdy nezískala a zastávala vždy pouze po jedné pozici náměstka ministra. Doposud nejvýše postavenými Poláky v litevské exekutivě tak byli v letech 2000-2001 náměstek ministra školství Jan Dzilbo [Haszczyński 2000] a v letech 2006-2008 náměstek ministra zahraničních věcí Jarosław Niewierowicz, jemuž post přenechal Litevský rolnický lidový svaz, se kterým tvořili zástupci LLRA společný poslanecký klub [Mickiewicz 2006]. Po volbách roku 2008 a povolební alternaci Litevský rolnický

lidový svaz vládní zastoupení ztratil a vzhledem k obecně slabému postavení etnických Poláků ve strukturách aktuálně vládnoucích pravicových stran je zisk významnějšího exekutivního postu Polákem dříve než před parlamentními volbami v roce 2012 považován za nepravděpodobný.

3 Polská menšina na Litvě v mezinárodním kontextu

3.1 Vztah Polska a polské menšiny na Litvě

3.1.1 Východiska polské politiky ve vztahu k polské menšině na Litvě

Změny uvnitř polského režimu a postupná politická transformace regionu střední a východní Evropy otevřely prostor pro definici postulátů autonomní zahraniční politiky Polska vůči východním sousedům a poprvé od konce 2. světové války detabuizovaly i diskusi o postavení polských menšin ve státech bývalého Sovětského Svazu.

Jak ve své studii tvrdí a dokládá americký historik Timothy Snyder, jednou z největších výzev polským poválečným politickým elitám byla redefinice politického vztahu ke ztraceným východním územím meziválečného Polska a zaujetí jasného stanoviska k otázce východních hranic státu po předpokládaném pádu komunistické moci [Snyder 2003: 217-218]. Mezi významnou částí, zejména exilových, politiků nadále přetrvávala nostalgie po polsko-litevském státu, který byl středním proudem polské historiografie v první polovině 20. století interpretován jako vrchol rozmachu polské politické moci [Zubek 1993: 661-662]. Zkušenost etnických svárů v éře moderního evropského nacionalismu a rozklad unie, poválečná repatriace, padesátileté období vzájemného oddělení i změna geopolitického uvažování ale přispěly k tomu, že mezi budoucími politickými špičkami polské Solidarity začal nejpozději od 70. let nacházet převahu konkurenční myšlenkový proud. Jeho nositelem byl v první řadě vlivný exilový časopis *Kultura*, jehož redakce na nezávislou Litvu, Bělorusko a Ukrajinu v hranicích tehdejších sovětských republik již nenahlížela jako na geopolitický exces, nýbrž jako na strategické partnery v demokratických strukturách nové architektury regionu [Burant 1996; Snyder 2003: 218-231].

Na přelomu 80. a 90. let 20. století již všeobecně akceptovaný diskurs *Kultury* měl zásadní dopad na proměnu vztahu polského státu ke svým menšinám ve státech ve východním sousedství a ve vztahu k litevským Polákům zvláště. V intencích nové geopolitické strategie musely polské politické elity v rané fázi přechodu k demokracii brzdit jak domácí nacionalismus, tak autonomistický program Poláků na Vilensku. Příslušníky polské menšiny na Litvě explicitně vyzývaly k manifestaci občanské loajality litevskému státu a bezprecedentně je žádaly o porozumění k historicky determinovaným aspektům litevského protipolského sentimentu [Zubek 1993: 662-663].

V polské politice převládlo přesvědčení, že velkorysý přístup k ochraně polské menšiny na Litvě je nutné projektovat nikoli jako předpoklad, nýbrž až jako důsledek přátelských vztahů demokratických států, které budou na bilaterální bázi schopny snáze vyjednat a smluvně zaručit základní pravidla [Burant 1996].

Prvním signálem postupu dvoustranného řešení byla Deklarace o přátelských vztazích a sousedské spolupráci mezi Polskou a Litevskou republikou, podepsaná ve Vilniusu v lednu 1992. Navzdory své právní nezávaznosti se stala prvním společným prohlášením, které se explicitně věnovalo otázkám postavení etnických menšin obou národů na území druhého státu, a je příznačné, že z řady témat deklarace se k tomuto vyjadřoval vůbec nejobsáhlejší článek.⁶⁷ Konkrétní právně závaznou náplň rozvoje všech bodů měla poskytnout podrobná, po deklaraci následující, bilaterální smlouva [Deklaracja o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy 1992: čl. 10].

3.1.2 Polské právní akty směřující k ochraně polské menšiny na Litvě

3.1.2.1 Smlouva mezi Polskou republikou a Litevskou republikou o přátelských vztazích a sousedské spolupráci

Smlouva mezi Polskou republikou a Litevskou republikou o přátelských vztazích a sousedské spolupráci [Traktat między RP a RL 1994] představuje i po patnácti letech od svého podpisu ve Vilniusu dne 26. 4. 1994 páteční dokument určující zásady přístupu obou smluvních stran k ochraně národnostní menšiny druhého státu na svém území.

V tematicky značně komplexní smlouvě, čítající 27 článků, se menšinové problematice specificky věnují články 13 až 17. Smlouva stvrzuje, že žádné z uvedených ustanovení nesmí být vykládáno ve smyslu práva na narušení teritoriální integrity smluvních stran [Ibid.: čl. 16] a oba státy se zároveň zavazují k pozdržení se od aktivit, které by mohly vést k asimilaci menšin nebo jiným etnickým změnám na územích obývaných menšinami [Ibid.: čl. 14, 15].

Detailněji formulované články smlouvy týkající se ochrany menšin byly Poláky na Litvě přijaty ambivalentně. Navzdory pozitivně hodnocenému faktu existence právně

---

⁶⁷ Další články deklarace se mj. vyjadřovaly k otázkám neměnnosti vzájemných hranic, teritoriální integrity států a neintervence v jejich vnitřních záležitostech [Deklaracja o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy 1992: čl. 1, 2], závazku ochrany kulturního dědictví [Ibid.: čl. 4] a rozvoje vzájemné hospodářské spolupráce [Ibid.: čl. 5], ochrany životního prostředí [Ibid.: čl. 6], spolupráci na poli kultury a vědy a konzultacím společného postupu v zahraniční politice [Ibid.: čl. 9].

závazného dokumentu se jeho konkrétní ustanovení v určitých bodech ocitla pod minimem standardů, které příslušníci polské menšiny od výstupů jednání očekávali. Při bližší analýze právního textu lze za nejproblematictější formulace z hlediska litevských Poláků označit následující (*kurzívy autora*):

Příslušníkům národnostních menšin smluvní strany garantují právo na dorozumívání se ve svém mateřském jazyce ve sféře soukromé i veřejné, v rámci čehož se zavazují *rozvážit* možnost užívání menšinového jazyka ve styku s úřady v územně-správních jednotkách, kde menšina představuje významný podíl obyvatelstva. Státy přiznávají příslušníkům menšin právo na výuku svého mateřského jazyka nebo ve svém mateřském jazyce na úrovni mateřské, základní a střední (*nikoli vyšší - pozn. aut.*) školy. Smluvní strany rovněž zaručují právo na užívání vlastních jmen a příjmení ve *znění* svého mateřského jazyka, přičemž detailní regulace týkající se *přepisu* jmen smlouva přislíbujíc řešit zvláštní úmluvou [Traktat między RP a RL 1994: čl. 14-15].

Smlouva nebyla přijata s všeobecným uspokojením ani na litevské straně. Zejména absence jasného odsouzení meziválečné polské okupace Vilniusu se stala terčem kritiky poslanců pravicových stran na adresu levicové vlády [Snyder 2003: 254; Valionis et al. 1998: 6]. Litevská vláda přesto dokázala ratifikaci smlouvy v parlamentu zajistit výraznou podporu [Valionis et al. 1998: 8]⁶⁸ a s odstupem času je i naprostou většinou litevských pravicových politiků hodnocena jako historicky úspěšný krok k narovnání polsko-litevských vztahů [Bobryk 2006: 404].

3.1.2.2 Karta Poláka

Prostor pro svobodné navazování kontaktů s etnickým společenstvím za východní hranicí státu od 90. let 20. století na polské politické scéně otevřel i jiné téma, a to jakým způsobem Polákům, kteří v meziválečné době obývali východní oblasti Druhé republiky, a jejich potomkům kompenzovat ztrátu polského občanství, jehož se dobrovolně nikdy nevzdali, pokud zároveň nechtějí pozbýt své současné občanství. Jako řešení byl navržen doklad nazývaný Karta Poláka, který měl podle úvah polských zákonodárců držitelům poskytovat některá významná práva ve vztahu k polskému státu i bez formálního zisku polské státní příslušnosti.

Senátní návrh Karty Poláka z roku 1999 byl ještě vládou i Sejmem s odkazem na nejasnosti ohledně slučitelnosti s mezinárodním právem doporučen k přepracování a po volebním vítězství levice v roce 2001 projekt stagnoval [Żołędowski 2003: 314-315].

Jeho oživení bylo motivováno až plánovaným vstupem Polska do schengenského prostoru, který by z administrativních i finančních důvodů komplikoval možnost příslušníků východních polských menšin navštěvovat mateřský stát. Vládní návrh zákona byl zpracován a předložen parlamentu v létě 2007 a po schválení vstoupil v platnost ke dni 29. 3. 2008 [Białek 2008: 35].⁶⁹

Karta s platností na deset let může být ze zákona přiznána konzulem Polské republiky místně odpovědného úřadu v zahraničí osobě, která je občanem jednoho ze států bývalého Sovětského svazu⁷⁰ a splní tři podmínky:

za prvé, prokáže znalost polského jazyka a polských kulturních tradic;

za druhé, v přítomnosti zmocněné osoby deklaruje svou příslušnost k „polskému národu“;

za třetí, prokáže, že alespoň jeden z rodičů či prarodičů, případně dva z praprarodičů byli Poláky občanstvím nebo národností, anebo poskytne potvrzení pro tento účel zmocněné polské organizace působící na území svého státu, že se po dobu alespoň tří let aktivně angažuje v podpoře šíření polského jazyka a rozvoje polské kultury [Ustawa o Karcie Polaka 2007: čl. 2].

Obdržením Karty Poláka její majitel mimo jiné získává na území Polska právo studovat, pracovat a podnikat, právo na bezodkladnou zdravotní péči, slevu v jízdném pro všechny druhy železniční dopravy a například i vstup do státních muzeí zdarma [Ibid.: čl. 6]. Držitel Karty má rovněž právo žádat refundaci nákladů na udělení schengenského víza za podmínky, že vstupuje výlučně na území Polské republiky [Ibid.: čl. 5].

Ve vztahu k Polákům na Litvě, která je stejně jako Polsko členskou zemí EU a od prosince 2007 i součástí schengenského prostoru, mnohé z výhod držitelů Karty

---

⁶⁸ V Polsku byla smlouva ratifikována Sejmem jednomyslně [Snyder 2003: 274].

⁶⁹ Ačkoli Polsko není jedinou evropskou zemí, která podobný průkaz etnickým příslušníkům svého titulárního národa v zahraničí vydává, vzhledem k početnosti polských menšin v bývalém Sovětském svazu je polský projekt potenciálně nejrozsáhlejší. Podle odhadů státních orgánů by se možnost získat Kartu Poláka měla teoreticky dotýkat až 3 milionů osob, přičemž předpoklady zájmu ihned po zavedení se pohybovaly mezi 200 a 400 tisíci, v dlouhodobé perspektivě až k hranici jednoho milionu vydaných karet [Senat RP 2008]. Podle oficiálních údajů z listopadu 2009 bylo do té doby podáno pouhých 37 tisíc žádostí [Sejm RP 2009].

⁷⁰ Omezení prostoru vydávání Karty Poláka na státy bývalého Sovětského svazu budilo kontroverze právní [Sejm RP 2007] i politické povahy. Politická rovina zdůvodnění omezení odkazuje na koncepci jediného občanství v zemích bývalého SSSR, zatímco Poláci v jiných zemích mohou obvykle obdržet potvrzení o polské státní příslušnosti bez ztráty občanství státu pobytu. V mediální rovině poněkud zastřeným motivem přijetí zákona s tímto územním určením byla i snaha posílit polskou ekonomiku přílivem nových pracovníků na pozice v sektorech s nedostatkem pracovních sil, přičemž přednost měli z důvodu neproblematické integrace dostat cizí občané polské národnosti ze států s nižšími platovými standardy [Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej 2007].

ztrácí na významu a její vlastnictví se stává do značné míry symbolickou záležitostí. Přesto právě na Litvě vzbudilo zavedení Karty Poláka patrně největší politické kontroverze. Jeden z členů poslaneckého klubu litevských konzervativců po parlamentních volbách roku 2008 požádal Ústřední volební komisi o prošetření zvolení dvou poslanců za LLRA a zároveň držitelů Karty Poláka. Oba poslanci před volbami před Ústřední volební komisí stvrdili, že nejsou vázáni přísahou nebo slibem k cizímu státu, což představuje podle litevské ústavy podmínku možnosti být volen do parlamentu [Constitution 2006: čl. 56]. Litevský poslanec upozornil, že zákon o Kartě Poláka vylučuje udělení Karty osobě, která koná proti základním zájmům Polské republiky [Ustawa o Karcie Polaka 2007: čl. 19, odst. 6], což podle něj spolu s deklarací příslušnosti k „polskému národu“ [Ibid.: čl. 2, odst. 1] představuje způsob vyjádření loajality cizímu státu [Czy Karta Polaka dla prezesa ZPL]. Ačkoli litevské parlamentní analýzy naznačily, že držení Karty Poláky „vykazuje znaky“ přísahy loajality cizímu státu [Tarasiewicz 2008], žádost o přezkoumání Ústavním soudem parlamentem nebyla podána. Litevská strana oficiálně požádala polskou o vypuštění sporných pasáží [Mickiewicz 2009] a celou záležitostí by se měla zabývat litevskou stranou iniciovaná polsko-litevská pracovní skupina [Akińczo 2009]. Byť se dění okolo poslaneckých Karet Poláka na Litvě může jevit jako mediální epizoda bez hlubšího politického významu, skutečnost, že spor dokázal v názorech významně antagonistovat i litevskou veřejnost [Litwini są podzieleni w ocenie Karty Polaka], z něj činí relevantní objekt politologického zájmu ilustrující vztah litevské pravice k polské menšině.

Jelikož polské úřady navzdory žádosti autora neposkytly detailní informace o množství na Litvě vydaných Karet, je možné vycházet pouze ze zveřejněných údajů v médiích. Podle nich za rok a půl platnosti zákona, tedy do konce září 2009, zažádalo na Litvě o udělení Karty Poláky 2 100 osob [Klimaszewska 2009], což vyjádřeno podílem ku počtu litevských Poláků podle sčítání lidu z roku 2001 představuje cca 0,9%. Ačkoli je tato hodnota v porovnání s množstvím žádostí v Bělorusku a zejména na Ukrajině nízká,⁷¹ menší zájem o její vydávání v pobaltských zemích, byl vzhledem k členství států v EU, a tedy irelevanci mnoha výhod držitele karty, očekáván.

---

⁷¹ Úřady v Bělorusku a na Ukrajině podle oficiálních údajů k listopadu 2009 evidovaly přes 30 tisíc zájemců, představujících 85% všech žádostí o Kartu Poláka. Z nich polovina byla složena na konzulátu ve Lvově [Sejm RP 2009].

3.1.3 Institucionalizace přeshraniční spolupráce a hodnocení úrovně práv polské menšiny na Litvě

Intenzivní styk a rokování představitelů Polské a Litevské republiky zpočátku 90. let 20. století, na jejichž konci stálo uzavření Smlouvy o přátelských vztazích, byly v Polsku doprovázeny institucionalizací kanálů podpory polských národnostních menšin v zahraničí. Za průkopnickou instituci lze v tomto ohledu považovat polský senát, který s vědomím své slabé pozice v politickém systému hledal dosud nevyhraněné oblasti možné politické působnosti. Z iniciativy historicky prvního předsedy horní komory, někdejšího disidenta Andrzeje Stelmachowského, položil senát již roku 1990 základy nevládní organizace působící pod jeho patronací, Sdružení Polská pospolitost (*Wspólnota Polska*) [Senat RP 2007]. Paralelně vznikaly při jiných institucích další iniciativy, z nichž jsou do roku 2009 nejaktivnější vládní fond Pomoc Polákům na východě (*Pomoc Polakom na Wschodzie*) a nadace Semper Polonia pod záštitou prezidenta republiky [Staszkievicz]. Významu Polské pospolitosti však, zejména s ohledem na rozdíl v rozpočtových dispozicích, žádná z těchto organizací nedosahuje.⁷²

Původní model institucionalizace podpory menšin v zahraničí předpokládal, že sdružení Polská pospolitost bude díky privilegované míře rozpočtových prostředků plnit roli apolitické instituce, poskytující komunitám materiální podporu, zatímco politicko-právní rovina ochrany menšin bude podle mezinárodních zvyklostí přenechána exekutivě státu. Značná personální a institucionální autonomie Polské pospolitosti, odpovídající polským menšinám v zahraničí nehledě na rozměr diplomatických vztahů mezi vládou Polska a dotyčného státu, se však brzy stala příčinou konfliktů mezi ministerstvem zahraničí a sdružením [Żołędowski 2003: 313-314]. V rozboru hodnocení úrovně práv polské menšiny na Litvě ze strany Polské republiky je proto nutné rozlišit tři základní subjekty, které se svými závěry s ohledem na své odlišné úlohy mnohdy výrazně liší, a to polskou exekutivu, polský parlament a nevládní organizace.

V souladu s výše popsanými východisky (kap. 3.1.1) je standardním postojem polských vlád vyzvedávání pozitivních aspektů vzájemné polsko-litevské spolupráce v rozvíjení „strategického partnerství“ a veřejné deklarování přesvědčení o brzkém

---

⁷² V roce 2008 dosáhla finanční kvóta udělená nevládním organizacím z rozpočtu Senátu rekordní výše 75 milionů zlotých [Senat RP 2009], tj. v přepočtu téměř 500 milionů českých korun. Naprostá většina dotací poskytovaných hlavním zprostředkovatelem, Polskou pospolitostí, je adresována menšinám ve východní Evropě, zejména na Litvě a v Bělorusku. Zatímco v Bělorusku je z finančních prostředků Polské republiky budována téměř veškerá školská a kulturní infrastruktura, v případě Litvy se jedná o financování potřeb nad rámec poskytovaný litevskou vládou [Żołędowski 2003: 311, 316-317].

vyřešení jednotlivých konfliktních otázek týkajících se práv polské menšiny na Litvě. Ačkoli aktivita polských státních orgánů v oblasti podpory polské emigrace částečně souvisí i s otázkou, která politická strana je aktuálně vládnoucí,⁷³ zmíněný přístup, nestavící problémy národnostních menšin do natolik významné role, aby měly ovlivňovat dvoustranné vztahy, byl v hlavních konturách doposud sdílen všemi polskými exekutivami.⁷⁴ Z takto diplomaticky vymezených pozic polské ministerstvo zahraničí opakovaně kritizovalo sdružení Polská pospolitost za jeho hodnotící posudky o stavu práv polské menšiny na Litvě, které nebyly s polskými státními orgány konzultovány.

Nejnovější zpráva Polské pospolitosti o postavení polské menšiny na Litvě, která byla publikována v květnu 2009, zvolila i v porovnání s předchozími vyjádřeními činovníků sdružení velmi kritický tón, který zjevně souvisí s výměnou ve vedení organizace a naznačuje jeho radikalizaci.⁷⁵

Zpráva není původním dílem sdružení, nýbrž byla připravena ve spolupráci se Svazem Poláků na Litvě a Spolkem učitelů polských škol na Litvě. Identifikuje celkem šest oblastí, v nichž pokládá litevskou praxi ve vztahu k polské menšině za diskriminační:

za první, nízké dotace polským školám a přednostní financování litevskojazyčných škol v oblastech s hustým polským osídlením;

za druhé, nemožnost úředně používat topografické názvy v polském jazyce a absence zákonných záruk možnosti komunikovat s úřady v polském jazyce v oblastech s hustým polským osídlením;

za třetí, nutnost litevské transkripce vlastního jména a příjmení v oficiálních dokumentech;

za čtvrté, neexistence výjimky pro politické strany etnických menšin z nutnosti překonat 5% volební klauzuli pro účast na distribuci mandátů v poměrné složce parlamentních voleb;

---

⁷³ Větší důraz na tuto otázku tradičně kladou pravicové konzervativní strany [Żołędowski 2003: 319-320].

⁷⁴ Charakteristické je vyjádření bývalého prezidenta A. Kwaśniewského: „Je třeba se vcítit v pocity Litevců. Litevské vlády jsou ve složité situaci, neboť nezávislost je tu velmi čerstvá. Jistě, je to již dvacet let, ale (...) ty potíže mají své hluboké historické kořeny a ukazuje se, že času na jejich vyřešení zatím bylo velmi málo.“ (cit. z rozhlasového pořadu Salon Polityczny radia Znad Wilii, 1. 6. 2009). Podobně se vyjadřuje i prezident L. Kaczyński: „Ty problémy jsou, sice pomalu, ale přece jen řešené. [Tato situace by měla vést polskou stranu k] trpělivosti v partnerství s Litvou, [kterou si Polsko může dovolit] s ohledem na (...) společnou historii, která čítá 623 let.“ [Tarasiewicz 2009a]

⁷⁵ Zesnulého zakládajícího předsedu Andrzeje Stelmachowského nahradil roku 2008 taktéž bývalý politik, dřívější předseda Sejmu, Maciej Płażyński.

za páté, zpoždování restituce půdy, jíž jsou nadměrně postiženi občané polské národnosti ve Vilniusu a okolí;

za šesté, nevyvážený a v porovnání s litevskými emigranty pro etnické menšiny méně výhodný poměr ve struktuře rozpočtu Odboru pro národnostní menšiny a litevskou emigraci [Wspólnota Polska 2009].

Přestože zpráva v každém z uvedených bodů deklaruje narušení konkrétních článků Smlouvy o přátelských vztazích a sousedské spolupráci a Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin, litevská odpověď, zpracovaná Odborem pro národnostní menšiny, žádné porušení svých závazků nepřipouští [Odpowiedź Departamentu ds. Mniejszości Narodowych i Wychodźstwa RL 2009]. Z právního hlediska lze obvinění z porušení závazků skutečně považovat za sporné, neboť jak velice obecně a vágně formulovaná ustanovení Rámcové úmluvy, ponechávající v reálné implementaci značnou volnost k Úmluvě přistoupivším stranám, tak polsko-litevská smlouva s obdobně únikovými formulacemi, poskytují litevským orgánům prostor k politicko-právnímu manévrování, v němž je reálně aplikovaná litevská politika zněním relevantních článků buď přímo posvěcena, nebo jejich narušení alespoň nelze jednoznačně prokázat.

Zveřejnění zprávy Polské pospolitosti, kterou předseda Płażyński zakončil v historii sdružení bezprecedentním komentářem, jímž litevské vlády nařkl z provádění politiky „depolonizace Vilenska“ a polské vlády obvinil z podílu na tomto stavu,⁷⁶ výrazně poznamenalo probíhající zasedání klíčové polsko-litevské meziparlamentní platformy se stálým charakterem, Parlamentního shromáždění Sejmu a Senátu Polské republiky a Seimasu Litevské republiky. Ačkoli už při dřívějších jednáních polští, a z nich zejména pravíci, členové parlamentu neskrývali svou nespokojenost s řešením Polskou pospolitostí zdůrazněných problémů, v závěrečných zprávách převažoval kompromisní duch s umírněně formulovanou výzvou k nápravě situace v jednotlivých konfliktních bodech [srv. Platforma Obywatelska; Senat RP 2006]. Teprve po 19. zasedání Parlamentního shromáždění v květnu 2009, odehrávajícím se pod názvem „15 let Smlouvy mezi Polskou republikou a Litevskou republikou o přátelských vztazích a sousedské spolupráci: Co dále?“, nebylo vůbec poprvé v historii tohoto tělesa s ohledem na neztotožnitelné názory členů litevské a polské

---

⁷⁶ Podle názoru předsedy Płażyńského jsou polské vlády zájmy polských menšin na východě vždy „připraveny lehko obětovat na oltáři záležitostí podle nich strategických, jako NATO, Evropská unie,

delegace na otázku stavu menšinových práv ve svých státech přijato závěrečné společné prohlášení [Tarasiewicz 2009b].⁷⁷

I přes tento posun názoru zástupců polského parlamentu do kritičtější polohy neposkytovala rétorika představitelů polské exekutivy ani na konci roku 2009 známky toho, že by jej měl následovat podobný vývoj i na vládní úrovni. Vícekolejnost v hodnocení stavu práv polské menšiny na Litvě ze strany polských státních a nevládních orgánů proto nejen že zůstává nezměněna, ale v míře neshod aktuálně zaznamenává i zjevnou eskalaci.

3.1.4 Vazba litevských Poláků k mateřskému národnímu státu

Nejnovější etnografické výzkumy v hlavních konturách potvrzují přežívající platnost tradičních vzorců identity polského etnického společenství na Litvě. Jsou charakterizovány kombinací úcty a obdivu k polské kultuře, která je ve styku s baltskými a východoslovanskými národy implicitně vnímána jako civilizačně nadřazená, s litevským zemským patriotismem, založeným na historické distinkci Polského království a Litevského velkoknížectví [Kurzowa 1992, cit. z Żołędowski 2003: 305].⁷⁸ Již dříve poněkud odlišné etnokulturní charakteristiky polského obyvatelstva ve vlastním Polsku a v historické Litvě byly dále zvýrazněny vzájemnou izolací v sovětském období. Polský politolog Żołędowski proto v rámci komparace polských menšin v Bělorusku a na Litvě a běloruské a litevské menšiny v Polsku označuje význam Polské republiky pro reprodukci polské etnické identity ve dvou zmíněných státech za omezený a dodává, že „[z]intenzivnění přeshraničních styků s rodáky je (...) především činitelem reprodukce regionální polskosti v zemích pobytu.” [Żołędowski 2003: 307]⁷⁹

---

antiruská koalice nebo podpora čísi kandidatury do mezinárodních institucí.“ (překlad autora) [Wspólnota Polska 2009]

⁷⁷ Zatímco zástupci pravicových polských stran označili neúspěch jednání za signál zhoršení vzájemných vztahů, zbylá část polské delegace jeho důvod spatřovala především ve skutečnosti, že jednání probíhalo v období předvolební kampaně před volbami do Evropského parlamentu a na Litvě též před volbami prezidentskými [Posłowie o braku wspólnej deklaracji polsko-litewskiej].

⁷⁸ Żołędowski tento vzorec dvojí citové loajality ilustruje citací jedné z „pěti pravd” Svazu Poláků na Litvě z roku 1989: „Litwa - ojczyzna, Polska - macierzą naszą” [cit. z Mażul 2004; Żołędowski 2003: 305]. Obě slova jsou do češtiny přeložitelná jako „vlast”, přičemž polština, podobně jako jiné jazyky, pro tento výraz disponuje dvěma výrazy, jedním vyjadřujícím metaforický vztah otcovství a druhým vztah mateřství.

⁷⁹ Srv. průzkumy mezi studenty z polských menšin v zahraničí účastnících se stipendijních programů v Polsku [Żołędowski 2003: 306-307]. Jejich závěry potvrzují, že mnozí Poláci na Litvě mají o Polsku idealizovanou představu a při styku s realitou jsou frustrováni vnitřním i vnějším zpochybňováním své

Rovněž ve vysoce ambivalentním hodnocení úlohy polských státních orgánů v procesu ovlivňování postavení polské menšiny na Litvě je patrný určitý kritický odstup, který většina litevských Poláků ke svému vnějšímu mateřskému státu chová. Zatímco nad institucionálním a finančním rámcem podpory menšinových aktivit z polského státního rozpočtu panuje všeobecná spokojenost, v otázce hodnocení polského diplomatického tlaku na litevské vlády jsou názory výrazně rozpornější [Żołędowski 2003: 321-322]. Mezi dvěma krajními tábory, jež v jednom případě kompromisní polskou vládní politiku v zájmu etnického usmíření podporují a v druhém tutéž politiku pokládají za výraz zrady [srv. Naniewicz 2009], zřetelně převažuje střední názorová platforma, reprezentovaná hlavními proudy LLS i LLRA. Obě největší polské organizace na Litvě si jsou vědomy vlastní slabosti v možném dvoustranném vyjednávání s litevskou vládou bez opory polských vládních struktur, ze své pozice se ovšem vymezují vůči domnělému upřednostňování polských státních zájmů nad jimi formulované pojetí zájmů národních, jichž své členy a sympatizanty považují za integrální součást.⁸⁰ V tomto světle lze obhájit tvrzení, že polsko-litevské etnické napětí po konsolidaci nezávislého litevského státu doposud nedosahovalo vysokého stupně i z toho důvodu, že zdejší vzorec známého Brubakerova triadického modelu vztahů etnické menšiny, domovského a mateřského státu [Brubaker 1997: 55-69] byl dosud charakterizován přítomností nikoli dvou antagonistických stran, nýbrž tří značně autonomních aktérů, z nichž nebylo možno žádné dva a priori označit za spojence.

---

polskosti. V důsledku reflexe této zkušenosti se jejich identita vyvíjí spíše ve směru zdůrazňování vlastní odlišnosti od polského národa.

⁸⁰ Politické tendence omezovat či tlumit menšinové požadavky směrem k domovským státům jsou obvykle interpretovány jako povýšenectví, považující „kresové“ Poláky za méně významnou kategorii příslušníků polského národa, jejíž zájmy mohou být obětovány za účelem dosažení jiných cílů polské zahraniční politiky [srv. Kruczkowski 2005: 115; Waszkiewicz 2005: 85].

3.2 Srovnání postavení Poláků na Litvě se situací polských menšin v Bělorusku a na Ukrajině

Poláci obývající bývalá území Druhé Polské republiky přibližně na východ od Curzonovy linie, od září 1939 okupované Sovětským svazem a podle vžitého označení těchto oblastí nazýváni *kresovými* Poláky, zauímají mezi polskou diasporou specifické a v mnoha ohledech přednostní postavení. Výjimečnost tohoto etnického společenství se neodvozuje z jeho početnosti, s počtem 775 tisíc⁸¹ představujícím pouhý zlomek z více než 20 milionů Poláků žijících v zahraničí, ale především z politicko-historických konotací jeho vzniku.

Mezi všemi Poláky v zahraničí jsou právě Poláci v současné Litvě, v Bělorusku a na Ukrajině v nejvlastnějším slova smyslu autochtonními polskými etnickými skupinami a vytržení jejich domovského území z hranic mateřského státu je historicky nejčerstvější. Míra styků příslušníků polského etnického společenství v Sovětském svazu s etnickou většinou v sousední Polské lidové republice byla omezena na minimum a ke styku mezi Poláky v celém regionu docházelo převážně pouze mezi zmíněnými republikami Sovětského svazu [Bobryk 2006: 392-296; Źołedowski 2003: 304-305]. Postavení tamních polských menšin však bylo již tehdy velmi různé a tato skutečnost se, byť s výrazně pozměněným obsahem, nezměnila ani po dezintegraci Sovětského svazu.

3.2.1 Příbuznost sociodemografických charakteristik

Po obrovských demografických ztrátách ve 40. letech 20. století z důvodů válečných represí, deportací a bezprostředně po válce následujících repatriací, zbyl na bývalých východních územích Druhé polské republiky zlomek někdejšího polského obyvatelstva. Výsledná sociodemografická struktura polských etnických skupin v těchto státech nicméně nebyla stejná. Podobně jako na Litvě i v Bělorusku byly repatriaci v největší míře podrobeny vrstvy polské městské inteligence a movitých sedláků a vysídlení rolníků ze vsi bylo z hospodářských důvodů záměrně administrativně obstruováno [Winnicki 2007: 94-97], zatímco na Ukrajině proběhl transfer Poláků

---

⁸¹ Podle sčítání lidu žilo v roce 1999 v Bělorusku 396 tisíc Poláků, představujících 3,9% běloruského obyvatelstva [National Statistical Committee of the Republic of Belarus]. Na Ukrajině žilo v roce

z bývalých polských vojvodství téměř úplně.⁸² Výsledkem je vyšší míra příbuznosti Poláků z Litvy a Běloruska, jak ve smyslu prostorovém, tak sociodemografickém.⁸³ Naproti tomu ukrajinští Poláci se v širším etnickém společenství východních Poláků zřetelně vydělují. Většinu z nich představují potomci občanů předválečné Ukrajiny, kteří nebyli do programu repatriací zahrnuti a v kontrastu s příslušníky svého etnika na sever od Ukrajiny v nadprůměrné míře obývají městské oblasti.⁸⁴ Soustředění na odlišné etnosociální zdroje identity a jejich relativní sílu však již jasně odhaluje významná specifika Poláků na Litvě v kontrastu s polskými etnickými skupinami v Bělorusku a na Ukrajině.

Za prvé, jelikož je titulární národ Litvy stejně jako Poláci v drtivé většině římskokatolického vyznání, reprodukce polské identity na Litvě spočívá zejména na úrovni jazyka, nesrozumitelného s baltským jazykem Litevců. Naopak jazykově prostupné prostředí na pomezí styku západních a východních pravoslavných Slovanů v Bělorusku a na Ukrajině mělo za následek vytváření přechodných dialektů a nevyhraněných národnostních identit v prostoru mezi oběma skupinami, díky čemuž část místních obyvatel svou polskou národnost odvozuje až sekundárně z identity konfesní [Dzwonkowski 2005: 93-94; Winnicki 2007: 99-100, 125-126]. Je zřejmé, že kulturně-jazykové zdroje reprodukce polské identity na Litvě představují výhodu oproti nepřilíhající stabilní konfesní základně polskosti v Bělorusku a na Ukrajině, kde současně probíhající přechod řady katolických farností z tradiční polštiny na národní jazyky může

---

2001 podle výstupu sčítání lidu 144 tisíc Poláků, představujících 0,3% obyvatel státu [State Statistics Committee of Ukraine].

⁸² Odhady odborníků založené na studiu běloruských archívů uvádějí cca 530 tisíc zaregistrovaných zájemců o výjezd do Polska v roce 1945 [Winnicki 2007: 122]. Do roku 1947 vyjelo z území BSSR do Polska podle oficiálních statistik 274 163 osob [Bialek 2008: 147] a dalších cca 112 tisíc osob v letech 1956-59 [Winnicki 2007: 127]. Na Ukrajině bylo z 850 tisíc k repatriaci registrovaných Poláků v letech 1944-47 do Polska přesídleno 787 tisíc lidí a dalších cca 78 tisíc v letech 1955-59 [Bialek 2008: 257-258].

⁸³ Tři čtvrtiny běloruských Poláků podle sčítání lidu z roku 1999 žily v Hrodenské oblasti Běloruské republiky, kde tvořili čtvrtinový podíl obyvatelstva. V největších koncentracích bydleli v okresech Voranau (83,0%) a Ščučyn (50,5%), sousedících s Litvou. Naopak v žádné z šesti zbylých oblastí státu podíl Poláků nedosahoval 2% [National Statistical Committee of the Republic of Belarus]. Stejně jako menšina Poláků na Litvě, vykazovala polská menšina v Bělorusku ve výsledcích sčítání lidu relativně nejvyšší podíl venkovského obyvatelstva (45%) v porovnání s ostatními početně významnými etnickými skupinami státu [Kruczkowski 2005: 111] a s touto skutečností koreluje i relativně nejnižší míra dispozice vyšším vzděláním (7,5%) [Winnicki 2007: 137].

⁸⁴ Největší část ukrajinských Poláků je soustředěna do oblasti Žytomyr, hraničící s Běloruskem, vnitrozemské oblasti Chmelnyckyj a oblasti Lvov, která byla jako jediná integrální součástí meziválečného Polska. V žádné ze tří jmenovaných oblastí podíl polské národnosti na etnické skladbě nepřesahuje 3,5% a ve všech ostatních oblastech je podíl polské národnosti nižší než 0,5%. Ve městech žije 69,1% příslušníků polské etnické skupiny [State Statistics Committee of Ukraine].

polskou identitu v řadě komunit zcela vymýtit [Bialek 2008: 188; Dzwonkowski 2005: 99-102; Giebień 2005: 106-107].

Za druhé, v intencích poválečné sovětské národnostní politiky se Bělorusko a Ukrajina s ohledem na etnickou příbuznost tamních titulárních národů s politicky dominujícím ruským národem měly stát modelem pro naplňování koncepce, charakterizované v 60. letech termíny *sblizaniye* a *sljanie* [Bialek 2008: 148]. Východoslovanský charakter obou etnik obou republik byl ve vztahu k tamním Polákům významný i z toho důvodu, že nebyli cílem privilegovaného zacházení, kterého se dostávalo Polákům na Litvě, vnímaných Moskvou instrumentálně za kulturně spřízněnější etnopolitické spojence ve vyvažování a narušování litevského nacionalismu. V kontrastu s asimilacionistickou praxí vůči běloruským a ukrajinským Polákům představovala skromná, leč pro základní obslužnost dostačující síť polskojazyčných školských a kulturních institucí na Litvě další nespornou výhodu pro kontinuitu etnické reprodukce.⁸⁵ Konečným důsledkem obou aspektů je spektakulárně nízká míra aktivního používání národního jazyka běloruskými a ukrajinskými Poláky,⁸⁶ která staví hodnotu čtyř pětín litevských Poláků pokládajících polštinu za mateřský jazyk do zcela ojedinělého světla.

3.2.2 Národnostní a jazyková politika domovských států

Relativně nejvyšší podíl polského obyvatelstva v kombinaci s konstatovanou kapacitou endogenních etnických zdrojů způsobuje, že na Litvě je negociace vztahu státu k polské etnické skupině v současnosti přednostní otázkou etnopolitického systému, zatímco na Ukrajině je upozaděn až za otázky vztahu k početnějším menšinám a v Bělorusku je deformován praxí, jež zřetelně neodpovídá zásadám demokratického právního státu.

---

⁸⁵ V Bělorusku nebyl v polštině v poválečném období vydáván žádný tisk, polské školy byly do roku 1949 přetvořeny na ruské či běloruské a výuka polštiny nebyla umožňována ani v podobě školního předmětu [Gawin; Kruczkowski 2005: 113]. V ukrajinském Lvově po celé poválečné období existovaly dvě polské školy a s krátkými přestávkami bylo činné i Polské lidové divadlo [Stroński 2005: 190].

⁸⁶ Ve sčítání lidu roku 1999 udalo polštinu za svůj mateřský jazyk pouze 16,5% běloruských Poláků. Již tak nízká hodnota je dále relativizována skutečností, že označení jazyka za mateřský má pro část běloruských Poláků převážně symbolicko-emocionální význam a běžně užívaným dorozumivacím jazykem v domácnostech je polština pro ne více než 5% běloruských Poláků [National Statistical Committee of the Republic of Belarus]. Na Ukrajině činil podle údajů sčítání lidu z roku 2001 podíl Poláků pokládajících za mateřský jazyk polštinu pouhých 12,9%. Ukrajinštinu podle týchž údajů za mateřský jazyk pokládalo 71% tamních Poláků [State Statistics Committee of Ukraine].

Navzdory formální existenci legislativního souboru práv příslušníků národnostních menšin v Bělorusku, který by bylo možno z hlediska mezinárodních standardů označit za uspokojivý [Białek 2008: 151-198; Janusz 2005: 60-78], zůstává jeho obsah do značné míry iluzorní v souvislosti s dokumentovaným porušováním svobody shromažďování a projevu, odmítáním registrace nezávislých občanských sdružení a znečišťováním právního řádu množstvím prezidentských dekretů a vládních nařízení [Janusz 2005: 78; srv. Waszkiewicz 2005: 81-82]. Míra podpory menšinovým subjektům ze strany státních orgánů je v jednotlivých aspektech aktivním přístupem politicky loajálních zainteresovaných organizací částečně ovlivnitelná [Winnicki 2007: 115, 128], díky čemuž bylo v Bělorusku v druhé polovině 90. let 20. století dosaženo zprovoznění dvou polských škol. V případě stupňování požadavků však existuje zřejmá tendence proces obstruovat [Dworeckow 2005: 94-95; Kruczkowski 2005: 113; Waszkiewicz 2005: 82]. Co více, deklarace odlišné etnicity může být úřady za okolností aktivního styku představitelů menšinových organizací s vládou svého mateřského etnického státu vnímána jako souhlas s politikou dotyčné vlády ve vztahu k běloruskému režimu, jak dokládá případ státní ingerence do procesu volby vedení Svazu Poláků v Bělorusku (ZPB) v roce 2005, ústící v rozkol v organizaci.⁸⁷

Národnostní politiku Litvy a Ukrajiny lze v rovině legislativně garantovaných menšinových práv do značné míry připodobnit. Podobně jako dříve analyzovanou litevskou charakterizují i ukrajinskou politiku v zásadě liberální ustanovení, pokud jde o oblast rozvoje a podpory menšinového školství, médií a kultury,⁸⁸ s relativně nižší úrovní garance práv ve věci užívání menšinového jazyka ve veřejné sféře [Białek 2008: 273-277, COE Opinion on Ukraine 2002: 13-14]. Avšak zatímco na Litvě je vytváření jednojazyčného rámce aplikováno v intencích posílení identity titulárního národa, na Ukrajině je dvojjazyčný rámec implementován převážně instrumentálně s odkazem na

---

⁸⁷ V roce 2005 bylo 6. sjezdem ZPB s neformální podporou vlády Polské republiky zvoleno vedení vyslovující se za užší spolupráci s běloruskou demokratickou opozicí. Běloruské ministerstvo spravedlnosti prohlásilo volby předsednictva za neplatné a zorganizovalo volby nové, v nichž odštěpená část ZPB zvolila režimu loajálního vedení. Řada činovníků Polskem uznávaného ZPB byla v souvislosti s protesty proti státní intervenci zatčena a odsouzena [Białek 2008: 180]. Prokazatelně protiprávní intervence běloruského ministerstva spravedlnosti byla odsouzena jak polským ministerstvem zahraničí, tak ze strany Komise lidských práv OSN, Evropského parlamentu i Evropské komise [Białek 2008: 181-182].

⁸⁸ Na Ukrajině k roku 2009 existovalo 5 plně polských škol. Navzdory potřebě suplovat nedostatek finančních prostředků pro výuku polštiny ze strany Polské republiky vykazuje počet žáků učících se polštinu trend růstu [COE Third Report Submitted by Ukraine 2009: 71-73; Stroński 2005: 195; srv. Gorlevaya 2005: 202]. Na základě závazných prahů minimální délky vysílacích časů pro relace v menšinových jazycích vysílají v polském jazyce rozhlasové a televizní kanály v žytomyrské

praktickou rozšířenost znalosti ukrajinského nebo ruského jazyka a z toho vyplývající ekonomičnost. V kontextu komparace dopadů na menšiny Poláků na Litvě a na Ukrajině je navíc zřejmé, že jazyková ukrajinizace a prostorová rozptýlenost polské menšiny na Ukrajině zapříčiňují výrazné snížení prahu etnických požadavků tamních Poláků oproti Litvě, kde zejména jazykový program představuje ústřední prvek polské etnické mobilizace.

3.2.3 Etnická mobilizace a reprezentace polských menšin

Rozdíly ve strukturách politických příležitostí k politické mobilizaci polských menšin na Litvě, v Bělorusku a na Ukrajině jsou od 90. let 20. století determinovány odlišnými trajektoriemi přechodů k demokracii a geopolitickým ukotvením dotyčných států. Litva byla ve jmenované trojici jedinou zemí, kde nacionalistický program artikulovaný opozičním národním demokratizačním hnutím nezaznamenal politickou porážku, jako v Bělorusku, ani citelný regres, jako na Ukrajině [Burant 1995]. V regionální komparaci se jako hlavní důvody pro konsensuální přijetí národně emancipačního diskursu na Litvě jeví podstatně nižší úroveň rusifikace a paměť předválečné samostatnosti, která v případě Běloruska a Ukrajiny absentovala. Mezi polským obyvatelstvem na Litvě vytvářela perspektiva budování národního státu obavy z ohrožení, které bylo polskými menšinami na Ukrajině a v Bělorusku s ohledem na reálnou sílu protipolsky zaměřené části tamních nacionalistických struktur sdíleno o mnoho méně.

Rozměr politické reprezentace polské menšiny v Bělorusku je na druhou stranu omezován charakterem distribuce politické moci v institucích autoritativního režimu, který eliminuje možnost svobodné artikulace partikulárních etnických zájmů na úkor univerzální rozhodovací moci vládnoucích prezidentsko-byrokratických orgánů. Na implicitní požadavek zneviditelnění etnicity v běloruských státních zastupitelských strukturách poukazuje fakt, že žádný z členů vlády ani parlamentu otevřeně nedeklaroval menšinovou národnost, i když ji nezávislé zprávy u několika poslanců předpokládaly [U.S. Department of State]. Ačkoli někteří polští aktivisté diskutují

---

a Lvovské oblasti a kromě dvou regionálních polských tiskovin ukrajinská vláda dotuje jeden polský časopis s celostátní distribucí [Bialek 2008: 291-292].

o možnosti založit polskou politickou stranu⁸⁹ [Kruczkowski 2005: 119, 124], je zřejmé, že tento krok nebude běloruskými úřady umožněn bez zásadní proměny vztahu k principální otázce politické plurality. I v případě naplnění tohoto scénáře se nicméně autonomní existence polské etnické strany s ohledem na omezenost etnických zdrojů jeví myslitelná jen za okolností aliančního navázání na silnější běloruskou platformu.

Ukrajinský případ ve srovnání s postavením polské menšiny na Litvě dokazuje, že i zjevně příhodné struktury politické příležitosti pro etnickou mobilizaci jsou nevýznamné při absenci vlastních zdrojů. Etnická příslušnost poslanců ukrajinské Nejvyšší rady se ze zákona neeviduje, relevantní informací v tomto směru může přesto být, že zatímco každoroční zprávy o stavu dodržování lidských práv na Ukrajině amerického ministerstva zahraničí pravidelně informují o přítomnosti příslušníků vícero etnik v parlamentu, polská národnost ve výčtu doposud nikdy nefigurovala [U.S. Department of State]. Navzdory důležitosti, kterou část ukrajinské politické reprezentace připisuje kvalitě vztahů s Polskem, coby předního podporovatele ukrajinské integrace do evropských mezinárodních struktur, nedokáže polská etnická skupina na Ukrajině zaujmout roli přirozeného zprostředkovatele. Nízká početnost, rozptýlenost a částečně i jazyková ukrajinizace polské menšiny zde fakticky vylučují efektivní výsledky skupinové etnické mobilizace. Politickou úlohu polských menšinových organizací je proto v tomto ohledu nutno vnímat pouze v rovině spolupráce s ukrajinskými politickými stranami.

---

⁸⁹ Roku 1993 byla založena strana Polské demokratické sjednocení, která měla plnit roli politického křídla Svazu Poláků v Bělorusku. Předseda strany, běloruský podnikatel polského původu Edward Ochrem, však v souvislosti s ambicí kandidovat v prezidentských volbách roku 1994 [Ziemia Lidzka], neshromáždil potřebný počet sta tisíc podpisů a po etablování autoritativní moci prezidenta Lukašenka se strana stala obětí omezování politického pluralismu.

Závěr

Rozporné politické okolnosti krize sovětského systému, které na přelomu 80. a 90. let 20. století provázely emancipační snahy litevských národních elit, jsou i v současnosti patrné v politicko-právním napětí mezi prvky etnické inkorporace a asimilace litevské národnosti a jazykové politiky. Na jedné straně byla strategickým cílem opozičního národního hnutí i národně orientovaného křídla litevských komunistů obnova nezávislého národního státu, tedy politické platformy litevského národa. Na straně druhé, posílení státu v podmínkách nejistoty úspěchu secese vyžadovalo zajištění relativní vnitrostátní politické stability, v níž sehrávala akomodace nelitevských etnických skupin a získání jejich loajality v procesu národně státní emancipace klíčovou úlohu.

První, „nacionalizační“, aspekt, s nesporným asimilačním potenciálem, je materializován v stimulační jazykové legislativě, která v zájmu posílení národní identity valorizuje postavení litevského jazyka do role dominantního dorozumívacího prostředku v hlavních oblastech veřejného života. Ve vztahu k právům etnických menšin na používání mateřského jazyka ve veřejné sféře je litevská jazyková praxe podle mezinárodních standardů velmi přísná a některé její stránky jsou Radou Evropy otevřeně označovány za porušení principů Litvou ratifikované Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin. Naopak druhý, „menšinově akomodační“, aspekt litevské národnostní politiky je přítomen v etnicky převážně inkorporativních prvcích podpory rozvoje menšinové kultury a - navzdory v posledních letech rostoucím výhradám polské menšiny - z hlediska evropských mezinárodních standardů státem dostatečně dotovaných menšinových médií a škol.

Úspěšnost reprodukce menšinové etnicity je v rámci vyvažování mezi představenými liberálně inkorporujícími a asimilujícími prvky litevské národnostní a jazykové politiky závislá zejména na síle endogenních zdrojů etnické identity každé konkrétní komunity. V tomto ohledu má ze všech litevských etnických menšin nejlepší dispozice k účinné mobilizaci menšina polská, a to z několika, objektivních i subjektivních, důvodů.

Za prvé, navzdory rozsáhlé poválečné repatriaci polského obyvatelstva, převážně z hlavního města Vilnius, která zredukovala množství litevských Poláků přibližně na polovinu, jsou Poláci s počtem přesahujícím 200 tisíc a cca 6% obyvatelstva Litvy

aktuálně nejpočetnější etnickou menšinou státu, s tím odpovídající vyjednávací politickou pozicí.

Za druhé, polskou menšinu charakterizuje vysoká teritoriální koncentrace, stavící ji v regionu Vilenska do pozice lokálních většin, které z principu výrazně lépe odolávají asimilačním tlakům. Položení polského osídlení uvnitř hlavního města a v okolních venkovských oblastech navíc do značné míry znemožňuje z centra řízenou marginalizaci regionu do periferní role.

Za třetí, vědomí autochtonnosti na litevském území a v kolektivní paměti přežívající vzpomínka na existenci polského národního státu v regionu Vilenska posilují přesvědčení o historickém právu na určitý stupeň vlastní autonomní správy. To představuje zásadní rozdíl od mentality poválečných sovětských imigrantů, dobrovolně přichozích na Litvu z ekonomických či jiných, veskrze pragmatických, důvodů.

Naopak nejčastěji zmiňované problémy, které reprodukci polské identity na Litvě a její účinnou mobilizaci potenciálně ohrožují, tedy úpadek aktivního užívání polštiny mezi litevskými Poláky a absence vzdělaných městských elit, nejsou ve srovnání s konstatovanými pozitivy natolik zásadní. Ze statistických výstupů sčítání lidu a terénních průzkumů jsou sice patrné důsledky dřívější jazykové rusifikace a současné lituanizace, kvůli nimž podíl litevských Poláků považujících polštinu za mateřský jazyk poklesl na čtyři pětiny. Pokles vnímání polštiny jako mateřského jazyka však nereflektuje jeho téměř absolutně rozšířenou znalost v rámci etnické skupiny na bázi bilingvismu či trilingvismu a jeho vnímání jako podstatného symbolu identity. Rovněž, pokud jde o sociodemograficky doložený deficit vzdělaných a profesně kvalifikovaných městských vrstev, způsobený diferencovaností poválečných repatriací, dynamika postsovětského vývoje i tento handicap v poměrně rychlém tempu eliminuje.

Navzdory velmi dobré kapacitě endogenních mobilizačních zdrojů i převážně uspokojivému standardu ochrany etnických menšin ze strany litevských státních orgánů, neposkytujícímu Polákům ve většině oblastí důvod k pocíťování institucionalizovaného strádání, je polská menšina na úrovni národní politiky trvale podreprezentována. Vysvětlení spatřují závěry této práce především v uzavřenosti struktur politické příležitosti, která má své hlubší kořeny v období přechodu k demokracii. Nízká míra kooptace zástupců etnických menšin litevskými elitami v procesu politické transformace a nacionalistickou rétorikou živená nejistota ohledně budoucí pozice v nezávislém národním státě přispěly k formování defenzivních vzorců polské menšinové mobilizace a k nízké etnické propustnosti mezi vznikajícími politickými

platformami. Vznik politických stran na monoetnickém základě se i po následné konsolidaci nadále výrazně odráží ve struktuře litevského stranického systému.

V hodnocení vztahu vyvozených závěrů k původně formulované hypotéze, jež předpokládala ústup politizace etnicity a ustálení vzorců agregace a artikulace etnických zájmů ve standardních institucích konsolidované parlamentní demokracie, je proto nutno diferencovat dvě tvrzení v ní obsažená.

Z provedené studie politických aspektů postavení polské menšiny na Litvě vyplývá, že – v kontrastu s prvotními mimoústavními národně-teritoriálně autonomistickými pokusy části polské menšinové reprezentace – současný charakter agregace a artikulace polských menšinových zájmů plně odpovídá ústavně konformnímu formátu institucionalizovaných demokratických států. Využívány jsou primárně prostředky volební soutěže, případně doplňkové kampaně, vesměs zcela v souladu s politickými aktivitami běžnými ve stabilních demokraciích.

Předpoklad oslabování relevance polsko-litevské etnické dělicí linie v litevské politice však analýza vzorců etnické mobilizace a politické reprezentace polské menšiny vyvrací. Dlouhodobě hegemonickou pozici si ve vztahu k reprezentaci polského elektorátu zachovává politická strana Volební akce Poláků na Litvě (LLRA), které podle odhadů odevzdává dvě desetiletí po obnově litevské nezávislosti hlas přibližně polovina tamních Poláků účastnících se parlamentních voleb. Spolupráce strany s částí značně nejednotné ruskojazyčné politické reprezentace má s ohledem na monopol etnický polských kandidátů na volitelné pozice dosud omezený význam, a LLRA proto zůstává jednoznačně etnický, potažmo etnoregionálně, definovaným subjektem. Analýza etnického rozměru reprezentace v litevské legislativě navíc dokládá postupující monoetnicizaci složení poslaneckých klubů i volebních kandidátních listin litevských politických stran.

Mechanický efekt 5% volební klauzule, uplatňovaný v poměrné složce litevského paralelního smíšeného volebního systému, dokázal zastoupení Volební akce Poláků na Litvě, stejně jako jakékoli jiné samostatně kandidující etnické menšinové strany, dosud vždy zabránit a omezil zastoupení polské politické strany v parlamentu výlučně na mandáty z většinové volby. Ve výsledném světle empiricky ověřené nekonkurenceschopnosti LLRA v poměrné složce parlamentních voleb prokazují volební statistiky po přelomu století rostoucí nezájem litevských parlamentních stran konkurovat polské straně v usilování o hlasy polského elektorátu postavením polského kandidáta na volitelnou pozici listiny. Druhou stranou téže mince je ústup od

kandidatury polských kandidátů pod záštitou litevských politických stran v jednomandátových obvodech volených majoritní technikou, kde se polská menšina svým počtem blíží hranici relativní etnické většiny a kde je úspěch litevských stran v souvislosti s dlouhodobě rostoucím ziskem lokálně dominující LLRA považován za předem vyloučený.

Regionálně komparativní rozměr studie dále doložil, že ve veřejném polském diskursu zakořeněná představa, jež vnímá Poláky ze Sovětským svazem anektovaných oblastí Druhé polské republiky jako značně sourodé etnické společenství, je krajně nesprávná. Díky snazší jazykové prostupnosti se slovanskojazyčnými etniky je stupeň ztráty kompetence v národním jazyce u běloruských a ukrajinských Poláků výrazně pokročilejší. V kontrastu s jazykově kulturními vzorci národnostní identifikace na katolické Litvě je převažujícím rysem polské identity v Bělorusku a na Ukrajině římskokatolické vyznání, díky čemuž představuje tamní proces bělorutenizace a ukrajinizace církevní liturgie hrozbu další masové národnostní asimilace. Co více, na Ukrajině je po relativně nejkompexněji provedené poválečné repatriaci množství Poláků natolik nízké, že polská etnická skupina nemůže v interakci s početnějšími skupinami aspirovat na významný politický vliv, a běloruským Polákům, kteří jsou vzhledem k prostorové blízkosti i charakteru provedení repatričních operací s Poláky na Litvě příbuznější, není v institucích stávajícího autoritativního režimu svobodná mobilizace na etnické bázi umožněna. Ze srovnání zřetelně vyplývá, že ačkoli i na Litvě je za současného stavu pozvolně probíhající asimilace Poláků s titulárním litevským národem neodvratitelným a přirozeným procesem, její míra a tempo jsou podstatně méně závažné a autochtonní přítomnost polského etnického společenství na Litvě není prokazatelně ani v dlouhodobém měřítku ohrožena.

Zůstane-li pomínuta možnost zásadní proměny geopolitického klimatu v pobaltském regionu vlivem nepředvídaného mezinárodně politického konfliktu, je eskalace litevsko-polského etnického napětí v Litevské republice nad rámec řešení ústavními prostředky krajně nepravděpodobná. V blízké budoucnosti, vymezené horizontem přibližně následujícího desetiletí, bude kvalita soužití litevské většiny a polské menšiny záležet na řadě faktorů, z nichž lze za nejvýznamnější považovat dva, vnitrostátní a mezinárodní.

Vnitropoliticky se za nejzásadnější jeví, zda se polské etnické straně, samostatně či v koalici s ruskou stranou, podaří překonat výši volební klauzule v poměrné složce litevských parlamentních voleb. Vykazovaný trend růstu podpory pro Volební akci

Poláků na Litvě na 4,8% v parlamentních volbách roku 2008, respektive na 8,4% a získání jednoho mandátu ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009, naznačují, že volební klauzule v současné výši není pro LLRA do budoucna nedosažitelná. Polská etnická strana by tímto znásobila míru své relevance ve stranickém systému a v takovém případě by bylo racionální očekávat změnu etnické strategie politických soupeřů. Zvýšená míra kooptace kandidátů polské národnosti do řad kandidátů litevských stran v zájmu oslabení polské etnické strany by v důsledku znamenala programové narušení dosavadní etnické struktury litevské politiky.

V mezinárodní rovině se jako klíčový aspekt prevence eskalace polsko-litevských etnických vztahů na Litvě jeví, zda budou orgány exekutivní moci Polské republiky nadále aplikovat politiku systematického tlumení radikálních složek polské menšiny v zájmu uchování nadstandardních polsko-litevských bilaterálních vztahů i ve světle narůstající kritiky části polské pravice a nevládních organizací, poukazujících na přetrvávání konfliktních bodů v oblasti jazykových práv polské menšiny.

Zejména politické aspekty druhé otázky, v této práci obsažené jen stručným rozbohem vztahu orgánů polského státu a polské menšiny na Litvě, představují zajímavý podnět pro eventuální další výzkum v podobě možné interdisciplinární studie s význačným potenciálem širšího komparativního využití.

Rozsah textu diplomové práce:

28 458 slov, 178 306 znaků bez mezer, 205 854 znaků s mezerami.

Summary

The Lithuanian ethnic policy since the restoration of the independence has been uniquely liberal when compared to the other Baltic States. An inclusive approach regarding citizenship rights and the wording of the law on ethnic minorities has been adopted in order to accommodate ethnic minorities and gain their loyalty within the process of transition. Thus, the Lithuanian legislative framework dealing with minority issues was immediately fulfilling standards set by relevant international acts before actual ratifying them.

However, the main motivation for the pursued policy has remained to be strengthening of the state, which has been being built as a nation-state, i.e. a political platform of the Lithuanian nation. This has led to an inner tension between two seemingly contradictory principals of the ethnic integration policy: first, largely liberal incorporative ethnic policy, as it is entailed in the field of citizenship acquisition, minority education, culture and media; second, stimulative language policy with a significant assimilation potential which demands acceptance of Lithuanian as a privileged means of communication in the public sphere in order to strengthen the Lithuanian national identity.

The success or failure of reproduction of minor ethnicity in such a framework is dependent mainly on the capacity endogenous resources of each individual ethnic community. Measured by most of its sociodemographic features, the Polish minority in Lithuania possesses very good predispositions to keep its ethnic identity and gain an important bargaining position within the political sphere.

Despite the large-scale repatriation of the Polish people after the Second World War, the Poles are the most numerous minority of Lithuania with a number reaching over 200 thousand and a share over 6 per cent of total population. They are distinguished by a significant territorial concentration which makes them local majorities, principally better disposed to resist assimilation. The location in the capital city and surroundings makes a centre-planned marginalization of the region into a periphery largely impossible. Finally, the collective memory of autochthonous presence on the territory and a Polish nation-state including it within its borders support the generally shared conviction of the historic right for a certain degree of autonomy status.

Problems which potentially endanger reproduction of the Polish identity in Lithuania are not so severe. Census' and surveys' outputs point to the effects of the earlier linguistic russification and contemporary lithuanization which reduced the share of Lithuanian Poles considering Polish a mother tongue to four fifths. However, the drop does not reflect its highly spread knowledge among the minority members within the patterns of multilingualism. Neither the often mentioned deficiency regarding the share of educated urban elites seems any longer relevant when facing the growing number of Polish graduates in the post-Soviet era.

In spite of the solid capacity of both the endogenous mobilization resources and the prevailingly satisfying standard of the protection of ethnic minorities, the Polish minority is at the level of national politics permanently under-represented. The explanation for such fact may be interpreted within the logic of political opportunity structures which have its roots in the era of transition to democracy. Low level of ethnic minorities' members' cooptation among the Lithuanian-dominated elites in the process of political transformation as well as the nationalist rhetoric evoking Polish minority's uncertainty about its future political status apparently contributed to defensive patterns of Polish minority mobilization a low ethnic perviousness between then emerging political platforms. The mono-ethnic basis of political parties' founding structures has been further reproduced even after the relative consolidation of the Lithuanian party system.

The contemporary patterns of Polish minority interests' aggregation and articulation fully comply with standards of institutionalised democratic states ad are primarily characterised by the means of electoral competition. Nevertheless, according to the findings of the thesis, the presumption of weakening of the Lithuanian-Polish ethnic cleavage by eventual development of pluralist system of non-ethnic interest aggregation and articulation must be considered refuted. The ethno-regionalist party Electoral Action of Poles in Lithuania has been keeping its status as a hegemonic force regarding the representation of the Polish electorate. About a half of actually voting Poles cast their votes for the party in the parliamentary elections in 2008. The party has been trying to develop cooperation with ethnic Russian subjects. However, according to weak Russian position on LLRA's lists and rather low Russian electorate's support for LLRA, the significance may be considered limited.

The analysis of the ethnic dimension of Lithuanian legislature representation rather reveals a progressive mono-ethnicization of the parliamentary factions and

Lithuanian parties' candidate lists. The electoral statistics after the turn of the century reveal rather clearly the dropping interest of the Lithuanian parliamentary parties to compete for Polish votes and stand Polish ethnic candidates on their lists for the proportional component of the Lithuanian parliamentary elections. The other side of the same coin is the regression in positioning Polish candidates in single member districts where the locally dominating Polish party reaches the plural share and its support offers no chance for the Lithuanian parties to actually compete for the seat.

The regional comparison further proves that the largely spread conception of the Eastern Poles on the once Soviet annexed territories as virtually one ethnic community is fundamentally wrong. Thanks to an easier linguistic perviousness with the Slavic ethnic groups the degree of loss of competency in the national language is much higher in case of Belarusian and Ukrainian Poles. In contrast to the linguist-cultural patterns of ethnic identification in Catholic Lithuania, the prevailing feature of the Polish identity in Belarus and Ukraine is the Roman Catholic confession. Therefore, the contemporary process of Beloruthenization and Ukrainization of the Church liturgy constitutes a serious threat of further ethnic assimilation. Moreover, the number of Poles in Ukraine is due to the relatively most completely pursued repatriation so low that the group cannot aspire for a considerable political influence; Belarusian Poles, who are closer to their Lithuanian counterparts both territorially and by their sociodemographic features, are on the other hand deprived of a chance to mobilize freely due to the authoritarian character of the state's political institutions. Within the comparison it becomes rather clear that, however slow assimilation of the Lithuanian Poles may seem a natural and unavoidable process, its pace and measure are significantly less severe and they do not endanger the ongoing autochthonous presence of the Polish ethnic community in Lithuania even in a long term.

There are two main aspects which the thesis identifies as crucial for the quality of the mutual coexistence of the Lithuanian majority and the Polish minority in Lithuania in the near future: first, whether the Polish ethnic party succeeds in overpassing the electoral threshold which might supposedly lead to far-reaching impacts on the ethnic strategy of other subjects in the party system; second, whether the executive power of Poland keeps by its up-to-now pursued policy of systematic subduing the radical segments of the Polish minority in order to enhance the strategic partnership between Poland and Lithuania. As long as this is not the cause, the

possibility that the Lithuanian-Polish ethnic tension may escalate and exceed the current framework set by standard constitutional means remains unlikely.

Seznam zkratek

DP	Darbo partija <i>Strana práce</i>
FCNM	Framework Convention for the Protection of National Minorities <i>Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin</i>
LCS	Liberalų ir centro sąjunga <i>Liberální svaz středu</i>
LLLP	Lietuvos lenkų liaudies partija <i>Lidová strana Poláků na Litvě</i>
LLRA	Lietuvos lenkų rinkimų akcija <i>Volební akce Poláků na Litvě</i>
LLS	Lietuvos lenkų sąjunga <i>Svaz Poláků na Litvě</i>
LS	Liberalų sąjūdis <i>Liberální svaz</i>
LSDP	Lietuvos socialdemokratų partija <i>Litevská sociálnědemokratická strana</i>
LVLS	Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga <i>Litevský rolnický lidový svaz</i>
NS (SL)	Naujoji sąjunga (socialliberalai) <i>Nový svaz (sociální liberálové)</i>
TPP	Tautos prisikėlimo partija <i>Strana národní obrody</i>
TS-LKD	Tėvynės sąjunga – Lietuvos krikščionys demokratai <i>Vlastenecký svaz – Litevští křesťanští demokraté</i>
TT (LD)	Tvarka ir teisingumas (liberaldemokratai) <i>Právo a pořádek (liberální demokraté)</i>
ZPB	Związek Polaków na Białorusi <i>Svaz Poláků v Bělorusku</i>

Seznam obrázků a tabulek

Tab. 1. Etnická diferenciacie ve státech střední a východní Evropy	32
Tab. 2. Podíl etnik na skladbě obyvatelstva regionů Litevské republiky.....	33
Tab. 3. Podíl etnik na skladbě obyvatelstva vybraných měst Litevské republiky.....	33
Tab. 4. Počet žáků základních a středních škol podle jazyku výuky na začátku školního roku.....	39
Tab. 5. Počet sobotních a nedělních škol ve školním roce 2004/2005.....	40
Tab. 6. Podíl obyvatelstva Litevské republiky podle etnické příslušnosti a mateřského jazyka.....	43
Tab. 7. Podíl polského obyvatelstva na etnické skladbě regionů Litevské republiky.....	45
Tab. 8. Podíl polského obyvatelstva na etnické skladbě okresů regionu Vilnius.....	45
Tab. 9. Podíl příslušníků etnických skupin Litevské republiky narozených na jejím současném území.....	46
Tab. 10. Podíl příslušníků polské menšiny na Litvě podle místa narození.....	46
Tab. 11. Podíl městského obyvatelstva mezi etnickými skupinami Litevské republiky.....	47
Tab. 12. Podíl příslušníků polské menšiny na Litvě pokládajících polštinu za mateřský jazyk.....	48
Tab. 13. Podíl příslušníků etnik Litevské republiky podle stupně dosaženého vzdělání.....	50
Tab. 14. Počet žáků polských základních a středních škol na počátku školního roku.....	51
Tab. 15. Ocenění změny v sociálním statusu jednotlivými etniky.....	52
Tab. 16. Etnická příslušnost poslanců parlamentu Litevské republiky.....	63
Tab. 17. Počet kandidátů polské národnosti podle kandidujících politických stran v parlamentních volbách roku 2008.....	66
Tab. 18. Počet hlasů získaných Volební akcí Poláků na Litvě v parlamentních volbách v poměrné složce a ve většinové složce v obvodech 55, 56 a 57.....	67
Tab. 19. Stranické preference etnických skupin Litevské republiky.....	70
Tab. 20. Počet mandátů a platných hlasů získaných Volební akcí Poláků na Litvě ve volbách rad okresních samospráv.....	72
Tab. 21. Podíl platných hlasů získaných Volební akcí Poláků na Litvě ve volbách do rad okresních samospráv s výpočtem koeficientu k	73
Obr. 1. Teritoriální rozložení etnických menšin na území Litevské republiky.....	34
Obr. 2. Teritoriální rozložení polské menšiny na území Litevské republiky.....	45
Graf 1. Srovnání volební účasti v 1. kole parlamentních voleb na území Litevské republiky a v obvodech 55, 56 a 57.....	68
Graf 2. Srovnání volební účasti v prezidentských volbách na území Litevské republiky a v oblastních okresech Šalčininkai a Vilnius.....	69

Použitá literatura

Monografie a sborníky

- ADAMCZUK, L.; DOKTÓR, T. et al. (1995). *Litwini w Polsce - Polacy na Litwie: 1994 (raport)*. Vilnius: Statistikos Departamentas.
- ANDERSON, B. (2008). *Představy společnosti: Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. 1. české vyd. Praha: Karolinum.
- BARŠA, P. (2003). *Politická teorie multikulturalismu*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- BARŠA, P.; STRMISKA, M. (1999). *Národní stát a etnický konflikt: Politologická perspektiva*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, [Kap.] I, Národnostní konflikt a plurální identita, s. 9-172.
- BENEDIKTER, T. (ed.) (2008). *Europe's Ethnic Mosaic: A Short Guide to Minority Rights in Europe*. Bolzano: EURAC.
- BERESNEVIČIUTĚ, V. (2003). Ethnic Structure of Contemporary Society: Dimensions of Social Integration of Ethnic Groups of Lithuania. In BANGURA, Y. (ed.). *Ethnic Inequalities and Public Sector Governance*. Basingstoke: Palgrave, s. 31-48. Dostupné také z WWW: <http://stiinte.ulbsibiu.ro/sociologie/NYESS/Papers_Sibiu_2003/26.%20Vida%20Beresneviutiut_e.pdf>.
- BIAŁEK, T. (2008). *Międzynarodowe standardy ochrony praw mniejszości narodowych i ich realizacja na przykładzie Białorusi, Litwy i Ukrainy*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- BOBRYK, A. (2006). *Odrodzenie narodowe Polaków w Republice Litewskiej 1987-1997*. Toruń: Duet.
- BRUBAKER, R. (1997). *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CAPOTORTI, F. (1979). *Study of the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*. New York: United Nations.
- DE WINTER, L. (1998). Conclusion: A comparative analysis of the electoral, office and policy success of ethnoregionalist parties. In DE WINTER, L.; TÜRSAN, H. (eds.) *Regionalist Parties in Western Europe*. London: Routledge, s. 204–247.
- DUVOLD, K.; JURKYNAS, M. (2006): Europeanization without Party Involvement: The Case of Lithuania. In LEWIS, P. G.; MANSFELDOVÁ, Z. (eds.). *The European Union and Party Politics in Central and Eastern Europe*. Houndmills: Palgrave Macmillan, s. 107-127.
- DWORECKOW, A. (2005). Sytuacja Polaków oraz problemy polskiej młodzieży na Białorusi. In WINNICKI, Z. J. (ed.). *Polska mniejszość narodowa w Europie środkowo-wschodniej: Nowe problemy i wyzwania wobec współczesnych przemian w państwach regionu*. Wrocław: Arboretum, s. 93-98.
- DZWONKOWSKI, R. (2005). Sytuacja religijna Polaków na Białorusi. In CHAŁUPCZAKA, H.; MICHALIK, E. (eds.). *Polska - Białoruś: Problemy sąsiedztwa*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 91-102.
- EBERHARDT, P. (1997). *Przemiany narodowościowe na Litwie*. Warszawa: Przegląd Wschodni.

- ERIKSEN, T. H. (2002). *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. 2nd ed. London: Pluto Press.
- ERIKSEN, T. H. (2008). *Sociální a kulturní antropologie: Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. 1. vyd. Praha: Portál.
- FENTON, S. (2003). *Ethnicity*. Cambridge: Polity Press.
- FRÉJUTĚ-RAKAUSKIENĚ, M. (2005). The European Parliament Elections: Participation of the Political Parties of Ethnic Minorities in Lithuania. In VOICU, B.; RUSU, H. (eds.). *EU Integration Process from East to East: Civil Society and Ethnic Minorities in a Changing World*. Sibiu: Psihomedie Publishing House, s. 127-137. Dostupné také z WWW: <http://stiinte.ulbsibiu.ro/sociologie/NYESS/Papers_Sibiu_2004/10.%20Monika.pdf>.
- GEERTZ, C. (1973). *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books.
- GELLNER, E. (1993). *Národy a nacionalismus*. 1. vyd. Praha: Hřibal.
- GIEBIEŃ, H. (2005). Związek Polaków na Białorusi (BSSR-RB) w latach 1988-2004. In WINNICKI, Z. J. (ed.). *Polska mniejszość narodowa w Europie środkowo-wschodniej: Nowe problemy i wyzwania wobec współczesnych przemian w państwach regionu*. Wrocław: Arboretum, s. 99-144.
- GORLEVAYA, X. (2005). The Polish Minority in Ukraine and its Position in Ukrainian Society Nowadays. In WINNICKI, Z. J. (ed.). *Polska mniejszość narodowa w Europie środkowo-wschodniej: Nowe problemy i wyzwania wobec współczesnych przemian w państwach regionu*. Wrocław: Arboretum, s. 199-205.
- GRODEK, A. (2005). Powstanie, program oraz działalność Akcji Wyborczej Polaków na Litwie. In WINNICKI, Z. J. (ed.). *Polska mniejszość narodowa w Europie środkowo-wschodniej: Nowe problemy i wyzwania wobec współczesnych przemian w państwach regionu*. Wrocław: Arboretum, s. 85-91.
- GURR, T. R. (1998). *Minorities at Risk: A Global View of Ethnopolitical Conflicts*. 4th print. Washington: United States Institute of Peace Press.
- HASTINGS, A. (2001). *The Construction of Nationhood: Ethnicity, Religion and Nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HENRARD, K. (2000). *Devising an Adequate System of Minority Protection: Individual Human Rights, Minority Rights and the Right to Self-Determination*. Hague: Kluwer Law International.
- HOBSBAWM, E. J. (1991). *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*. Repr. Cambridge: Cambridge University Press.
- HOGAN-BRUN, G.; WOLFF, S. (2003). Minority Languages in Europe: An Introduction to the Current Debate. In HOGAN-BRUN, G.; WOLFF, S. (eds.). *Minority Languages in Europe: Frameworks, Status, Prospects*. 1st pub. Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 3-15.
- HOROWITZ, D. (1985). *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley: University of California Press.
- HROCH, M. (1999). *V národním zájmu: Požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- HROCH, M. (1986). *Evropská národní hnutí v 19. století: Společenské předpoklady vzniku novodobých národů*. Praha: Nakladatelství Svoboda.
- JACKSON PREECE, J. (2005). *Minority Rights: Between Diversity and Community*. Cambridge: Polity Press.
- JANUSZ, G. (2005). Mniejszość białoruska w Polsce i polska na Białorusi. In CHAŁUPCZAKA, H.; MICHALIK, E. (eds.). *Polska - Białoruś: Problemy sąsiedztwa*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 53-78.

- JÄRVE, P. (2003). Language Battles in the Baltic States: 1989 to 2002. In DAFTARY, F.; GRIN, F. (eds.). *Nation-Building, Ethnicity and Language Politics in Transition Countries*. Budapest: Open Society Institute, s. 73-105. Dostupné také z WWW: <<http://lgi.osi.hu/publications/2003/248/ECMI-Vol-II.pdf>>.
- JUODPUSIS, G. (1996). Polacy na Litwie w latach 1939-1990. In SKARBEEK, J. (ed.). *Białoruś, Czechosłowacja, Litwa, Polska, Ukraina: mniejszości w świetle spisów statystycznych XIX-XX w.: liczebność i rozmieszczenie, stosunki narodowościowe, polityka narodowościowa*. Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, s. 59-68.
- KAPPELER, A. (2001). *The Russian Empire: A Multi-Ethnic History*. Essex: Pearson Education Ltd.
- KASATKINA, N.; KADZIAUSKAS, G.; ŠLIAVAITĖ, K. (2006). Ethnic Minorities and Public Policy: The Case of Lithuania. In AKERMAK, S. S. (ed.). *International Obligations and National Debates: Minorities around the Baltic Sea*. Mariehamn: The Åland Peace Institute, s. 347-396.
- KAUBRYS, S. (2004). *National Minorities in Lithuania: An Outline*. Vilnius: Vaga.
- KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J.; KUNCEVIČIUS, A.; GRABLUNAS, P. (2007). *Historia Litwy: od czasów najdawniejszych do 1795 roku*. Warszawa: PWN.
- KOPEČEK, L. (2000). Litva, její národnostní menšiny a jejich politická reprezentace. In DANČÁK, B.; FIALA, P. (eds.). *Národnostní politika v postkomunistických zemích*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, s. 201-209.
- KURCZ, Z. (2005). *Mniejszość polska na Wileńszczyźnie: studium socjologiczne*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- LANE, T. (2001). *Lithuania: Stepping Westward*. London: Routledge.
- LEONČIKAS, T., KASATKINA, N. (2002). *Lietuvos Etninių Grupių Adaptacija: Kontekstas ir Eiga*. Vilnius - Kaunas: VDU Politikos mokslų ir diplomatijos Instituto Sociopolitinės analizės centras. Dostupné také z WWW: <<http://politika.osf.lt/eurointegracija/santraukos/LietuvosEtniniuGrupiuAdaptacija.htm>>.
- KRUCZKOWSKI, T. (2005). Uwarunkowania aktywności narodowej Związku Polaków na Białorusi. In CHAŁUPCZAKA, H.; MICHALIK, E. (eds.). *Polska - Białoruś: Problemy sąsiedztwa*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 103-125.
- KURZOWA, Z. (1992). Język polski na kresach wschodnich po II wojnie światowej. In KUBIAK, H. (ed.). *Mniejszości narodowe i Polonia w ZSSR*. Wrocław: Ossolineum.
- KYMLICKA, W. (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press.
- MOSER, R. G. (2005). Ethnicity Elections, and Party Systems in Postcommunist States. In BARANY, Z.; MOSER, R. G. (eds.). *Ethnic Politics After Communism*. 1st pub. Aldershot: Cornell University Press, s. 108-139.
- NOVÁK, M. (1997). *Systémy politických stran: Úvod do jejich srovnávacího studia*. 1. vyd. Praha: Slon.
- O'REILLY, C. C. (2001). Minority Languages, Ethnicity and the State in Post-1989 Eastern Europe. In O'REILLY, C. C. (ed.). *Language Ethnicity and the State, Vol. 2: Minority Languages in Eastern Europe post-1989*. London: Palgrave, s. 1-16.
- O'REILLY, C. (2003). When a Language is 'Just Symbolic': Reconsidering the Significance of Language to the Politics of Identity. In HOGAN-BRUN, G.; WOLFF, S. (eds.). *Minority Languages in Europe: Frameworks, Status, Prospects*. 1st pub. Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 16-33.

- POPOVSKI, V. (2000). *National Minorities and Citizenship Rights: A Case-Study of Lithuania from 1988 to 1993*. Basingstoke and New York: Palgrave.
- POTAŠENKO, G. (2002). *The Peoples of the Grand Duchy of Lithuania*. Vilnius: Aidai.
- ŘEZNÍK, M. (2006). *Za naši a vaši svobodu: století polských povstání (1794-1864)*. 1. vyd. Praha: Argo.
- SMITH, A. D. (1993). *National Identity: Ethnonationalism in Comparative Perspective*. Repr. London & New York: Penguin Books.
- SMITH, A. D. (2004). Ethnic Cores and Dominant Ethnies. In KAUFMANN, E. P. (ed.). *Rethinking Ethnicity: Majority Groups and Dominant Minorities*. London: Routledge, s. 17-30.
- SNYDER, T. (2003). *The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569-1999*. New Haven: Yale University Press.
- SPOLSKY, B. (2004). *Language Policy: Key Topics in Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SPOLSKY, B.; SHOHAMY, E. (1999). *The Languages of Israel: Policy, Ideology and Practice: Bilingual education and bilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- SREBRAKOWSKI, A. (2000). *Polacy w Litewskiej SRR 1944-1989*. Toruń: Adam Marszałek.
- STROŃSKI, H. (2005). Między ujawnieniem a odrodzeniem: Polacy w niepodległej Ukrainie w latach 1991-2005. In WINNICKI, Z. J. (ed.). *Polska mniejszość narodowa w Europie środkowo-wschodniej: Nowe problemy i wyzwania wobec współczesnych przemian w państwach regionu*. Wrocław: Arboretum, s. 187-198.
- SUNY, R. G. (2005). Introduction: Nation-making among the Ruins of Empire. In BARANY, Z.; MOSER, R. G. (eds.). *Ethnic Politics After Communism*. 1st pub. Aldershot: Cornell University Press, s. 1-13.
- STÝSKALÍKOVÁ, V. (2004). Modely přístupu k národnostním menšinám a imigrantům a jejich projevy v české politice. In MAREŠ, M. et al.: *Etnické menšiny a česká politika: Analýza stranických přístupů k etnické a imigrační politice po roce 1989*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 8-33.
- ŠATAVA, L. (1994). *Národnostní menšiny v Evropě: Encyklopedická příručka*. 1. vyd. Praha: Ivo Železný.
- ŠATAVA, L. (2009). *Jazyk a identita etnických menšin: Možnosti zachování a revitalizace*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství.
- ŠVEC, L.; MACURA, V.; ŠTOL, P. (1996). *Dějiny pobaltských zemí*. Praha: Lidové noviny.
- TARROW, S. (1998). *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- TRUSEWICZ, E. (2005). Zmienna sytuacja prawna Polaków na Litwie. In WINNICKI, Z. J. (ed.). *Polska mniejszość narodowa w Europie środkowo-wschodniej: Nowe problemy i wyzwania wobec współczesnych przemian w państwach regionu*. Wrocław: Arboretum, s. 49-56.
- WASZKIEWICZ, J. (2005). Mniejszość polska w stosunkach polsko-białoruskich. In CHAŁUPCZAKA, H.; MICHALIK, E. (eds.). *Polska - Białoruś: Problemy sąsiedztwa*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 81-89.
- WINNICKI, Z. J. (2007). Współczesna kondycja polskiej mniejszości narodowej w Republice Białoruś. In WOLAŃSKI, M. S.; TOKARZ, G. (eds.). *Polska - Białoruś: Wybrane aspekty polityczne i gospodarcze*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 94-153.
- WEBER, M. (1968). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. New York: Bedminster Press.

WEEKS, T. R. (1996). *Nation and State in Late Imperial Russia: Nationalism and Russification on the Western Frontier, 1863-1914*. DeKalb, IL: Northern Illinois University Press.

ŻOŁĘDOWSKI, C. (2003). *Białorusini i Litwini w Polsce, Polacy na Białorusi i Litwie*. Warszawa: Instytut Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego.

Periodická literatura

BARANY, Z. (2002). Ethnic Mobilization without Prerequisites: The East European Gypsies. *World Politics*. Vol. 54, no. 3, s. 277-307.

BARRINGTON, L. (1995). The Domestic and International Consequences of Citizenship in the Soviet Successor States." *Europe-Asia Studies*. Vol. 47, no. 5, s. 731-753.

BROUČEK, S. et al. (1991). Základní pojmy etnické teorie. *Český lid*. Roč. 78, č. 4, s. 237-257.

BURANT, S. R. (1995). Foreign Policy and National Identity: A Comparison of Ukraine and Belarus. *Europe-Asia Studies*. Vol. 47, no. 7, s. 1125-1144.

BURANT, S. R. (1996). Poland's eastern policy, 1990-95. *Problems of Post-Communism*. Vol. 43, no. 2, s. 48-55.

CIESIELSKI, S., SREBRAKOWSKI, A. (2000). Przesiedlenie ludności z Litwy do Polski w latach 1944-1947. *Wrocławskie Studia Wschodnie*. Nr. 4, s. 227-253.

EVANS, G.; NEED, A. (2002). Explaining Ethnic Polarization over Attitudes towards Minority Rights in Eastern Europe: a Multilevel Analysis. *Social Science Research*. Vol. 31, no. 4, s. 653-680.

HALE, H. E. (2004). Explaining Ethnicity. *Comparative Political Studies*. Vol. 37, no. 4, s. 458-485.

HOGAN-BRUN, G.; RAMONIENĖ, M. (2005). Perspective on Language Attitudes and Use in Lithuania's Multilingual Setting. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. Vol. 26, no. 5, s. 425-441.

CHANDRA, K. (2005). Ethnic Parties and Democratic Stability. *Perspectives on Politics*. Vol. 3, no. 2, s. 235-252.

KASATKINA, N. (2003). The Adaptation of Ethnic Minority Groups: Defining the Problem (Case of Lithuania). *Ethnicity Studies 2003*, s. 8-29.

KITSCHOLT, H. P. (1986). Political Opportunity Structures and Political Protest: Anti-Nuclear Movements in Four Democracies. *British Journal of Political Sociology*. Vol. 16, no. 1, s. 57-85.

KOSIŃSKI, L. A. (1969). Changes in the Ethnic Structure in East-Central Europe, 1930-1960. *Geographical Review*. Vol. 59, no. 3, s. 388-402.

LOTTMAN, A. (2008). No Direction Home: Nationalism and Statelessness in the Baltics. *Texas International Law Journal*. Vol. 43, no. 3, s. 503-519.

OFFE, C. (2004). Capitalism by Democratic Design? Democratic Theory Facing the Triple Transition in East Central Europe. *Social Research*. Vol. 71, no. 3, s. 501-528.

OLZAK, S. (1983). Contemporary Ethnic Mobilization. *Annual Review of Sociology*. Vol. 9, s. 355-374.

PIASECKI, E. (1964). Charakterystyka liczebności ludów świata i próba analizy zwartości etnicznej terytoriów. *Czasopismo Geograficzne*. R. 35, s. 73-85.

RESLER, T. (1997). Dilemmas of Democratisation: Safeguarding Minorities in Russia, Ukraine and Lithuania. *Europe-Asia Studies*. Vol. 49, no. 1, s. 89-106.

STALIUNAS, D. (2004). Did the Government Seek to Russify Lithuanians and Poles in the Northwestern Region after the Uprising of 1863-64? *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*. Vol. 5, no. 2, s. 273-289.

STRMISKA, M. (2002). A Study on Conceptualisation of (Ethno)Regional Parties. *Středoevropské politické studie*. Vol. 4, no. 2-3, s. 55-66. Dostupné také z WWW: <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=40>>.

VALIONIS, A.; IGNATAVIČIUS, E.; BRIČKOVSKIENĖ, I. (1998). From Solidarity to Partnership: Lithuanian-Polish Relations 1988-1998. *Lithuanian Foreign Policy Review*. Vol. 1, no. 2, s. 7-29. Dostupné také z WWW: <<http://www.lfpr.lt/uploads/File/1998-2/Valionis.pdf>>.

ZUBEK, V. (1993). New Poland's Old Dilemma: The Polish Minority of Lithuania. *Ethnic and Racial Studies*. Vol. 16, no. 4, s. 657-682.

Elektronické zdroje

AKIŃCZO, A. Kartą Polaka zajmie się specjalna polsko-litewska grupa. *Wirtualna Polska* [online]. 31. 3. 2009 [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <http://polonia.wp.pl/title,Karta-Polaka-zajmie-sie-specjalna-polsko-litewska-grupa,wid,10992495,wiad_media.html?ticaid=18e5d>.

ANDRZEJEWSKI, T. Problemy znane, termin ich rozwiązania - nie. *Tygodnik Wileńszczyzny* [online]. 23.-29. 12. 2004 [cit. 2009-08-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.tygodnik.lt/200452/>>. ISSN 1648-5319.

CIESIELSKI, S. *Kresy Wschodnie: Problemy terminologiczne* [online] [cit. 2009-11-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.sciesielski.republika.pl/kresy/kresy1.html>>.

Constitution of the Republic of Lithuania [online]. 6. 11. 1992, novelizace 25. 4. 2006 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=275302&p_query=&p_tr2=>>.

Constitutional Court of the Republic of Lithuania. *Ruling on the Compliance of the Provisions of Legal Acts Regulating the Citizenship Relations with the Constitution of the Republic of Lithuania, 45/03-36/04* [online]. Vilnius, 13. 11. 2006 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2006/r061113.htm>>.

Constitutional Court of the Republic of Lithuania. *Decision on the Construction of the Provisions of Items 4 and 7 of the Reasoning Part of the Ruling of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania of 21 October 1999, 14/98* [online]. Vilnius, 6. 11. 2009 [cit. 2009-12-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2009/d091106.doc>>.

Council of Europe. Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. *Opinion on Lithuania, ACFC/INF/OP/I(2003)008* [online]. 21. 2. 2003 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <http://hudoc.ecri.coe.int/XMLEcri/ENGLISH/Cycle_03/03_CbC_eng/LTU-CbC-III-2006-2-ENG.pdf>.

Council of Europe. Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. *Opinion on Ukraine, ACFC/INF/OP/I(2002)010* [online]. 1. 3. 2002 [cit. 2009-10-07]. Dostupné z WWW: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_1st_OP_Ukraine_en.pdf>.

Council of Europe. *Report Submitted by Lithuania Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, ACFC/SR(2001)007* [online]. 31. 10. 2001 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_1st_SR_Lithuania_en.pdf>.

Council of Europe. *Second Report Submitted by Lithuania Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, ACFC/SR/II(2006)007* [online]. 3. 11. 2006 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_2nd_SR_Lithuania_en.pdf>.

Council of Europe. Cultural Policies and Trends in Europe [online]. *Report on Lithuania* [online]. 2. 3. 2009 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.culturalpolicies.net/web/lithuania.php>>.

Council of Europe. *Third Report Submitted by Ukraine Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, ACFC/SR/III(2009)006* [online]. 7. 5. 2009 [cit. 2009-10-11]. Dostupné z WWW: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_3rd_SR_Ukraine_en.pdf>.

Czy Karta Polaka dla prezesa ZPL oraz wodza AWPL może im przeszkodzić w otrzymaniu mandatu poselskiego? *Infopol* [online]. 6. 11. 2008 [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.infopol.lt/pl/naujienos/detail.php?ID=1282>>.

DARSKI, J. Odzyskanie niepodległości przez Litwę. *Kresy24.pl* [online]. 30. 4. 2008 [cit. 2009-08-21]. Dostupné z WWW: <http://kresy24.pl/showArticles/article_id/52/>.

Deklaracja Akcji Wyborczej Polaków na Litwie. *Magazyn Wileński* [online]. 11. 11. 2002 [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.magwil.lt/archiwum/2002/mmw11/listop11.htm>>. ISSN 0236-4719.

Deklaracja o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską [online]. Vilnius, 13. 1. 1992 [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.zbiordokumentow.pl/1992/1/index.html>>.

Department of Statistics to the Government of the Republic of Lithuania [online] [cit. 2009-]. Dostupné z WWW: <<http://www.stat.gov.lt/>>.

DOBKOWSKA, M.: *Mniejszość polska na Litwie: Raport dla Dolnośląski Ośrodek Studiów Strategicznych* [online]. Wrocław, 2005 [cit. 2009-06-25]. Dostupné z WWW: <http://www.doss.wroclaw.pl/5_raporty/polacy_na_llitwie_m_dobkowska.pdf>.

EBERHARDT, P. *Polacy na Białorusi: Liczebność i rozmieszczenie ludności polskiej według ostatnich spisów powszechnych* [online]. Warszawa: Wspólnota Polska [cit. 2009-10-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=pwko01>>.

European Commission. *Special Eurobarometer 243: European and their Languages* [online]. 2006 [cit. 2009-11-28]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_243_en.pdf>.

GAWIN, T. *Polskość na Białorusi* [online]. Warszawa: Wspólnota Polska [cit. 2009-10-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=pwko92>>.

Government of the Republic of Lithuania. Previous Governments [online] [cit. 2009-11-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.lrv.lt/en/government/apie-vyriausybe/previous-governments/>>.

HANSEN, H. *Identity and Institutions: Explaining Ethnic Party Success in Eastern Europe* [online]. Paper prepared for International Studies Association Annual Convention, San Diego, CA, 22.-25. 3. 2006 [cit. 2009-08-21]. Dostupné z WWW: <http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/1/0/0/0/1/p100016_index.html>.

- HASZCZYŃSKI, J. Polak Jan Dzilbo wiceministrem oświaty. *Rzeczpospolita* [online]. 21. 12. 2000 [cit. 2009-11-30]. Dostupné z WWW: <http://new-arch.rp.pl/artykul/315514_Polak_Jan_Dzilbo_wiceministrem_oswiaty.html>. ISSN 0208-9130.
- IKONOWICZ, M. Ostał się tylko Mickevičius. *Infopol* [online]. 23. 4. 2009 [cit. 2009-08-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.infopol.lt/pl/naujienos/detail.php?ID=1663>>.
- Implementation of the Council of Europe's Framework Convention for the Protection of National Minorities in Lithuania: an alternative report from the Union of Poles in Lithuania and the Polish Educational Society, non-government national minority community organisations* [online]. Vilnius: 2007 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <http://www.minelres.lv/reports/lithuania/ShadowReport_Lithuania2.pdf>.
- Integracja w rozumieniu urzędników oświaty. *Tygodnik Wileńszczyzny* [online]. 12.-18. 3. 2008. [cit. 2009-07-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.tygodnik.lt/200811/>>. ISSN 1648-5319.
- KASATKINA, N., BERESNEVIČIUTĖ, V. (2004). *Ethnic Structure, Inequality and Governance of the Public Sector in Lithuania* [online]. New York: United Nations Research Institute for Social Development [cit. 2009-08-23]. Dostupné z WWW: <<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/untc/unpan016521.pdf>>.
- KLIMASZEWSKA, I. (2009). Zainteresowanie Kartą Polaka nie słabnie. *Tygodnik Wileńszczyzny* [online]. 29. 9.-5. 10. 2009. [cit. 2009-12-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.tygodnik.lt/200940/>>. ISSN 1648-5319.
- Kolejny rząd powołał kolejny organ doradczy ds. mniejszości narodowych. *Infopol* [online]. 3. 9. 2009 [cit. 2009-09-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.infopol.lt/pl/naujienos/detail.php?ID=2203>>.
- Lietuvos lenkų liaudies partija: Polska Partia Ludowa* [online] [cit. 2009-07-]. Dostupné z WWW: <<http://www.lllp.lt/>>.
- Lietuvos lenkų rinkimų akcija: Akcja Wyborcza Polaków na Litwie* [online] [cit. 2009-07-]. Dostupné z WWW: <<http://www.awpl.lt/>>.
- Litwini są podzieleni w ocenie Karty Polaka. *Infopol* [online]. 15. 8. 2009 [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.infopol.lt/pl/naujienos/detail.php?ID=2089>>.
- MATKOWSKI, J. Pierwsza rocznica Karty Polaka - sukces czy porażka? *Kresy24.pl* [online]. 2. 4. 2009 [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <http://kresy24.pl/karta_polaka_wiadomosci/news_id/6897/>.
- MAŻUL, H. Wierni ziemi, wierze i mowie ojców. *Tygodnik Wileńszczyzny* [online]. 22.-28. 4. 2004 [cit. 2009-11-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.tygodnik.lt/200417/>>. ISSN 1648-5319.
- Mercator-Education. *The Polish Language in Education in Lithuania* [online]. Leeuwarden, 2006 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <http://www1.fa.knaw.nl/mercator/regionale_dossiers/PDFs/polish_in_lithuania.pdf>.
- Michigan State University Libraries. *The Census Online: Internet Census Resources for Eastern Europe and the Former Soviet Union* [online] [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <http://guides.lib.msu.edu/page.phtml?page_id=1297>.
- MICKIEWICZ, R. Prezydent nie chce Polaka w rządzie. *Rzeczpospolita* [online]. 1. 9. 2006 [cit. 2009-11-30]. Dostupné z WWW: <<http://new-arch.rp.pl/artykul/636000.html>>. ISSN 0208-9130.
- MICKIEWICZ, R. Litewski Sejm gra Kartą Polaka. *Rzeczpospolita* [online]. 20. 2. 2009 [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.rp.pl/artykul/266163.html?print=tak>>. ISSN 0208-9130.

MIKULEWICZ, I. Pracować dobrze dla mieszkańców Wilna. *Tygodnik Wileńszczyzny* [online]. 26.-31. 7. 2007 [cit. 2009-08-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.tygodnik.lt/200730/samorz4.html>>. ISSN 1648-5319.

MOSKWINA, J. *Possibilities for Developing Social Integration of Ethnic Minorities in Lithuania* [online]. Paper prepared for Equal Opportunities for Individuals, Groups and Nations Conference, Vilnius, 14.-16. 7. 2007 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.iccv.ro/oldiccv/romana/conf/conf.sibiu.2004/papers/11.%20Julija.pdf>>.

NANIEWICZ, B. Polacy na Litwie sami powinni sobie radzić, czyli przełamanie źle rozumianego litewskiego nacjonalizmu. *Kurier Wileński* [online]. 3. 7. 2009 [cit. 2009-11-09]. Dostupné z WWW: <<http://kurierwilenski.lt/2009/07/03/polacy-na-litwie-sami-powinni-sobie-radzic-czyli-przelamanie-zle-rozumianego-litewskiego-nacjonalizmu/>>. ISSN 1392-0405.

NARBUTT, M. Powstał Kongres Polaków Litwy. *Rzeczpospolita* [online]. 16. 10. 1995 [cit. 2009-08-21]. Dostupné z WWW: <<http://new-arch.rp.pl/artukul/68958.html>>. ISSN 0208-9130.

National Statistical Committee of the Republic of Belarus [online] [cit. 2009-10-]. Dostupné z WWW: <<http://belstat.gov.by/home/en/main.html>>.

Odpowiedź Departamentu ds. Mniejszości Narodowych i Wychodźstwa RL na raport Stowarzyszenia "Wspólnota Polska". *Kurier Wileński* [online]. 4. 11. 2009 [cit. 2009-11-15]. Dostupné z WWW: <<http://kurierwilenski.lt/2009/11/04/odpowiedz-departamentu-ds-mniejszosci-narodowych-i-wychodzstwa-rl-na-raport-stowarzyszenia-wspolnota-polska/>>. ISSN 1392-0405.

PACZKOWSKA, C. Widmo krąży po Wileńszczyźnie, widmo... *Tygodnik Wileńszczyzny* [online]. 18.-24. 1. 2007 [cit. 2009-08-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.tygodnik.lt/200703/>>. ISSN 1648-5319.

Platforma Obywatelska. Klub Parlamentarny. *Wspólne obrady polskich i litewskich parlamentarzystów* [online] [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.klub.platforma.org/aktualnosci/235.html>>.

Porozumienie między Ministerstwem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Kultury i Oświaty Republiki Litewskiej w dziedzinie oświaty i szkolnictwa wyższego [online]. Warszawa: Wspólnota Polska [cit. 2009-07-25]. Dostupné z WWW: <http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=l_pd3>.

Posłowie o braku wspólnej deklaracji polsko-litewskiej. *Wirtualna Polska* [online]. 10. 5. 2009 [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://polonia.wp.pl/title,Poslowie-o-braku-wspolnej-deklaracji-polsko-litewskiej,wid,11112315,wiadomosc.html?ticaid=18e62>>.

POSPÍŠIL, I. *The Protection of National Minorities and the Concept of Minority in the EU Law* [online]. Paper prepared for ECPR 3rd Pan-European Conference, Istanbul, 21.-23. 9. 2006 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.jhubc.it/ecpr-istanbul/virtualpaperroom/008.pdf>>.

Powołano reformatorsko-konserwatywną frakcję w Parlamencie Europejskim. *Infopol* [online]. 23. 6. 2009 [cit. 2009-08-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.infopol.lt/pl/naujienos/detail.php?ID=1966>>.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej. *Andrzej Stelmachowski o Karcie Polaka* [online]. 2007 [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.prezydent.pl/import/wywiady-doradcow-prezydenta-rp/andrzej-stelmachowski-o-karcie-polaka/>>.

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Biuro Analiz Sejmowych. *Opinia prawna dotycząca projektu ustawy Karta Polaka* [online]. 16. 8. 2007 [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opwsdr?OpenForm&1957>>.

- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej [online]. *Odpowiedź sekretarza stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych na interpelację nr 2503 w sprawie przyznawania Karty Polaka obywatelom Ukrainy*. 8. 5. 2008 [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/6068D7BB>>.
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej [online]. *Posiedzenie Komisji Łączności z Polakami za Granicą /nr 49/*. 19. 11. 2009. [cit. 2009-12-06]. Dostupné z WWW: <<http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/517C14FF14BDF778C1257687004EC09C?OpenDocument>>.
- Seimas of the Republic of Lithuania. *Law on Citizenship, XI-3329* [online]. 3. 11. 1989 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=21839&p_query=&p_tr2=>>.
- Seimas of the Republic of Lithuania. *Law on Citizenship, I-2072* [online]. 12. 5. 1991 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=21133&p_query=&p_tr2=>>.
- Seimas of the Republic of Lithuania. *Law on Citizenship, IX-1078* [online]. 17. 9. 2002 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=326111&p_query=&p_tr2=>>.
- Seimas of the Republic of Lithuania. *Law on Education, I-1489, novelizace X-1266* [online]. 4. 7. 2007 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=302510&p_query=&p_tr2=>>.
- Seimas of the Republic of Lithuania. *Law on Elections to Municipal Councils, I-532* [online]. 7. 7. 1994 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=21928&p_query=&p_tr2=>>.
- Seimas of the Republic of Lithuania. *Law on Elections to the Seimas, I-2721* [online]. 9. 7. 1992 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=21164&p_query=&p_tr2=>>.
- Seimas of the Republic of Lithuania. *Law on Elections to the Seimas, I-2721, novelizace VIII-1870* [online]. 18. 7. 2000 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=108319&p_query=&p_tr2=>>.
- Seimas of the Republic of Lithuania. *Law on Ethnic Minorities, XI-3412, novelizace I-1007* [online]. 29. 1. 1991 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=21840&p_query=&p_tr2=>>.
- Seimas of the Republic of Lithuania. *Law on Higher Education, VIII-1586, novelizace X-1640* [online]. 26. 6. 2008 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=331400&p_query=&p_tr2=>>.
- Seimas of the Republic of Lithuania. *Law on Local Self-Government, I-533, novelizace XI-300* [online]. 16. 6. 2009 [cit. 2009-12-09]. Dostupné z WWW: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=331400&p_query=&p_tr2=>>.
- Seimas of the Republic of Lithuania. *Law on the State Language, I-779, novelizace IX-954* [online]. 13. 7. 2002 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=275246&p_query=&p_tr2=>>.
- Seimas of the Republic of Lithuania. *Law on Treaties, VIII-1248, novelizace X-332* [online]. 7. 7. 2005 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=265678&p_query=&p_tr2=>>.
- Senat Rzeczypospolitej Polskiej. *Stanowisko Polsko-Litewskiej Grupy Parlamentarnej w sprawie sytuacji Polaków na Litwie* [online]. 20. 7. 2006 [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.senat.gov.pl/>>>.

- Senat Rzeczypospolitej Polskiej. *Udział Senatu Rzeczypospolitej Polskiej w życiu Polonii i Polaków za granicą w latach 1989-2007* [online]. 10. 3. 2007 [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.senat.gov.pl/k6/polonia/2007/1a.htm>>.
- Senat Rzeczypospolitej Polskiej. *Raport z posiedzenia Komisji Spraw Emigracji i Łączności z Polakami za Granicą* [online]. 19. 2. 2008 [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.senat.gov.pl/k7/kom/ksep/2008/080219.htm>>.
- Senat Rzeczypospolitej Polskiej. *Senat na rzecz Polonii w 2008 roku* [online]. Warszawa, 2009 [cit. 2009-11-07]. Dostupné na <<http://www.senat.gov.pl/k7/polonia/2009/2008pol.pdf>>.
- SREBRAKOWSKI, A. *Losy ludności polskiej na Litwie* [online] [cit. 2009-07-25]. Dostupné z WWW: <http://www.najmici.net/losy_litwa.htm>.
- STASZKIEWICZ, A. *Polacy na Ukrainie* [online]. Warszawa: Wspólnota Polska [cit. 2009-10-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=pwko109>>.
- State Statistics Committee of Ukraine [online] [cit. 2009-10-]. Dostupné z WWW: <<http://www.ukrcensus.gov.ua/eng/>>.
- Statistical Office of Estonia, Central Statistical Bureau of Latvia and Statistics Lithuania. *2000 Round of Population and Housing Census in Estonia, Latvia and Lithuania* [online]. Vilnius, 2003 [cit. 2009-05-30]. Dostupné z WWW: <http://www.csb.lv/images/modules/items/item_file_2064_baltcen3.pdf>.
- Szef AWPL jest właścicielem najdroższego euromandatu. *Infopol* [online]. 10. 7. 2009 [cit. 2009-08-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.infopol.lt/pl/naujienos/detail.php?ID=1941>>.
- TARASIEWICZ, S. Prawnicy litewskiego Sejmu dostrzegają w Karcie Polaka oznakę zobowiązania wobec Polski. *Infopol* [online]. 8. 12. 2008 [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.infopol.lt/pl/naujienos/detail.php?ID=1374>>.
- TARASIEWICZ, S. “Cierpliwość po naszej stronie się skończyła...” *Kurier Wileński* [online]. 7. 5. 2009a [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://kurierwilenski.lt/2009/05/07/%E2%80%9ECierpliwosc-po-naszej-stronie-sie-skonczylo%E2%80%A6/>>. ISSN 1392-0405.
- TARASIEWICZ, S. Partnerstwo strategiczne “poszło w szwach”? *Kurier Wileński* [online]. 11. 5. 2009b [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://sandbox.kurierwilenski.lt/2009/05/11/partnerstwo-strategiczne-poszlo-w-szwach/>>. ISSN 1392-0405.
- TARASIEWICZ, S. W „jedinstwie” siła – czyli polsko-rosyjskim frontem na Brukselę. *Infopol* [online]. 12. 5. 2009c [cit. 2009-08-21]. Dostupné z WWW: <http://www.infopol.lt/pl/naujienos/detail.php?ID=1796&phrase_id=54073>.
- TARASIEWICZ, S. Rząd znowu (nie)godzi w interesy polskiej mniejszości. *Infopol* [online]. 11. 11. 2009d [cit. 2009-11-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.infopol.lt/pl/naujienos/detail.php?ID=2378>>.
- TARASIEWICZ, S. Komornik zajmie się polskimi nazwami ulic. *Kurier Wileński* [online]. 25. 11. 2009e [cit. 2009-11-26]. Dostupné z WWW: <<http://kurierwilenski.lt/2009/11/25/komornik-zajmie-sie-polskimi-nazwami-ulic/>>. ISSN 1392-0405.
- Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy* [online]. Vilnius, 26. 5. 1994 [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.wilno.polemb.net/index.php?document=25>>.
- U.S. Department of State. *Country Reports on Human Rights Practices* [online] [cit. 2009-10-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/index.htm>>.
- University of Essex. *Political Transformation and the Electoral Process in Post-Communist Europe* [online] [cit. 2009-08-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.essex.ac.uk/elections/>>.

Uniwersytet w Białymstoku. *Filia w Wilnie* [online] [cit. 2009-07-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.wilno.uwb.edu.pl/>>.

Ustawa o Karcie Polaka. In *Dziennik Ustaw* z 2007 r. Nr 180 poz. 1280. Dostupné také z WWW: <http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=kartapol#_edn13>.

Vilmorus: Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras. *Voting Patterns on Lithuanian Parliament Elections: Ethnic Minorities, Representative research of Lithuanian residents, April - June 2009* [elektronická pošta]. Message to: Jan Andrlík. 15 Jul 2009 [cit. 2009-08-11]. Osobní komunikace.

Vyriausioji rinkimų komisija [online] [cit. 2009-08-]. Dostupné z WWW: <<http://www.vrk.lt/>>.

Wspólnota Polska. *Przestrzeganie praw mniejszości polskiej na Litwie: Raport Stowarzyszenia "Wspólnota Polska" przygotowany przy współpracy ze Związkiem Polaków na Litwie i Macierzą Szkolną - Stowarzyszeniem Nauczycieli Szkół Polskich na Litwie* [online]. Warszawa, 2009 [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW: <http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=sw9r_lit>.

Wzrasta zainteresowanie Kartą Polaka. *Znad Wilii* [online]. 14. 4. 2009 [cit. 2009-11-07]. Dostupné z WWW <<http://www.znadwilii.lt/aktualnosci/20090414/wzrasta-zainteresowanie-karta-polaka>>.

Ziemia Lidzka: Polskie pismo historyczno-krajoznawcze na Białorusi [online] [cit. 2009-10-08]. Dostupné z WWW: <http://pawet.net/zl/zl/1994_14/1.html>.

Związek Polaków na Białorusi [online] [cit. 2009-10-]. Dostupné z WWW: <<http://www.zpb.org.pl/>>.

ŻDANOWICZ, Z. Walizki miałem już dawno spakowane. *Tygodnik Wileńszczyzny* [online]. 17.-23. 2. 2009 [cit. 2009-08-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.tygodnik.lt/200908/>>. ISSN 1648-5319.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Etnická skladba obyvatelstva Litevské republiky (sčítání lidu 1959-2001) (tabulka).

Příloha č. 2: Kandidáti polské národnosti v parlamentních volbách (1992-2008) (tabulka).

Přílohy

Příloha č. 1: Etnická skladba obyvatelstva Litevské republiky (1959-2008) (tabulka).

Národnost \ Rok	1959		1970		1979		1989		2001		2008*	
	počet v tis.	podíl v %	počet v tis.	podíl v %	počet v tis.	podíl v %	počet v tis.	podíl v %	počet v tis.	podíl v %	počet v tis.	podíl v %
Litevská	2150,8	79,3	2506,7	80,1	2712,2	80,0	2924,3	79,6	2907,3	83,5	2837,4	84,3
Polská	230,1	8,5	240,2	7,7	247,0	7,3	258,0	7,0	235,0	6,7	208,3	6,2
Ruská	231,0	8,5	268,0	8,6	303,5	8,9	344,5	9,4	219,8	6,3	168,1	5,0
Běloruská	30,3	1,1	45,4	1,5	57,6	1,7	63,2	1,7	42,9	1,2	36,7	1,1
Ukrajinská	17,7	0,7	25,1	0,8	32,0	1,0	44,8	1,2	22,5	0,7	20,3	0,6
Židovská	24,7	0,9	23,6	0,8	14,7	0,4	12,4	0,3	4,0	0,1	3,3	<0,1
Lotyšská	6,3	0,2	5,1	0,2	4,4	0,1	4,2	0,1	3,0	<0,1	2,5	<0,1
Německá	--	--	--	--	2,6	<0,1	2,1	<0,1	3,2	<0,1	3,3	<0,1
Tatarská	3,0	0,1	3,4	0,1	4,0	0,1	6,2	0,1	3,2	<0,1	2,9	<0,1
Romská	1,2	<0,1	1,9	<0,1	2,3	<0,1	2,7	<0,1	2,6	<0,1	2,5	<0,1
Jiná	16,3	0,6	8,8	0,3	11,2	0,3	13,4	0,4	7,6	0,2	8,5	0,2
Neuvedeno	--	--	--	--	--	--	--	--	32,9	0,9	72,6	2,1
Celkem	2711,4	100	3128,2	100	3391,5	100	3674,8	100	3484,0	100	3366,4	100

Zdroj: [Department of Statistics].

* Údaje z 1. 1. 2008 ze statistiky Služby registru obyvatel při ministerstvu vnitra Litevské republiky.

**Příloha č. 2: Kandidáti polské národnosti v parlamentních volbách (1992-2008)
(tabulka).**

Kandidáti polské národnosti v parlamentních volbách roku 1992.

Strana \ Složka	M=1		M=70		celkem	
	počet kandidátů	počet zvolených poslanců*	počet kandidátů	počet zvolených poslanců	počet kandidátů	počet zvolených poslanců
<i>Lietuvos lenkų rinkimų akcija</i>	7	2 (1-1-1)	20	2	20	4
Lietuvos sandrauga	0	0	3	0	3	0
Lietuvos demokratinė darbo partija	1	0	1	1	2	1
Lietuvos krikščionių demokratų partija	2	1 (0-1-1)	2	0	2	1
Lietuvos socialdemokratų partija	1	0	1	0	1	0
Nezavisli kandidatai	1	0	0	0	1	0
Celkem	12	3 (1-2-2)	27	3	29	6

Zdroj: Autor dle [Vyriausioji rinkimų komisija]

Kandidáti polské národnosti v parlamentních volbách roku 1996.

Strana \ Složka	M=1		M=70		celkem	
	počet kandidátů	počet zvolených poslanců*	počet kandidátů	počet zvolených poslanců	počet kandidátů	počet zvolených poslanců
<i>Lietuvos lenkų rinkimų akcija</i>	15	1 (0-1-1)	19	0	19	1
Lietuvos tautinių mažumų aljansas	3	0 (0-1-0)	4	0	4	0
Lietuvos socialdemokratų partija	1	0	2	0	2	0
Lietuvos demokratinė darbo partija	0	0	1	1	1	1
Tėvynės sąjunga (Lietuvos konservatoriai)	0	0	1	1	1	1
Lietuvos moterų partija	1	0	1	0	1	0
Lietuvos liberalų sąjunga	1	0	1	0	1	0
Lietuvos rusų sąjunga	0	0	1	0	1	0
Lietuvos valstiečių partija	1	0	1	0	1	0
Lietuvos respublikonų partija	1	0	1	0	1	0
Lietuvos socialistų partija	1	0	1	0	1	0
Lietuvos liaudies partija	0	0	1	0	1	0
Celkem	24	1 (0-2-1)	34	2	34	3

Zdroj: Autor dle [Vyriausioji rinkimų komisija]

Kandidáti polské národnosti v parlamentních volbách roku 2000.

Strana \ Složka	M=1		M=70		celkem	
	počet kandidátů	počet zvolených poslanců	počet kandidátů	počet zvolených poslanců	počet kandidátů	počet zvolených poslanců
<i>Lietuvos lenkų rinkimų akcija</i>	11	1	43	0	43	1
Naujoji sąjunga (socialliberalai)	2	1	3	1	3	2
Lietuvos liberalų sąjunga	1	0	2	0	2	0
Lietuvos demokratinė darbo partija	1	0	1	1	1	1
Lietuvos socialdemokratų partija	1	0	1	0	1	0
Lietuvos centro sąjunga	1	0	1	0	1	0
Lietuvos partija "Socialdemokratija 2000"	1	0	1	0	1	0
Lietuvos krikščionių demokratų partija	1	0	1	0	1	0
Nuosaikiųjų konservatorių sąjunga	1	0	1	0	1	0
Krikščionių demokratų sąjunga	1	0	1	0	1	0
Nezávislí kandidáti	2	0	0	0	2	0
Celkem	23	2	55	2	57	4

Zdroj: Autor dle [Vyriausioji rinkimų komisija]

Kandidáti polské národnosti v parlamentních volbách roku 2004.

Strana \ Složka	M=1		M=70		celkem	
	počet kandidátů	počet zvolených kandidátů*	počet kandidátů	počet zvolených kandidátů	počet kandidátů	počet zvolených kandidátů
<i>Lietuvos lenkų rinkimų akcija</i>	19	2 (1-3-1)	101	0	101	2
Lietuvos lenkų liaudies partija	7	0	0	0	7	0
Lietuvos socialdemokratų partija	4	0	4	0	4	0
Darbo partija	1	0	3	0	3	0
Liberalų ir centro sąjunga	0	0	3	0	3	0
Liberalų demokratų partija	1	0	2	0	2	0
Lietuvos laisvės sąjunga	0	0	2	0	2	0
Lietuvos liaudies sąjunga "Už teisingą Lietuvą"	1	0	2	0	2	0
Lietuvos rusų sąjunga	1	0	1	0	1	0
Lietuvos krikščionys demokratai	1	0	1	0	1	0
Tautinė partija Lietuvos kelias	0	0	1	0	1	0
"Jaunosios Lietuvos" ir naujųjų tautininkų sąjunga	1	0	1	0	1	0
Nezávislí kandidáti	2	0	0	0	2	0
Celkem	38	2 (1-3-1)	121	0	130	2

Zdroj: Autor dle [Vyriausioji rinkimų komisija]

Kandidáti polské národnosti v parlamentních volbách roku 2008.

Strana \ Složka	M=1		M=70		celkem	
	počet kandidátů	počet zvolených poslanců*	počet kandidátů	počet zvolených poslanců	počet kandidátů	počet zvolených poslanců
<i>Lietuvos lenkų rinkimų akcija</i>	21	3 (1-4-2)	110	0	112	3
"Fronto" partija	5	0	7	0	7	0
Lietuvos rusų sąjunga	0	0	6	0	6	0
Partija Tvarka ir teisingumas	1	0	4	0	4	0
Lietuvos socialdemokratų partija	2	0	2	0	2	0
Tautos prisikėlimo partija	2	0	2	0	2	0
Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga	1	0	2	0	2	0
Liberalų ir centro sąjunga	2	0	2	0	2	0
Partija "Jaunoji Lietuva"	1	0	2	0	2	0
Darbo partija	1	0	2	0	2	0
Leiboristų partija	0	0	1	0	1	0
Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis	1	0	1	0	1	0
Naujoji sąjunga (socialliberalai)	1	0	1	0	1	0
Celkem	37	3 (1-4-2)	141	0	143	3

Zdroj: Autor dle [Vyriausioji rinkimų komisija]

*Pozn.: Údaje v závorce uvádí v postupném pořadí: počet kandidátů zvolených v 1. kole – počet kandidátů postupujících do 2. kola – počet kandidátů zvolených ve 2. kole.

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií

Projekt diplomové práce pro studijní obor Politologie

Postavení polské menšiny v současné Litvě

Bc. Jan Andrlík

Doc. PhDr. Bořivoj Hnízdo
vedoucí diplomové práce

Praha

2008

Soudobé polské obyvatelstvo na Litvě představuje evropskou autochtonní národnostní menšinu s hlubokou historickou vazbou na dané území, která se (obdobně jako např. Dánové v Německu, či Maďaři v Rumunsku) vlivem změny hranic v průběhu 20. století ocitla v pozici teritoriálního přesahu mimo svůj mateřský národní stát.

Z více než 20 milionů Poláků, žijících v současnosti mimo hranice Polské republiky, jich 235 000⁹⁰ žijících v Litvě představuje pouhý zlomek. Přesto lze postavení této v současnosti na Litvě nejpočetnější menšiny považovat z řady důvodů za výjimečné.

Přístup Polské republiky k ochraně polského etnického společenství na území dnešní Litvy je vzhledem k přetrvávajícímu vnímání historicko-kulturních vazeb k vilenskému regionu zřetelně privilegovaný. Obdobně, přestože je litevská národnostní politika v baltském regionu nejliberálnější, hodnota hlavního města Vilnius je pro litevský stát kvůli aspektům ekonomickým, kulturním i státně symbolickým nenahraditelná. To vše v kombinaci se zkušeností územních konfliktů mezi oběma státy ve 20. století vytváří ze současné litevské národnostní politiky citlivé téma, jemuž je v politické rovině věnována trvale zvýšená pozornost.

Téma polské menšiny na Litvě se proto i v literatuře zdánlivě jeví jako exponované. Zejména poté, co 90. léta 20. století zaznamenala bouřlivý růst emancipace národnostního charakteru na území nově se demokratizujících států regionu, zrodila se řada vědeckých prací, která do té doby převažující historiografický pohled obohatila i o rozměr etnografický, potažmo sociologický. Skutečností nicméně zůstává, že politická rovina se v souvislosti se současnou polskou menšinou na Litvě významněji vyskytuje pouze v dílčích tematických studiích, zatímco v souvislejších souhrnných pracích bývá zřetelně opomíjena. Ambicí připravované diplomové práce je napravit právě tento dluh.

Hlavním cílem diplomové práce bude co možná nejúplněji analyzovat politické aspekty postavení polské menšiny v současné Litvě. Rámec vlastní analýzy je konstruován za stanovení následujících dílčích cílů:

za první, provést rozbor národnostní a jazykové politiky Litevské republiky se zvláštním zřetelem na dopady na polskou menšinu;

za druhé, analyzovat vlastní postavení polské menšiny sledováním zvláštních (geografických, demografických, sociálních aj.) charakteristik jejího života v rámci

---

90 Údaj podle posledního sčítání lidu v roce 2001.

současného litevského státu s následným ohledem na to, kterak se projevují v rovině politických procesů a institucionalizované participace v systému;

za třetí, zhodnotit postavení polské menšiny na Litvě v mezinárodním kontextu, resp. objasnit vzájemné vztahy a popsat přeshraniční spolupráci s mateřskou národně státní jednotkou a provést stručnou komparaci postavení polské menšiny na Litvě s menšinami téhož etnika na bývalých polských „východních územích”, tzn. v Bělorusku a na Ukrajině.

Pro účely zpracování diplomové práce bude kromě studia odborné literatury analyzována i řada primárních zdrojů, mj. zákonných ustanovení a mezinárodních závazků relevantních pro národnostní politiku Litevské republiky, statistických i kartografických materiálů týkajících se polského obyvatelstva na litevském území, dokumentů litevských vládních i nevládních organizací zabývajících se otázkou národnostních menšin, údajů vypovídajících o volebním chování polské menšiny, programových dokumentů politických stran litevských Poláků, jejich zastoupení v politickém systému apod.

Jako přínosný v tomto ohledu hodnotím i svůj semestrální studijní pobyt na Institutu mezinárodních vztahů a politických věd Vilenské univerzity v akademickém roce 2007/2008. Během něj jsem absolvoval řadu kurzů, které mi poskytly nejen základní znalostní vhled, ale rovněž umožnily navázat kontakty, které jsou užitečné i pro případné konzultace a zprostředkování přístupu k nezbytným datům a informacím.

Konečným výstupem by měla být diplomová práce, jejíž přínos bude vzhledem k nestrannému postavení autora spočívat v dostatečně vyvážené studii, analyzující politické aspekty postavení dnešní polské menšiny na Litvě v šíři, která je v současném politologickém výzkumu dosud ojedinělá.

Předpokládaná osnova práce:

Úvod

1. Teoretické vymezení problematiky národnostních menšin

- 1.1. Základní termíny etnické teorie
- 1.2. Teoretický koncept národnostní menšiny
- 1.3. Stručná typologizace národnostní politiky v evropském kontextu

2. Současné postavení polské menšiny v Litevské republice

- 2.1. Národnostní a jazyková politika Litvy
- 2.2. Geografické, demografické a sociální charakteristiky polské menšiny na Litvě
- 2.3. Polské politické strany v politickém a stranickém systému Litvy
- 2.4. Společensko-kulturní organizace polské menšiny na Litvě

3. Polská menšina na Litvě v mezinárodním kontextu

- 3.1. Vazba litevských Poláků k mateřskému národně státnímu celku
- 3.2. Aktivity Polska za účelem podpory polské menšiny na Litvě
- 3.3. Postavení litevských Poláků v perspektivě srovnání s dalšími polskými menšinami v regionu

Závěr

Seznam literatury

obecná

Barany, Zoltan, R. G. Moser (eds.) (2005) *Ethnic Politics After Communism*. Aldershot: Cornell University Press.

Brouček, Stanislav et al. (1991) "Základní pojmy etnické teorie." *Český lid*. Vol. 78, No. 4, s. 237-257.

Brubaker, Rogers (1996) *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dančák, Břetislav, P. Fiala (eds.) (2000) *Národnostní politika v postkomunistických zemích*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.

Forejtová, Monika (2002) *Mezinárodněprávní ochrana menšin*. Plzeň: Západočeská univerzita.

Gellner, Arnošt (1993) *Národy a nacionalismus*. Praha: Josef Hříbal.

Hroch, Miroslav (ed.) (2003) *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Hutchinson, John (ed.) (1996) *Ethnicity*. Oxford: Oxford University Press.

Jackiewicz, Mieczysław (ed.) (2007) *Wileńska encyklopedia, 1939-2005*. Warszawa: Ex Libris.

Jackson Preece, Jennifer (1998) *National Minorities and the European Nation-states System*. Oxford: Clarendon Press.

Marada, Radim (ed.) (2006) *Etnická různost a občanská jednota*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Skarbek, Jan (ed.) (1996) *Białoruś, Czechosłowacja, Litwa, Polska, Ukraina: mniejszości w świetle spisów statystycznych XIX-XX w.: liczebność i rozmieszczenie, stosunki narodowościowe, polityka narodowościowa*. Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej.

Šatava, Leoš (1994) *Národnostní menšiny v Evropě: encyklopedická příručka*. Praha: Ivo Železný.

monografická neperiodická

Błaszczyk, Grzegorz (1992) *Litwa współczesna*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN.

Bobryk, Adam (2006) *Odrodzenie narodowe Polaków w Republice Litewskiej 1987-1997*. Toruń: Dom Wydawniczy DUET.

Buchowski, Krzysztof (2005) *Szkice polsko-litewskie, czyli o niełatwym sąsiedztwie w pierwszej połowie XX wieku*. Toruń: Grado.

Dančák, Břetislav (ed.) (1999) *Pobaltí v transformaci: politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.

- Eberhardt, Piotr (1997) *Przemiany narodowościowe na Litwie*. Warszawa: Przegład Wschodni.
- Gąsowski, Tomasz (ed.) (2000) *Państwo polskie wobec Polaków na Wschodzie: poszukiwanie modelu polityki*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Jackiewicz, Mieczysław (2002) *Polacy na Litwie 1918-2000*. Warszawa: Ex Libris.
- Jurkynas, Mindaugas (1997) *Some Aspects of National Minority Integration: the Case of Lithuania*. In: Steen, Anton (ed.) *Ethnicity and Politics in Estonia, Latvia and Lithuania*. Oslo: Oslo university.
- Kasatkina, Natalija, V. Beresnevičiūtė V. (2006) *Ethnic Structure, Inequality and Governance of the Public Sector in Lithuania*. In: Bangura, Y. (ed.) *Ethnic Inequalities and Public Sector Governance*. Basingstoke: Palgrave.
- Kaubrys, Saulius (2002) *National Minorities in Lithuania: an Outline*. Vilnius: Vaga.
- Krajewski, Zenon (2007) *Polacy w Republice Litewskiej 1918-1940*. Lublin: Lubelskie Centrum Marketingu.
- Król, Jan et al. (2000) *Nowy kształt stosunków Polski z jej wschodnimi sąsiadami: Polska polityka wschodnia*. Kraków: Meritum.
- Kurcz, Zbigniew (2005) *Mniejszość polska na Wileńszczyźnie: studium socjologiczne*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Popovski, Vesna (2000) *National Minorities and Citizenship Rights: A Case-Study of Lithuania from 1988 to 1993*. Basingstoke and New York: Palgrave.
- Řezník, Miloš (2006) *Za naši a vaši svobodu: století polských povstání (1794-1864)*. Praha: Argo.
- Snyder, Timothy (2003) *The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569-1999*. New Haven: Yale University Press.
- Srebrakowski, Aleksander (2001) *Polacy w Litewskiej SRR 1944-1989*. Toruń: Adam Marszałek.
- Traba, Robert (ed.) (1999) *Tematy polsko-litewskie: historia, literatura, edukacja*. Olsztyn: Wspólnota Kulturowa Borussia.
- Vaitiekus, Severinas (1994) *Poles of Lithuania*. Vilnius: State Center for National Studies.
- Weeks, Theodore R. (1996) *Nation and State in Late Imperial Russia: Nationalism and Russification on the Western Frontier, 1863-1914*. DeKalb, IL: Northern Illinois University Press.

monografická periodická

- Hogan-Brunn, Gabrielle, M. Ramonienė (2003) "Emerging Language and Education Policies in Lithuania." *Language Policy*. Vol. 2, No. 1, s. 27-45.
- Kupczak, Janusz M. (1998) "Z problematyki stosunków narodowościowych na Litwie współczesnej." *Politologia*. Vol. 22, s. 65-78.

Motuzas, Remigijus (2001) "Education of National Minorities in Lithuania." *Lithuanian Foreign Policy Review*. Vol. 4, No. 1, s. 1-12.

Resler, Tamara (1997) "Dilemmas of Democratisation: Safeguarding Minorities in Russia, Ukraine and Lithuania." *Europe-Asia Studies*, Vol. 49, No. 1, s. 89-106.

Vinogradnaitė, Inga (2000) "The Image of Political Community in Lithuania: the Salience of Nationality as a Criterion of Membership." *Lithuanian Political Science Yearbook 2000*, s. 115-126.

Zubek, Voytek (1993) "New Poland's Old Dilemma: the Polish Minority of Lithuania." *Ethnic and Racial Studies*. Vol. 16, No. 4, s. 657-682.

prameny a ostatní zdroje

Moskvina, Julija. Possibilities for Developing Social Integration of Ethnic Minorities in Lithuania. (referát konference Equal Opportunities for Individuals, Groups and Nations, 14.-16. 7. 2007, Vilnius); <http://www.iccv.ro/oldiccv/romana/conf/conf.sibiu.2004/papers/11.%20Julija.pdf>, ověřeno ke dni 9. 12. 2008.

Nacional'nye menšinstva v period stanovlenia graždanskogo obščestva. Dom nacional'nych menšinstv, Vilnius 2003.

Pospíšil, Ivo. The Protection of National Minorities and the Concept of Minority in the EU Law. (referát ECPR 3rd Pan-European Conference, 21.-23. 9. 2006, Istanbul); <http://www.jhubc.it/ecpr-istanbul/virtualpaperroom/008.pdf>, ověřeno ke dni 9. 12. 2008.

Roduner, Markus (ed.) Polish: The Polish language in education in Lithuania. Mercator-Education Regional Dossiers Series. Ljouwert/Leeuwarden, 2006.

The Lithuanians in Poland - the Poles in Lithuania. Central Statistical Office, Warsaw; Lithuanian Department of Statistics, Vilnius 1995.

internet

Odbor pro národnostní menšiny a Litevce žijící v zahraničí při vládě Litevské republiky
<http://www.tmid.lt/>

Statistický úřad při vládě Litevské republiky
<http://www.stat.gov.lt/>

Ústřední volební komise Litevské republiky
<http://www.vrk.lt/>

Świat Polonii
<http://www.wspolnota-polska.org.pl/>

Svaz Poláků na Litvě
<http://www.zpl.lt/>

Volební akce Poláků na Litvě
<http://www.awpl.lt/>

Polskojazyčná tištěná média na Litvě
<http://www.nasz-czas.lt/>
<http://www.kurierwilenski.lt/>
<http://www.magwil.lt/>
<http://www.tygodnik.lt/>